BİR MÜTEFEKKİRİN DÜNYASI

Düşünce Yapısı, Yeni Bakışlar ve Ötesi

Yaşadığımız çağın eleştirel düşünürlerinden merhum Cevdet Said kimi yazılarında mevcut dünya düzeninin sorunları çözümlemekte kifayetsiz kalan kurum ve anlayışlarını eleştirerek yeni bakış açılarının izini sürmüştü. Mesela İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dünya düzeninin önemli kurumlarından Birleşmiş Milletler'de hiçbir ülkenin veto hakkının bulunmaması gerektiğini belirtti. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler teşkilatının ıslah edilmesi ve kanunun gücünü değil gücün kanununu esas alan mevcut anlayışın ilga edilmesi için yapılan her çağrıyı takdirle karşıladı.

Dünyada uzun zaman bir numaralı koltukta oturan ve kendisini âdeta "Allah'ın biricik oğlu" zanneden ve uluslararası hukukun dışına çıkan ABD'nin demokrasi ve insan hakları söylevlerine tutunarak yaptıklarının da Firavun düzeninin çağdaş bir kopyası olmaktan başka bir anlamı olmadığını vurguladı. Cevdet Said, yanlış yöntemlerle, şiddete dayalı araçlarla kazanılan bir savaşın aslında kaybedildiğini bıkıp usanmadan dile getirdi. Âdem'in iki oğlunun kıssası Cevdet Said'e göre bize iki yol sunmaktadır: Şiddete bulaşan, elini kana bulayan kişi Kabil'in yolundadır. Bir kişiyi öldürebilen, güç ve imkân bulduğunda insanlığı topyekûn yok etme potansiyelini de içinde taşıyor demektir. Ne var ki okurunu ön yargıların köleliği yerine düşüncenin refikliğine çağıran mütefekkirin, zorba Arap rejimlerine, anlayışsız zihinlere dönük eleştirileri, Birleşmiş Milletler ve demokrat görünümlü Batılılara dair değerlendirmeleri tek yanlı okumalara kurban edildi, derinlemesine incelenmedi.

Geniş çaplı, katmerli ve katmanlı zorlukların yaşandığı, dünya düzeninde ve toplumsal hafızada derin izler bırakacağı öngörülen bir dönemden geçiyoruz. Nasıl ki salgın nice insanı önüne katıp götürüyor, âdeta hava gibi soluduğumuz küresel şartlar da başta Soğuk Savaş sonrasının kırılgan ulus devletleri olmak üzere pek çok kronik sorunla boğuşan devletleri türlü zorluklarla baş başa bırakıyor. Dünyada ilginç bir süreç işliyor, bloklar kendini yeniden inşa ediyor. Geriye doğru bakıldığında, bazı dönemsel gelişmeler, kısa süreli sosyal ve siyasî etkenler bir tarafa dönemin kendine has bazı özellikleri var. Tarihin sonu böbürlenmesi Batı medeniyetinin anlam ve ideoloji krizini doğurdu. Medeniyetler çatışması İslâm âlemini kırdı, Batı'da ve Doğu'da faşizmlere yol verdi, belki de çöküş devrinin ideolojisi katmerli nihilizmler kapıda bekliyor. Bloklar farklı avantaj ve dezavantajlara sahipler fakat Ukrayna işgalinde de görüldüğü üzere değerleri yok. Anlaşıldığı kadarıyla Rusya, yeni blokların oluşum sürecinde Batı'nın kendi etkisi altına almaya çalıştığı ülkeleri ellerinden çekip almaya çalışmaktadır. Ukrayna'nın işgalinin anlamı da budur. Meselenin güncel detayları veya Batı ile Rusya çekişmesine dair değerlendirmeler, elbette uzun bir süre daha ekranları ve zihinleri meşgul etmeyi sürdürecek. Fakat şunu aklımızın bir köşesine kaydetmeliyiz: Batı'nın ikiyüzlülük denilen tek yüzü var. Her yeni gelişme Kemal Tahir'in *Kurt Kanunu* romanındaki "Dünyada sormaktan başka ödevi var mıdır insanoğlunun? Hayır, yoktur. Çünkü bulmaktan başka ödevi yoktur." ifadesini doğruluyor.

Hiç şüphesiz Cevdet Said, Kur'ân'ın diriltici mesajlarını bütün insanlara ulaştırabilmek ve insanlığın hak ve adalet temelinde huzurlu bir hayat sürmesine katkı sunmak maksadıyla düşünceler üretti. Kitaplarında ve makalelerinde umumiyetle "bireysel ve toplumsal değişme" üzerinde duran Cevdet Said, ilim ile zannı, kuruntuyu veya hevayı ayırt edemeyen, keza zihni görüntü ile dış gerçeklik arasında ayrım yapmayan kişinin ilim çağına giremeyeceğini belirtti. Kendisi râşit toplum zaviyesinden bugünün aciliyet kesbeden düşünsel, toplumsal ve siyasal krizlerine müdahalelerde bulundu. Onun en belirgin düşüncelerinden biri, değişimin nefste başladığını ileri sürmesidir. Kur'ân-ı Kerim'in bazı ayetlerine atıf yaparak "toplumsal değişme" olgusunun temelini belirginleştirmeye gayret eden mütefekkirimiz incelikle dokuduğu metinlerinde okurlarını değişim olgusu içinde fikrî bir yolculuğa çıkarır.

Bu çerçevede Müslümanların, kardeşlik hukukunu gözeterek dünyada rol model teşkil edecek bir toplumu teşekkül ettirme sorumlulukları bulunduğunu anlattı. Cevdet Said'in düşünceleri Malik Bin Nebi'nin yaklaşımlarıyla örtüşmüş ve gelişmiştir. Bu bakımdan her iki düşünürün medeniyet, sömürülebilirlik ve toplumsal değişim bağlamında düşünce kavramına yaptıkları özel vurgu önemsenmelidir. Zira tüm bunlar sadece düşünürleri anlamak için bir rehber değil, aynı zamanda içinde yaşadığımız dünyayı sorgulamamız ve kendi tarihimizi kendimiz yazmamız için de bir davet niteliğindedir.

Öte yandan şunu biliyoruz: Daha başlarında olduğumuz 21. yüzyılda dünya düzenindeki sorunlar çok daha belirgin bir duruma gelmişken ve baskıya ayarlı pusulaların gösterebileceği bir kuzey yokken Said'in yazdıklarının doğru yöne işaret ettiği her geçen gün daha açık hâle gelmektedir. Metinlerinde insanın benliğinde kökleşen düşüncelerin, davranışlar ve toplumsal olaylar üzerinde nasıl etkili olduğu irdelemesi bunun en temel sebebidir.

Düşünce dünyamıza değer katan Cevdet Said için bir dosya var bu sayımızda. Düşünürleri incelemenin, anlamlı, bütünlüklü bir bakışla eserler ile okurlar arasındaki ilişkiye derinlik katmanın pek çok yolu var elbette. Kimi durumlarda yazarın niyetinin karşısına metnin niyetini çıkarmak, kimi durumlarda bu iki niyetin kesişim noktalarını okur niyetiyle analiz ederek metni çok niyetli bir anlamlandırma pratiğinin nesnesi kılmak mümkün. Farklı teorik yaklaşımların, öznel bakışların ve kimi zaman bu ikisinin sessiz bir iş birliğiyle iç içe geçmesinin ulaşmak istediği ortak hedef, düşünürleri katman katman açmaktır. Bu çerçevede Cevdet Said'in yazdıklarının çağımızda gerek İslam âleminin gerekse dünyanın geleceği için kaygılanan herkes için çok değerli tartışmalar, ufuklar içerdiği söylenebilir. Atıflar değişse ve çeşitlense de ömrü hayatı boyunca soru sormaktan geri durmayan Cevdet Said, nebilerin davet ve ikna metoduyla hareket ettiğini, bundan dolayı da belgelerin, mesajların ve tavırların açıkça ortaya konulması gerektiğini düşünmektedir. Dahası benzeri bir düşünceyi tarih, Kur'ân ve İslâm anlayışından hareketle devletler için de gerekli görmektedir.

Her algılanışında okurlarını yepyeni bir perspektife ulaştıran mütefekkirin eserlerinin meselelerimizi ilim, adalet ve anlayışla derinden idrak etmemize katkı sağlamasını ümit ediyoruz.

Yeni sayımızda buluşmak dileğiyle...

Umran

İÇİNDEKİLER

GÜNDEM

04
Bloklaşmada Yeni Durum ve Sovyetler Birliği'nin Güncellenmesi
Mustafa AYDIN

10
Ukrayna Kazakistan Hattındaki Kriz Neyin Habercisidir? 3. Dünya Savaşının mı Yoksa 5. Dünya Soğuk Savaşının mı?
Burhanettin CAN

22
Batı Medeniyetinin İdeolojik Krizi
Ercan YILDIRIM

26
Avrasya Kâbusu Çin-Rus Yakınlaşması ve Amerikan Düzeni'nin Geleceği
Hal BRANDS

30
Ortadoğu'dan

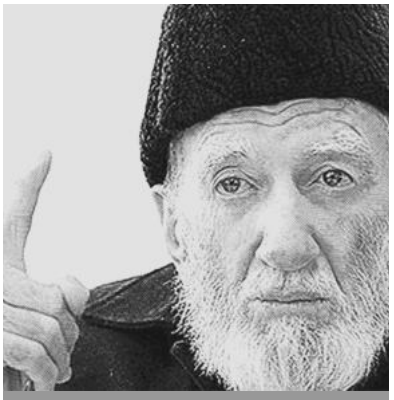

DOSYA

38
Cevdet Said'in Hayatı ve Fikrî Mirası
Fethi GÜNGÖR

42
Cevdet Said Âdem'in Oğlu Habil'in Son Temsilcisi
Metin Önal MENGÜŞOĞLU

Umran

Sahibi
Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına
Şemseddin Özdemir

Genel Yayın Yönetmeni
Cevat Özkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Metin Çığrıkcı

İdare Merkezi
Alemdar Mah. Çatalçeşme Sok.
Defne Han No: 27/15
Cağaloğlu Fatih-İST.
Tel: (0212) 293 90 41
(0543) 281 58 85
www.umrandergisi.com.tr
editorumrandergisi@yandex.com
aboneumrandergisi@yandex.com

Temsilcilikler
Ankara: (0312) 418 12 77
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44

Görsel Yönetmen
Tekin Öztürk

Baskı: Şenyıldız Yay. ve Matbaacılık
Gümüş Suyu Cad. Işık San. Sit. No: 19 C Blok
102 Topkapı/İstanbul Tel: (0212) 483 47 91

Mart 2022 Sayı: 331
(İlk yayın tarihi: 1991 Bülten,
1993 Umran adıyla)
Yaygın, süreli, ayda bir yayımlanır.
Yazıların ve ilanların sorumluluğu sahiplerine aittir. Bu dergi basın meslek ilkelerine uymayı taahhüt eder. *Umran* dergisi TÜRDEB ve DERGİBİR üyesidir, Kültür ve Turizm Bak. Kurumsal Abonesidir.

49
Cevdet Said'in Ardından
Kürşad ATALAR

54
Cevdet Said'in
Benliğe Daveti ve Şiddet
Mehmet Furkan ÖREN

58
Habil Soylu Bir Mütefekkir
Cevdet Said ve Üstadı
Malik Bin Nebi
Fatih OKUMUŞ

62
Cevdet Said Düşüncesi
Üzerine Notlar
Bişr SAİD

65
Bir Şiddet Eleştirisi:
Cevdet Said Örneği
Murat KAYACAN

KRİTİK

71
Türk İslâm Edebiyatı mı?
İslâmî Türk Edebiyatı mı?
Cengiz TATAR

74
Yeniden İslâmlaşma Sürecinde
Batılı Fikirler
Ali AKGÜN

KÜLTÜR-SANAT

78
İsmail Cem ve Türkiye'nin
Geri Kalmışlığında Batılılaşma
Sorunu
Güngör Göçer

Nasıl Abone Olabilirsiniz?
1. Umran Dergisi'ne abone olmak veya aboneliğinizi yenilemek için 0212 293 90 41 nolu abone hattımızı arayabilirsiniz.
2. www.umrandergisi.com.tr sitemizden Abone Fomu'nu doldurarak abone olabilirsiniz.
Abone Ücretleri (Yıllık/12 Sayı);
Yurt içi: **220 TL**, Yurt dışı: **60 Euro**
Birim Fiyatı: **21 TL**

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?
1. 0212 293 90 41 nolu abone hattımızı arayıp kredi kartınız ile .
2. Posta Çeki hesabımıza abone ücretini yatırarak.**Posta Çeki Hesap No:** 654482 **Alıcı Adı:** Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.
3. Banka Hesap numaramıza havale edebilirsiniz.**Banka Hesap No:** 8515535-2 **IBAN:** TR460020500000851553500002Kuveyt Türk **Hesap:** Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

BLOKLAŞMADA YENİ DURUM VE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN GÜNCELLENMESİ

MUSTAFA AYDIN

Çok yakınımızda cereyan eden ve sonuçları itibarıyla bütün dünyayı ilgilendiren bir savaş devam etmektedir. Yaygın bir ifadeyle süper güç Rusya, bütün dünyanın gözleri önünde bir süredir bağımsız bir devlet olarak gözüken Ukrayna'yı fiilen işgal etmektedir. Yanında olacakları vadiyle cesaret veren, başta ABD olmak üzere Batı toplumları, sadece laf etmekte yaptırımlar getireceklerini söylemektedirler. Bu yaptırımlar ne denli etki gösterirse göstersin, böylesi bir işe girişen Rusya'nın, bir hayli hazırlıklı olduğu ve bunu sonuna kadar götürebileceği söylenebilir. Dolayısıyla Batı blokuna geçme girişiminde bulunan Ukrayna'nın geri alınacağı ve tabir caizse önceki Sovyet Bloku üyesi olup da rölantide bulunan ülkelerin yaşama ihtimali büyük olan bir süreç işlemektedir. 1990'lı yıllarda geride kaldığı düşünülen ikili yapının güncellenmeye çalışıldığı görülmektedir.

KÜRESEL VE DEĞERSİZ BİR BLOKLAŞMA

Birbirlerinden koparılamasa da saldırılar, bombalamalar, zayiatlar, görüşmeler, beyanatlar, vb. gibi "olay"ları aşıp, bizzat "olgu"nun üzerinde durmak gerekiyor. Ön planda yer alan olay "Mağdur Ukrayna'nın saldırgan Rusya tarafından işgali", olgunun adı ise "eski bir bloklu yapının güncellenmesi" dir.

Şüphesiz insanlık tarihi boyunca toplumlar arasında bloklu yapılar var olagelmiştir. Böyle bir eğilim herhâlde insanlığın doğasında vardır. Kültür ve medeniyet oluşumlarından farklı olarak bloklar, siyasetin temsil ettiği güce göre oluşmuşlardır. Söz konusu yapı, bu gücün ya da öbür gücün yanında olanlar ve hatta yanında olmak zorunda kalanlar, temel esprisine dayanmaktadır. Yani bloğun içinde veya dışında kalmak çoğu kere keyfî bir tercih değil, aynı zamanda bir mecburiyettir. Tabi güce göre bloklar oluşur, yükselir ve güç kaybıyla da çöker.

Özellikle akarsu yataklarındaki Şerif Mardin'in nitelemesiyle "büyük gelenekler"in sahibi büyük devletler, imparatorluklar vb. çağının küresel güçleri aynı zamanda bloklar oluşturuyorlardı. Mesela Ortadoğu bölgesinde Asurlular, Akatlar, Keldaniler, gibi çağının büyük devletleri; Roma-Kartaca, Bizans-Farisiler, Osmanlı-Avrupa gibi güç yapıları bunun tipik örnekleridir. Bu küresel yapılanmada bloklar, Sargon, Hammurabi, İskender, Kanuni gibi hükümdarlar arkalarındaki güçten de yararlanarak, adalet dağıtma görevini de yerine getiriyorlardı. Kadim toplumlarda pek çok büyük hükümdar -peygamberler gibi- bir başka açıdan insanlığın gelişimine katkıda bulunuyorlardı. Maalesef küresel güçler, bloklaşmalar böylesi bir insani işlevden uzaktırlar.

Bloklaşmalar günümüze kadar süre geldi. Ancak geçmişten farklı olarak bloklaşma, hem küresel hâle geldi hem de hiçbir yüksek değer üzerine oturmadı. Geçerli olan etiksizliğe göre uluslararası ilişkilerde adalet, hak, hukuk gibi ahlaki değerler aranmaz oldu. Artık işler mutlak güce ve çıkara dayanmaktadır.

Kim kazanır veya kaybederse etsin bu hareketin elbette Türkiye'ye olumsuz etkileri olacaktır. Ama ne pahasına olursa olsun Türkiye fevrilikten uzak hakkaniyetli bir yerde durmalıdır. Türkiye dürüst duruşundan asla taviz vermemelidir.

İKİ BLOKLU YAPI VE SONRASI

Bilindiği üzere dünya, küresel yapılanmanın (veya yapılandırmanın) en tipik örneklerinden birisini geçen yüzyılda yaşamış, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra (1945'lerde) dünya, Doğu ve Batı olarak iki bloğa ayrılmıştı. Komünizmin uygulandığı Çin ve Sovyetler Birliği ve peykleri Doğu blokunu; Batı Avrupa, ABD ve peykleri ise Batı blokunu oluşturdu. Varşova Askerî Paktı Doğu'yu, NATO, Batı'yı temsil ediyordu. Diğer ülkeler ve özellikle İslâm ülkeleri kendilerine bir zarar veremeyecek şekildi kendi aralarında pay edilmişti. İslâm dünyası her ne kadar Batı'ya bırakılmış görünse de Irak, Mısır, Suriye gibi ülkelerin önemli bir kısmı Doğu blokunun nüfuz alanına verilmişti.

Aslında blokların ideolojileri olan komünizm ve kapitalizm/liberalizmin ikisi de Judeo/Grek/Hristiyan kültürü kökenli idi. Dünya iki taraftan kamçılanarak 1990'lı yıllara kadar götürüldü. Bu iş, çevrede kalan toplumlara bir inisiyatif alanı bırakmamak, kontrol altında tutabilmek için genel olarak Blok boyutunda inşa edilmiş, yürütülmesi de COMECON, NATO, IMF, Dünya Bankası, vb. gibi kurumlara ihale edilmişti. Bu yapılar, her toplumun uymak zorunda olduğu kurumlar diye lanse edildi. Gerçi fiiliyatta da böyle bir durum ortaya çıktı. Türkiye örneğinde olduğu gibi ülkelerin bu küresel yapılanması içinde kendilerini güvende hissedebilmek adına bu ikisinden birisine üye olmaktan başka bir yolları kalmamıştı.

Merkezî otoriteyi ve işleyen süreci gizlemek için kurumsal yapılarla götürme işi 1960 sonrasında Türkiye'de de uygulandı ve yüksek yargı organları, TRT, TSK, sendikalar vb. birer derebeylik gibi çalıştılar. Hepsine verilen ortak görev, Türkiye Cumhuriyeti'ni halka karşı korumak ve kollamaktı. Söz konusu ettiğimiz küresel yapılanmaya paralel işleyen bu olağan dışı yapı maalesef 2002 AK Parti iktidarına kadar sürdü. Bana göre Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bu ülkeye yaptığı en büyük hizmet, bu kurumları normal kurumsal çizgilerine çekmektir.

Küresel iktidar sahipleri, bu komünist-kapitalist kutuplu küresel yapıyı, işlevsel olmaktan çıktığı ve kapitalist gelişmeye uyum sağlayamadığı için tasfiye etti. Plana göre artık bloksuz veya tek bloklu bir dünya olacaktı. Onun ideolojisi de tüm insanlık için gerekli hak ve özgürlükler içerdiği iddia edilen liberalizmdi. ABD Başkanı G. W. Bush 1992'de dünya kamuoyuna hitaben yaptığı konuşmada özetle şöyle diyordu: "Ey tüm insanlık, gözünüz aydın. Artık bloksuz bir dünyada yaşıyoruz, bir 'dünya toplumu' (!) var (benim koyduğum bu ünlem işaretinin onun notunda da olduğunu düşünüyorum) ve bu toplumun bir ideolojisi vardır ki o liberalizmdir. Bilinsin ki söz konusu liberalizmin üç ayağı vardır: Siyasette demokrasi, ekonomide serbest piyasa ekonomisi, sosyal hayatta insan hakları. Bu ilkelere herkes uyacaktır, bu yeni insanlık düzenine uyumda zorlanan ülkelere yardım edilecektir."

Gerçekten de uyumda zorlanan ülkelere, başta ABD olmak üzere Batı ülkeleri yardım (?) ettiler ve nihayetinde Dünya kan gölüne döndü. Çünkü Batı'nın insana en kökten yardımı, onu katletmekten geçiyordu. Önce Balkanlarda Bosna-Hersek'te bir milyon insanın kanına girildi, 250 bin kadının ırzına geçildi. Arkasından Ortadoğu, Irak, Suriye tarihinin hiçbir döneminde görmediği bir fecaati yaşadı. 1991'de gerçekleşen Birinci Körfez Savaşı'ndan bu yana Irak-Suriye hattında 2 milyondan fazla insan öldü, 10 milyonu aşkın insan yerinden yurdundan edilip, çevre ülkelere sığınmaya mecbur bırakıldı. Tarihî eserlerin büyük bir kısmı yok edildi...

Artık Batı eksenli bloksuz bir yapı vardı, Sovyet bloku ortadan kalkmış görünüyordu. "Görünüyordu", diyorum çünkü Rusya'nın, önceleri birlik içinde bulunan ülkeler üzerindeki etkinliği bir biçimde devam ediyordu. Burada da Batı'nın bir yalanıyla kandırılmıştık, demir perdenin arkasında yiyeceğe muhtaç bir toplum vardı. Blokun merkezi ülkesi olan Rusya, on-on beş yıl gibi kısa bir zamanda kendisini topladı, çeyrek yüzyıl sonra bir süper güç olarak kaldığı yerden blokunu yeniden inşa etmeye başladı. Üzerinde konuştuğumuz Ukrayna sorunu, tabir caizse harcıâlem bir emperyalist saldırı değildir. Batı karşısında yeni bir blok oluşuyor. Bir başka deyişle bir süredir bir nekahet dönemi yaşayan blok ayağa kalkıyor. Bloksuz (veya tek bloklu) dönem sona eriyor.

BLOKLAR KENDİNİ YENİDEN İNŞA EDİYOR

İlginç bir süreç işliyor, bloklar kendini yeniden inşa ediyor. Dönemin kendine has bazı özellikleri var. Bloklar farklı avantaj ve dezavantajlara sahiptirler.

A) Batı bloku tüm güçlü görünümüne rağmen bir nekahet dönemine girmektedir. Amerika bu durumu saklasa ve yandaşları görmezlikten gelip onsuz olmaz sansalar da bir çöküş sürecindedir. Yarım yüzyıl önce "Batı'nın karamsar düşünürleri" diye nitelenen Sorokin, Toynbee, Danilevski, Berdyaev, Spengler gibi yadırganan bir grup aydının karamsarlıkları gerçekleşmeye doğru gidiyor.[1] Şüphesiz bu tür süreçler kısa vadeli değildir. Fert hayatından farklı olarak tarihsel-toplumsal boyuttaki dönüşümlerin daha uzun bir zamana ihtiyacı vardır. Başta ABD olmak üzere Batı artık oyun kurmada zorlanmaktadır, yani kurduğu oyunların büyük bir kısmı boşa çıkmaktadır. Mesela Afganistan'ın işgaliyle gelmek istediği sonuç şüphesiz bu değildi. İşi terörle çözmeye çalışmak bile bir güçsüzlük alametidir. Terör güçlü sağlıklı bir devlet politikası olamaz. Karşıya ne kadar zarar verici olursa olsun işi kalıcı bir politika yerine terörist grup eylemi türleriyle götürmeye çalışmak bir güç zafiyetinin işaretidir. Eski ABD başkanı Trump'ın ifadesiyle yıllardır 7 trilyon dolar harcayarak sürdürülen ABD'nin Ortadoğu politikasından istenen sonuç alınamamıştır. Afganistan'dan kaçmak zorunda kalmış, Yunanistan ve Ukrayna gibi ülkeler üzerinden Türkiye ve Rusya'ya karşı silah yığınaklarıyla güttüğü politika da çökmüş gözüküyor.

Amerika dünya kamuoyunda inandırıcılığını her geçen gün yitirmektedir. Dünyanın değişik ülkelerindeki kendine bağlı, toplumlarını karşılarına alan manda aydınları, ABD'nin kayıplarını telafi edecek durumda da değildirler. Bu arada Avrupa Birliği'nin durumu da ondan daha iyi değildir. Ekonomi dışında bir güç olmadığı için dünyanın konumunu belirleyecek bir hâli de yoktur. Uzun bir süredir kendilerini takdir gerekçesi olarak kullanılagelen demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa ekonomisi gibi değerler de artık devirlerini tamamlamak üzeredirler. Kendileri tarafından da pek vurgusu yapılmayan bu değerler Batı dışı ülkeler tarafından her ne kadar yükseltilmeye çalışılsa da dökülüp inmekte, inandırıcılıklarını hızla yitirmektedir. Gelinen noktada artık iyi değer Batı'nın işine yarayan değerdir. Sonuç olarak ABD eksenli Batı bloku ciddi bir zafiyet süreci yaşamaktadır.

B) Buna karşılık Rusya'nın başını çektiği diğer blok yükseliş gösteriyor. 1990'lı yıllarda, iki bloklu yapının yıkılmasıyla tarihe gömüldüğü düşünülen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (kısa adıyla Sovyet Bloku) yeniden canlanıyor ve bu konuda daha şanslı da görünüyor. Tabii ki ikisinin (ve hatta ekonomik itişmenin ötesinde söylediği bir söz bulunmayan Çin'in) de ortak tarafları var; ilgi çekicidir ki artık ortalıklarda iddiası olan bir kültür yok. Eskiden beri bloklar her ne kadar güç üstüne kurulmuş olsalar da bir

1 Bu konuda ayrıntılı bir bilgi için Pitirim A. Sorokin'in, *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri* adlı eserine bakılabilir.

kültüre dayanıyorlardı. Bir ideolojileri, kendilerine göre bir tarihsel misyonları, insan olarak herkesi ilgilendiren bir iddiaları vardı. Geçen yüzyılın ortalarında gerçekleşen NATO ve Varşova gibi iki askerî paktla temsil edilen Doğu ve Batı bloklarının bile birer ideolojileri vardı: komünizm ve kapitalizm. Şimdi artık Rusya'nın ideolojisi komünizm olmadığı gibi Batı'nın ideolojisi de kapitalizm veya liberalizm değildir. 1992'de tek kutuplu dünyanın ideolojisi olarak ilan edilen liberalizm ve mutlaka yaşanması gerekli hedef olarak gösterilen üç ayağı (ilkesi) da tüketilmiş ve anlamını yitirmiş bulunuyor. Jürgen Habermas'ın ifadesiyle ideolojinin (kültürün) yerinde artık ekonomi-politik, kısa ifadesiyle çıkarcılık, kristalize olmuş sömürgecilik bulunuyor.

Esasen önceki iki ideolojiden de insanlık, insaniyet adına bir yarar görmedi. Mesela ABD dış dünya ile ilişkilerinde liberalizm adına bir serbest piyasa ilişkisi uygulamadığı gibi Sovyetler Birliği'nin Marksizm'inde de egemen sınıf kaldırılmadı, Yugoslavyalı komünist lider Nilovan D'Jilas'ın ifadesiyle öncekileri aratmayan bir "yeni sınıf" üretildi. Ancak Marksizm hem Rusya ve hem Çin'de bir başka ciddi işlevi yerine getirdi; geleneksel kültürleri yerle bir ederek neredeyse bir daha filizlenemeyecek hale getirdi. Artık köşeli karpuz, tüysüz tavuk üretimine kafa yoran Çin'in bir Konfüçyanizmi, Rusya'nın Tolstoy kuşağıyla temsil edilen bir bilgelik kültürü yok.

DOĞU BLOKU, EKONOMİ VE KÜLTÜREL ETKİ

İhya edilmek istenen Doğu blokuyla ilgili bilgilerimizi tazelemek gerekirse şu bilgileri sıralayabiliriz. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) başta kurucu ülke Rusya olmak üzere 15 ülkeden meydana geliyordu. Rusya'nın batı sınırlarını bir hilal gibi çevreleyen bu ülkeler kuzeyden güneye şöyle sıralanmaktadırlar: Estonya, Letonya, Litvanya, Beyaz Rusya, Moldova, Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan. Daha batıda (yine kuzeyden güneye) Polonya, (o günkü adıyla) Çekoslovakya, Romanya, Macaristan, Bulgaristan, Makedonya, Arnavutluk, (o günkü adıyla) Yugoslavya, farklı bağlılık düzeylerinde blokun içinde yer alıyorlardı. Yine Irak, Suriye, Mısır gibi Ortadoğu'nun büyük ülkeleri Rus blokunun peykleri durumundaydılar.

Bugün Rusya'nın yeniden bloklaşma noktasında bazı avantajlara sahip olduğunu söylemiştik. Rusya eski peykleri üzerinde hâlâ ciddi bir etkiye sahiptir. Özellikle asıl üye olan 15 ülke aradan çeyrek yüzyılı aşkın bir zaman geçmiş olmasına rağmen tam bağımsız hâle gelememişlerdir. Bunun önemli nedenlerinden birisi Rusya'nın izlediği bağlayıcı politikadır. Blokun etkin olduğu dönemlerde Rusya'nın etkinliği sırf baskı ve hegemoniden kaynaklanmamaktadır. Bu ülkeler üzerindeki rolü, hakemlikten de öte bir şeydir. Rusya her birini, sadece kendine bağlamakla kalmamış, otonom devletler arası bir ekonomik iş bölümü de gerçekleştirmiş, şartlarına göre birisini hububatçı, bir diğerini pamuk, bir başkasını petrolcü yapmış ve birbirlerine muhtaç kılmış. Nasıl zamanla tutsaklarda, efendiye bağlı olmadan yaşayamayacakları düşüncesi doğuyorsa burada da benzer bir durum gerçekleşmişt. Bugün hâlâ karşılaştıkları sıkıntıların önemli bir kısmının sebebini o düzeni geride bırakmalarına bağlamaktadırlar. Dolayısıyla o sahilden uzakta kulaç atamamaktadırlar.

Gerçi değişim sosyolojisinin duayenlerinden Mümtaz Turhan mevcut sorunların çözümünün önceki düzende gerçekleşebileceği düşüncesinin bir değişim kanunu olduğunu söyler. Bu gerekçe değişimden doğan sorunun en kolay açıklamasıdır. "Eski düzen bunu rahat çözerdi." klişesinin sahipleri kendilerine "Eski düzen bu yeni sorunu nasıl çözerdi?" sorusunu asla sormazlar. Onun için de Türki cumhuriyetler Rusya'sız, özgürlük alanında bir hayli yol almış olmalarına rağmen Kuzey Afrika ülkeleri Fransa'sız, işlerinin yürüyeceğini düşünemezler. Her ne kadar Avrupa tarafındakiler Rus blokundan kopmaya eğilimli olsalar bile Asya'dakiler bağımlılıklarını daha bir canlı olarak sürdürmektedirler.

Tabi bu bağımlılık son Kazakistan örneğinde olduğu gibi yerine göre bir güçle desteklenmiyor değildir. Esasen üzerinde durduğumuz Ukrayna olayı da bunu göstermektedir.

Bloklaşma sürecinde ekonomik boyut öncelikli görünüyorsa da politik/kültürel etken ayrı bir önem taşımaktadır. Önceki bloklaşma dönemlerinde ideolojilerin önemli bir yeri vardı. Dolayısıyla süreç kalıcı bir etkiye sahipti.

Bugün mesela Türki cumhuriyetlerdeki bağ(ım)lılık ekonomik olmaktan çok daha fazlasıyla kültüreldir. Ne var ki eski kültürel değerler bir biçimde izole edilmiş, mevcut egemenin değerleri dikte edilmiştir. Türki cumhuriyetler bunun tipik örneğidir. Doğu bloku yıkıldıktan sonra oraları ziyarete giden Türkiye Türkleri karşısındakine "Sen kimsin?" diye sorduğunda "Ben Kazak'ım." gibi cevaplar almışlardı. Bizim literatürümüzle bir Türk değil, üst kimliği Rus, alt kimliği Kazaktı. Bir Türk birliği oluşturulması sürecine katkıları hangi düzeyde olursa olsun bu söz konusu üst kültürel Rus kimliği varlığını sürdürmektedir. Ben bunu soydaşlarımızı kınamak için söylemiyorum, kültürel etkinin gücünü anlatmaya çalışıyorum.

Burada açıklayıcı olduğunu düşündüğüm bir anımı zikredeyim. 2018 yılında Türki cumhuriyetlerin en büyüğü ve en gelişmişi kabul edilen Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te "Aile Bağlamında Gençliğin Değerleri" konulu 15 ülkenin katılımıyla gerçekleşen uluslararası bir bilimsel toplantıya Türkiye adına katılmıştım. Bu Türki ülkede yapılan toplantıda resmî dil olarak kabul edilen Özbekçe, Rusça ve İngilizcenin yanında Türkçe toplantının bu resmî dilleri arasında yer almıyordu. Benim İngilizcem yok ama olsaydı da bildiri' mi İngilizce sunmayı düşünmezdim. Türkçeyi çok iyi bilen ve TİKA da çalışan Azerbaycanlı mihmandarım, Türkçe sunduğum bildiriyi Özbekçeye spontane çeviri yaptı. Bir yaşlı İspanyol akademisyen, organizasyonun yetkililerini, bir Türki cumhuriyette Türkçenin resmî bir dil olarak almamalarını sert bir şekilde eleştirdi. Başta anadili İspanyolca olmak üzere İngilizce, Rusça, Özbekçe ve Türkçe olmak üzere dört dilinin olduğunu, ama tebliğini Türkçe sunacağını söyledi (öyle de yaptı), beni de bir başka dille sunmayışımdan dolayı tebrik ve teşekkür etti.

Burada benim asıl dikkat çekmek istediğim nokta, yarıdan fazlasının Özbeklerden oluşan bilim insanlarının tebliğlerini ülkenin resmî dili Özbekçe ile değil, Rusça olarak sunmalarıdır. "Özbekçe tam bir bilim dili değildir." düşüncesi şöyle ya da böyle bir manda aydını mantığı, ciddi bir Rus etkisidir.

UKRAYNA'NIN İŞGALİNİN ANLAMI

Anlaşıldığı kadarıyla Rusya bu oluşum sürecinde Batı'nın kendi etkisi altına almaya çalıştığı ülkeleri ellerinden çekip almaya çalışmaktadır. Ukrayna'nın işgalinin anlamı da budur. Batı'nın bu konuda yapabilecekleri, ekonomik ambargo türünden şeylerdir. Bir askerî müdahaleye girme ihtimali yoktur. Bu durumun "Ukrayna fiilen NATO üyesi değildir." gibi bazı formalitelerle açıklanma şansı da yoktur.

Batı'nın bu konudaki işlevsizliğini, işgal ettiği yerlerin zayıflığına, çaresiz siyasi yapıların izlediği terör stratejisinden de anlayabiliriz. Muhtemel legal bir savaş için var olan NATO'nun Afganistan gibi yerlerdeki illegal örgütlerle mücadele garabeti de bu yorumumuzu doğrulamaktadır.

Gıdadan enerjiye kadar ihtiyaçlarının büyük bir kısmını kristalize olmuş çağdaş (!) bir sömürgecilik yoluyla karşılayan ve gerektiğinde bunu, Falkland Adaları ve Nijer örneklerinde olduğu gibi zorbalığa başvurarak sürdüren Batı'nın, dünya toplumları kendine geldikçe boğazı sıkılmış olacaktır. Nijerli öğrencim, "Ben bu gerçekleri ilk defa burada Türkiye'de öğrendim, orada Fransa'nın bizi sömürdüğü değil, insanlaştırdığı anlatılıyor." diyor. Yakın gelecekte bu tür gerçekleri bütün dünya toplumları öğrenecek, "Afrika'da ne işimiz var?" diyen yerli mandacı muhalif kesim ne kadar direnirse direnisin Türkiye buna öncülük edecektir.

Bu açıklamalar Türkiye'nin ne yapması gerektiği konusunda da bir fikir verebilir. "Batı bloku mu, Doğu bloku mu?", bundan sonra muhtemelen gündemde yer alacak bir sorudur. Ama bilinmelidir ki pratikte önemli olan, peşinen nereyi tuttuğunuz, kiminle iş yaptığınız değil, ne yaptığınızdır. Bunun ötesinde ha Amerikancı olmuşsunuz ha Rus'çu. Türkiye'de genelde muhalif manda aydın ve siyasetçileri için yeni bir dönem başlayabilir. Göründüğü kadarıyla ABD mandacılığı sona doğru yaklaşıyor. "Vallahi hocam çok safsın, Türkiye'nin İHA (İnsansız Hava Aracı) yaptığına, kendi kararıyla Suriye'ye çıkartma yapabileceğine, seçimlerle iktidar oluşturabileceğine inanıyorsun. Biz kendimizi ne zannediyoruz, bu ülkede Amerika'sız hiçbir şey yapılamaz..." diyen zihniyet tasmasız yaşayamaz. Hemen beklenecek bir durum değil ya, eğer ABD, 1949 Truman doktrini öncesine yönelir ve Monroe doktrinin gereği olarak kendini kıta sınırları içine çekerse, bu kişiler büyük ihtimalle bağlılıklarını Rusya gibi yeni bir patrona yönelteceklerdir. Böylesi bir aydın kesimi tasmasız yaşayamaz.

Avrupa özellikle son 400 yılda tarihsel misyonuyla hesaplaştı ve maalesef onu yok etti. Hristiyanlık ve Roma gibi imparatorluk geleneklerinden insani bir sonuç çıkaramadı. Geriye, genel olarak din ve özel olarak İslâmofobi (İslâm düşmanlığı) ile sömürme tecrübesinden başka bir şey kalmadı. Kur'ân'ın ifadesiyle bir meta peşindedir ve bunun için kurduğu her düzenek insanlığın kan ve gözyaşı üzerine oturuyor. Kimse "Tekniğe ne oluyor?" demesin, çünkü teknik insanla ilgili bir olgu olmakla birlikte bir "insanın özlük alanı" olgusu değildir. Gündelik çıkar siyasetinin ötesinde, ondan bağımsız orada buran bir insani misyonu bulunmamaktadır.

Anlaşıldığı kadarıyla Rusya, yeni blokların oluşum sürecinde Batı'nın kendi etkisi altına almaya çalıştığı ülkeleri ellerinden çekip almaya çalışmaktadır. Ukrayna'nın işgalinin anlamı da budur.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali somut nedenlere dayalı bir savaş olmadığı ve Ukrayna'nın potansiyel savunma imkânlarına sahip bulunmadığı için Rusya lehine bitecektir. Yanız sorun sadece Ukrayna ile başlayıp yine onunla bitecek bir sorun değildir. Aynı zamanda Rusya'nın Batı kesimindeki Gürcistan, Polonya gibi Batı ile ilişkileri daha sıkı olan ülkeler için bir gözdağıdır ve gerektiğinde fiilî bir müdahale ihtimal dışı değildir. Rusya açısından bu en önemli kazanımdır.

Kim kazanır veya kaybederse etsin bu hareketin elbette Türkiye'ye olumsuz etkileri olacaktır. Ama ne pahasına olursa olsun Türkiye fevrilikten uzak hakkaniyetli bir yerde durmalıdır. Tabansız muhalefetin olağanüstü bir dönemde önemi artacak olduğunda şüphe bulunmayan Kanal İstanbul'u tartışan, ülkenin elektrik sıkıntılarını tartıştığı bir dönemde atom enerjisi üretimini durdurmamızı öneren demagojilerini de kâle almamalıdır. Türkiye dürüst duruşundan asla taviz vermemelidir. Yalandan ölmüş adam var mıdır, bilmiyorum ama Kur'ân bize; nifak, fitne, fesat ve fücûrundan dolayı yok edilmiş toplumlardan bahseder. Unutulmamalıdır ki dürüst fert ve toplumlar nihayetinde hep kazanır.

Herkesin yaptığı kendisinedir, onun için önemli olan bizim ne yaptığımız ve yapacağımızdır. Yapacağımız şey, tarihsel misyonumuzun inşasıdır. İslâmlık da insanlık da burada kendini gösterir. Bu çerçevede, değerlerinin çöktüğü noktada artık Batı yeni faşizmler; Rusya ise Büyük Çarlık döneminin çökme devrinin ideolojisi katmerli nihilizmler üretebilir.

UKRAYNA KAZAKİSTAN HATTINDAKİ KRİZ NEYİN HABERCİSİDİR? 3. DÜNYA SAVAŞININ MI YOKSA 5. DÜNYA SOĞUK SAVAŞININ MI?

BURHANETTİN CAN

Şer İttifakı (Siyonizm-ABD-İngiltere-İsrail) 21. yüzyılı, "dijital dönüşüm" yüzyılı olarak öngörmekte, bu nedenle "büyük sıfırlama" stratejisini uygulamaya sokabilmek için küresel salgın sürecinin mümkün mertebe uzamasını istemektedir. Her altı ayda bir virüsün mutasyonuna ilişkin açıklamalar bu açıdan bakılıp değerlendirilmektedir. Küresel salgın sürecinde tüm dünyadaki yönetimler/hükûmetler ekonomik krizle diz çöktürülüp kadife darbelere uygun bir gayrimemnunlar kitlesi inşa edilmeye çalışılmaktadır.

Siyonizm ile dünyadaki millî yönetimler arasında ciddi bir hesaplaşma dönemi başlamıştır ve her geçen gün bu daha da görünür hâle gelecektir. Bununla birlikte dünyada özellikle Büyük Ortadoğu ve Avrasya coğrafyasında birbiri ile bazen çatışan bazen uzlaşan projeler mevcuttur. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: *21. Yüzyıl ABD Yüzyılı Olacak* (ABD), *Büyük Ortadoğu Projesi* (ABD-İsrail-İngiltere-Küresel Sermaye-Siyonizm), *Büyük Sıfırlama Projesi* (Siyonizm), Küresel Savaş Projesi (ABD-İsrail-İngiltere-Küresel Sermaye-Siyonizm), *Biyolojik ve Ekolojik Savaşla Tüm Ülke Yönetimlerini Ekonomik Olarak Çökertme Projesi* (Siyonizm), *Şehir Devletleri Projesi* (Siyonizm), *Tek Dünya Devleti / Tek Dünya Hükûmeti* (Siyonizm), *Büyük İsrail Projesi* (İsrail-Siyonizm, ABD Destekli), *İkinci Sevr Projesi* (AB) *Avrasya'nın Hristiyanlaştırılması Projesi/'Dinler Arası Diyalog'*

Projesi (Vatikan), *NATO'nun Evrenselleşmesi ve İslâm Coğrafyasına Yerleşmesi Projesi, Serbest Piyasa-Özelleştirme Projesi* (ABD-Siyonizm-Küresel Sermaye-AB), *İslâm'ın İslâm'la Savaştırılması Projesi* (RAND Raporu: Dört Müslüman Tip- Hillary Clinton'ın Kriptosu-Pandth'in Komisyonu), *Bölge Güçlerinin Birbirini Dengeleme Projesi – Ayrı Dengeli Güç Odakları* (ABD), *Rusya'nın Küresel Güç Olma Projesi, Sıcak Denizlere İnme - Eski Müttefikleri Kazanma Projesi* (Rusya), *İngiltere'nin Küresel Güç Olma Projesi, Çin'in Küresel Güç Olma Projesi*, *Çin'in İpek Yolu Projesi, Düşmanla / Rakiple Güvenlik Alanının Dışında Hesaplaşma Projesi* (ABD-Çin –Rusya-İngiltere- Vekâlet Savaşları-), *D-8 Projesi Yeni Osmanlı Projesi-Bölgesel Güç Olma Projesi* (Türkiye), *Türk Dünyası İş Birliği Projesi / Türk Dilini Konuşan Ülkeler Konseyi / Türk Devletler Teşkilatı Projesi, Etnik-Mezhepsel Fay Hatları Oluşturma Projesi- Kaos Projesi* (ABD / AB / Rusya / Çin / Siyonizm), *Şia Savunma Hattı Projesi* (Iran-Irak-Suriye-Lübnan), *Şia Eksenini Parçalama, Yayılmasını Engelleme ve Sünni Bir Eksen Meydana Getirme Projesi* (Suudi Arabistan / Katar / Türkiye / Mısır) Ayrıca (Sünni Arap Yönetimleri + İsrail).

Bir projenin aktörleri tarafından başlatılan bir olay, diğer proje sahipleri ile bazen çatışmaya bazen uzlaşmaya sebep olabilmektedir. Stratejik düzlemdeki her stratejik ve taktik hamleler, muhataplar tarafından dikkate alınmakta ve ona göre kendilerine uygun karşı hamleler geliştirmektedirler. Ukrayna-Kazakistan hattındaki olaylarda bu etkileşim, çok açık bir şekilde görülmektedir. Vuku bulan olaylar, sürpriz gözüken olaylar, öncelikle bu çatışma perspektifinde etki eden iç, bölgesel ve küresel dinamikler açısından ele alınıp incelenmeli ve değerlendirilmelidir.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Sovyet coğrafyasında oluşan devletlerin, Batı yaşam tarzını benimsemesi ve Batı ile bütünleşebilmesi ve NATO'nun gelip bu ülkelere yerleşebilmesi için kadife darbeler yapıldı. Sırbistan, Gürcistan, Ukrayna, Moldavya, Kırgızistan, Azerbaycan, Kazakistan, Beyaz Rusya, Özbekistan, Ermenistan, Tacikistan, Türkmenistan kadife darbeler zinciri, ABD-AB-NATO ile Rusya arasındaki gerilimin artmasına ve karşılıklı hamlelerin birbirini takip etmesine sebep olmuştur. Bu kadife darbe zincirinde Sırbistan, Gürcistan,

İslâm dünyasında hayata geçirilen "yaratıcı kaos" (yıkıcı kaos) günümüzde Ukrayna- Kazakistan hattında başka bir ifadeyle Avrasya'da uygulanmaya çalışılmaktadır. Ukrayna olayları üzerine ABD-AB hattına karşı Rusya-Çin Hattı meydana gelmiştir.

Ermenistan, Kırgızistan kadife darbeleri çok etkili olmuş, Batı yanlısı yönetimler iktidara gelerek ABD, AB ve NATO'nun ülkelerine gelip yerleşmesi için çok gayret sarf etmişlerdir. Bu gelişime Rusya'nın cevabı, bu ülkelerin bazılarını bölme (Gürcistan örneği) şeklinde olmuştur. Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesi, Ukrayna'daki kadife darbenin başarılı olmasından sonradır.

Bugün Ukrayna krizinin daha ileri boyuta taşınmasının ana sebebi, Ukrayna'nın NATO'ya alınması çalışmalarının yoğunlaşması ya da propagandasındaki ifrat boyutudur. Putin, Kremlin'de Fransa Cumhurbaşkanı Macron'la yaptığı görüşmenin sonucunda yaptığı açıklamada, NATO'nun Ukrayna'ya yerleşmesinin ana sorun olduğunu belirtmektedir: "NATO 2019'daki askerî stratejisinde Rusya'yı doğrudan ana güvenlik tehdidi ve düşman olarak belirledi. Rusya NATO'ya değil, NATO Rusya'ya doğru ilerliyor. Bir de bizi mantıksız bir şekilde saldırgan olmakla suçluyorlar..."[1] Ukrayna olayları sürecinde Putin'in, "Ukrayna NATO'ya girerse Rusya ile NATO arasında savaş çıkar."[2] demesi, gelinen sürecin tehlike boyutlarını göstermektedir. Daha da ilginç olan ve NATO kimin kontrolünde sorusunun sorulmasına sebebiyet veren Trump'ın NATO ile ilgili başkan olduğu zaman takındığı tavırdır. Trump'ın eski Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton görevi bıraktıktan sonra yazdığı kitabında "NATO'dan çıkacaktık..." demesi[3], bugün yaşananların arka planının çok iyi tartışılması, çatışan ana güçlerin kim olduğu gerçeği üzerinde özel olarak durulması gerektiğini zorunlu kılmaktadır. "Küresel sermaye" adı altında yapılan kamuflajın hangi güçle, organizasyonla ilgili olduğu mutlaka göz önüne alınmalıdır.

1 Ergün Diler, "Son Darbe", 9 Şubat 2022 *Takvim*.
2 https://tr.euronews.com/2022/02/08/putin-den-macron-a-k-r-m-mesaj-ukrayna-nato-ya-girerse-rusya-ile-nato-aras-nda-savas-c-kar
3 Ergün Diler, *agm*.

Bu kavramsallaştırma, gerçek gücün Siyonizm olduğu olgusunu gizlemektedir.

Rusya'nın batısında Ukrayna krizi devam ederken Rusya'nın doğusunda Kazakistan'da kadife darbe girişimi olarak tezahür eden olaylar meydana gelmiştir. Türk Devletler Teşkilatı'nın hayata geçirildiği bir evrede, anında Kazakistan'da bir kadife darbe girişiminin olması tesadüf olmadığı gibi, Ukrayna'dan da bağımsız düşünülmemelidir. Çünkü Ukrayna-Kazakistan hattı dünya hâkimiyet mücadelesinde çok önemli bir konum işgal etmektedir. Stratejist Harold Mackinder, dünya hâkimiyet mücadelesinde iki temel kategoriye atıfta bulunmaktadır: *1)* Sibirya ve Orta Asya'nın büyük bir kısmını içeren Avrasya '*mihver bölgesi*', *2)* Orta-Doğu Avrupa '*merkez bölgesi*.'[4] Mackinder'e göre dünya hâkimiyetinin yolu, bu iki bölgenin kontrolünden geçmektedir: "Doğu Avrupa'yı yöneten Merkez Bölge'ye kumanda eder; Merkez Bölge'yi yöneten Dünya Adasına kumanda eder; Dünya Adası'nı yöneten, dünyaya kumanda eder."[5]

Ukrayna ve Kazakistan olaylarını bu denklemde, Avrasya satranç tahtasında ele alıp değerlendirmekte fayda vardır. Bu satranç tahtasında yer alan ve yer alacak olan jeostratejik oyuncular ABD, AB (Fransa, Almanya), Rusya, Çin, Hindistan, Ukrayna, Azerbaycan, Kazakistan, Türkiye, İran, Japonya, Endonezya, Pakistan olacaklardır. Geçen yazıda Türk Devletler Teşkilatı bu kapsamda ele alınıp değerlendirildi ve fakat Kazakistan olaylarına değinilmedi. Bu yazıda Ukrayna krizi ele alınıp değerlendirilecektir.

ŞER İTTİFAKININ SAVAŞ ARZUSU

Şer İttifakı (Siyonizm-ABD-İngiltere-İsrail; özellikle Siyonizm), küresel bir savaş çıkarmak ya da yeni bir küresel soğuk savaş başlatmak istemektedir. İkinci Dünya Savaşı sonlanırken Başkan Roosevelt, ABD'nin güvenlik ve refahını garantileyecek politika ve kurumların tespit edilmesi görevini Dışişleri Bakanlığı'na vermişti. Dışişleri Bakanlığı ise istenen politikaları üç ana noktada yoğunlaştırmıştı**:** "*1.* Birleşmiş Milletlerin kurulması. *2.* Bretton Woods dünya mali kurumlarının inşası. *3.* Yeterli petrol stoklarının temini." Söz konusu kurumlar, ABD güvenliği ve refahı için kurulurken; gerekli petrol kaynağı için Başkan Roosevelt, Şubat 1945 yılında Süveyş kanalında bir ABD savaş gemisinde Kral Abdülaziz Suud ile 'Suudi petrolüne ayrıcalıklı erişim karşılığında Kral'ın ABD tarafından korunmasını' sağlayan özel, gizli bir antlaşma yapmıştır.[6]

Bu noktada Trump'ın, Suudi Arabistan ziyaretindeki (Haziran 2017) gizli antlaşma ile Roosevelt'in 1945 yılındaki antlaşma arasında bir ilişki olduğuna dikkat edilmelidir. Nitekim ABD-Suudi Arabistan antlaşmasından sonra hem Suudi veliaht seçiminde bir değişim olmuş, hem Katar krizi meydana gelmiş ve hem de ABD, Suudi Arabistan ve Katar ile ticari antlaşmalar yapmıştır. Trump'ın seçim kampanyasında "ABD'nin güvenlik nedeniyle yaptığı harcamaları", Körfez ülkelerine ödettireceğini vadetmesi ve seçim sonrasında bunun bir kısmını haydutça gerçekleştirmesi, *2015 Yılına Doğru Küresel Trendler* adlı ABD raporu kapsamında değerlendirilmelidir.[7] Diğer taraftan bu raporda, 2015'li yıllara doğru "IMF'nin ve Dünya Bankası'nın yeryüzündeki ekonomik liderliği yıkılabilir..." öngörüsü yer almaktadır. Bu, ABD'nin Roosevelt zamanından beri benimsediği temel stratejiye ters bir durumdur. 1961 yılında Kennedy'nin hazırlattığı raporda[8] "Amerika'nın refah seviyesini yükseltebilmesi için üretim ve tüketim şartlarının devamlı surette incelenmesi lazımdır. Bunun için de Amerika'nın her on senede bir harbe girmesi gerekmektedir." önerisinde bulunulmaktadır.[9] Bütün bunlardan çıkan sonuç, Amerikan halkının refah seviyesi, dökülen kanın seviyesi ile bağlantılıdır. Amerikalı ne kadar kan dökerse refah seviyesi de o kadar yükselecektir.

11 Temmuz-Ağustos 2001'de Bush, Cheney ve enerji lobisinin ABD'nin enerji politikalarını belirleyen raporunda, dünya enerji kaynakları, bunların pazara nakli ve bunların ABD şirketlerince paylaşımının nasıl olacağı kararlaştırılmıştır.

4 Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri*, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998, s. 38.

5 Zbigniew Brzezinski, *age.,* s. 38.

6 Klare M.T., 'Savaşın Jeopolitiği', *Cosmo Politik,* sayı: 2 Kış 2002, s. 14-18.

7 Ozan Örmeci, "ABD'nin 2015 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi", http://politikaakademisi.org/2015/02/13/abdnin-2015-ulusal-guvenlik-strateji-belgesi/ Çağrı Erhan, "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi", *Türkiye, 10* Mart 2015; Cahit Armağan Dilek "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisinin Şifreleri ve Stratejide Türkiye'nin Yeri" https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/amerika-arastirmalari-merkezi?start=33

8 Kennedy'nin bilim adamlarına sorduğu 'Ben Amerikan halkının refahını yükseltmek ve aynı zamanda moralini daima yüksek tutabilmek için ne gibi tedbirler almalıyım?' sorusu üzerine, 1,5 yılda hazırlanmış 800 sayfalık rapor.

9 Ahmet Yüksel Özemre, "ABD, Her 10 Yılda Bir Savaş Çıkarmak Zorunda", *Umran,* sayı: 87, Kasım 2001, s. 21-26.

Bu rapora göre dünya altı enerji bölgesine ayrılmıştır: "*1.* Cezayir, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Katar ve genel olarak Ortadoğu, *2.* Hazar bölgesi, Hindistan ve Güney Asya, *3.* Nijerya, Nijerya bağlantılı Nijer Deltası, Batı Afrika Boru Hattı, *4.* Güneydoğu Asya. Açe, Borneo Adası, Burma, Spratly adası, Doğu Timor, *5.* Çad ve Kamerun boru hattı, *6.* Brezilya, Venezüella ve Kolombiya."[10]

Bu enerji havzalarını incelediğimizde, 4. ve 6. maddelerdekiler hariç diğer 4 havza doğrudan veya dolaylı olarak İslâm coğrafyası ile alakalıdır. *2015 Yılına Doğru Küresel Trendler* raporundan bir yıl sonra ve 11 Temmuz-Ağustos 2001 Bush, Cheney ve enerji lobisinin raporundan yaklaşık bir ay sonra ilginç gelişmeler yaşandı. 11 Eylül 2001'de New York'ta İkiz Kuleler vuruldu ve arkasından tüm İslâm coğrafyası tehlikeli bölge ilân edildi. Bu bakımdan Afganistan ve Irak'ın işgal edilmesi, bir tesadüf olmayıp öngörülen bir stratejinin yürürlüğe sokulmasıdır.[11]

İslâm coğrafyasında "Arap Baharı" adıyla başlatılan ikinci nesil kadife darbe süreci, "kaostan kaynaklanan düzen" (yaratıcı savaş/düzenleyici savaş) kapsamındadır. İslâm dünyası, 2015 *Yılına Doğru Küresel Trendler* adlı raporda öngörülen çerçevede vekâlet savaşları ile kan gölüne çevrilmiştir. Bugün Türkiye, Libya, Mısır, Irak, Suriye, Katar, Yemen, Somali, Sudan ve Afganistan düzlemindeki iç savaş ve/veya terör olayları ile ABD, İngiltere, Fransa, İspanya ve Rusya ekseninde vuku bulan, terör görüntüsü verilmiş hesaplaşmalar, yukarıda ortaya konan belgeler çerçevesinde değerlendirilmelidir.

ABD Genelkurmay Başkanı Martin Dempsey, *"ABD'nin Ulusal Askeri Stratejisi 2015"* raporunu açıklarken kullandığı bazı ifadeler, bir "küresel kaos" hatta bir "küresel savaş" öngörülerek belgenin hazırlandığı kanaatini oluşturmaktadır. Belgenin "uluslararası düzen" bölümünde, "bugün hâlen devam eden uluslararası düzenin, ABD ve ona benzer değerleri savunan ülkeler tarafından İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulduğu ve ABD'nin bu alandaki sorumluluğunun daha fazla olduğuna" özel vurgu yapılmaktadır. Ayrıca belgede; "Hâlbuki revizyonist bazı ülkelerin son dönemde sıklıkla dile getirmeye başladığı Birleşmiş Milletler'i yeniden yapılandırma görüşünün doğru olmadığı" ve "dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunun Amerikan liderliği ve BM yapısı altında bu şekilde bir düzenle hayatlarına devam etmek istedikleri", "Aksi hâlde ABD'nin uluslararası antlaşmalar ve sözleşmelere uygun hareketle, üzerine düşen sorumlulukları yerine getireceği, bu değerlere saygılı olmayan ülkelerin ekonomik ve siyasal yaptırım mekanizmalarıyla cezalandırılacağının"[12] ifade edilmesi çok açık bir tehdittir!

Belgede "komşularının bağımsızlığını tanımayan ve hedefine varmak için şiddet kullanmaya hazır..." "Rus askerlerinin Ukrayna'nın doğusunda ayrılıkçılar safında savaştığı" ifade edilerek Rusya; "Asya-Pasifik Bölgesinde gerilimlere neden olmakla" Çin suçlanmaktadır. Raporun bütünü ve satır aralarına mahirane yerleştirilmiş cümleleri göz önüne alındığında, ABD'ye göre "kaosun üç ana kaynağı" olduğu görülmektedir: *1)* "Mevcut kurulu dünya düzenini değiştirmek isteyen, "revizyonist" diye nitelenen güçler"; Çin, Rusya ve Türkiye. *2)* "Ciddi güvenlik kaygılarına neden olan ülkeler"; İran ve Kuzey Kore. *3)* "Devlet altı yapılanmalar, şiddete başvuran aşırı örgütler."

ABD hegemonyasına karşı çıkan ve bu düzenin değiştirilmesi için sürekli eleştiren, Çin, Rusya, İran, Türkiye ve Kuzey Kore, raporda "revizyonist ülkeler" diye tanımlanıp tehlikeli düşman kategorisine konmuşlardır. Kurulu küresel düzenin değişmesini istemek, savaş nedeni olarak kabul edilmekte ve "revizyonist ülkelere" meydan okunmaktadır: "Hiçbir büyük güç henüz ABD ile askeri bir çatışmaya giremez; ama ABD'nin büyük güçlerden biriyle askeri çatışmaya girme riski artmaktadır."[13] Bizzat Genelkurmay Başkanı Orgeneral Martin Dempsey'in, raporun tanıtımında, "ABD'nin büyük bir güçle düşük; fakat gittikçe büyüyen bir savaş ihtimalinin olduğu ve böyle bir çatışmanın muazzam

10 İbrahim Karagül, "Petrol Savaşının Endonezya Cephesi, İslâmî Direniş Dalgası", *Yeni Şafak*, 19 Ekim 2002; "Enerji Savaşları ve Yeni Dünya Haritası", *Umran,* sayı: 95, Temmuz 2002, s. 20-27.

11 Burhanettin Can, "Küresel Derin Devlet'in Düşük Yoğunluklu Savaşı", Ekim 2001, *Umran.*; "Yeni Soğuk Savaş: ABD Emperyalizminin Tükenişi İslâm Dünyasının Yeniden Dirilişi", *Umran,* 2002.

12 AA, 2015, Beyaz Saray, Reuters, 2015. Andrew Korybko, "ABD 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisinin Gerçek İçeriği", *Global Research,* www.medyasafak.net, 18 Şubat 2015; Güller, M., A., *Aydınlık*, 10 Haziran 2015. *Meyssan, T.,* ABD'nin yeni Ulusal Güvenlik Doktrini bir 'Dünya Savaşı'nı mı içeriyor?" çev. Nizamettin Karabenk, 11 Şubat 2015; Alagöz, E., A., "Amerika'nın Yeni Güvenlik Stratejisi", 18 Şubat 2015.

13 AA, 2015, vd.

sonuçlar doğuracağına" vurgu yapmış olması, "kaostan kaynaklanan düzen" (yaratıcı yıkım/düzeltici savaş) teorisinin uygulanmak istendiği anlamına gelebilir.

Küresel Stratejiler Konseyi Şirketine ait olduğu söylenen ve 2009 yılında YouTube'da yayımlanan üç videoda sözde "yüksek meclisi" temsilen söz aldığı söyleyen konuşmacı, "mevcut küresel sistemin iflas ettiğini", "yeniden doğması" için "bugün ölmesi gerektiğinin" çıkarılması gerektiğinin izahını yapmaktadır: "Sorun, sistemin doğal ömrünü tamamlamış olması ve liberal düzenin moral değerleri unutarak kendi yarattığı döngüler içinde kendi sahip olduğu mekanizmayı içinden çıkılamayacak kadar karmaşık hale getirmesindedir. (...) Sonunda sistem, yaşam periyodunu tamamlayarak çökmenin eşiğine gelmiştir (...) On altıncı ve on sekizinci yüzyıllar arasında hüküm sürdükten sonra yıkılan mekanizma, Birinci Dünya Savaşı'ndan İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar süren korumacılık ve ardından gelen Bretton Woods sistemi buna birer örnektir. İşte bugün yaşadığımız kriz de, yetmişlerde başlayan kontrolsüz küreselleşme döneminin kaçınılmaz sonunu simgeliyor. Bizim sistemimiz de artık bu nihai noktaya varmıştır ve ölmek üzeredir.

İşte tam da bu gerekçeyle, dünyamızın daha uzun ve acı dolu bir çöküş dönemi yaşamaması için sistemi bizim, kendi inisiyatifimizle çökertmemiz gerekmektedir. (...) Sistemin yeniden doğmadan önce tamamen yıkılması gerektiği yeni bir tez değil. Yaklaşık yetmiş sene önce büyük iktisatçı Joseph Schumpeter, "yaratıcı yıkım" teorisini ortaya attığında tam da bu konudan bahsediyordu. Bu teoriye göre, kapitalist düzende yeni değerler, kurumlar ve yöntemler, işlevini bitirenleri acımasızca yok ederek onların yerini alır. Schumpeter, bu sürece "yaratıcı yıkım" adını verir. Bu öyle bir yıkımdır ki, kendinden önceki sistemi bütün hataları ile beraber tarihe gömerek yeni bir sistem yaratır. Bizim Schumpeter'den farkımız ise, sistemin evrim yoluyla değil, devrim yoluyla yıkılması gerektiğine inanmamızdır. (...) Sistemi yeniden ve daha sağlam olarak kurmak için tamamen yıkmaktan başka çaremiz yok. Bu gerçeklerden hareket ettiğimiz zaman ise, sistemi tümden yıkmak için sadece bir yol olduğunu görüyoruz: Küresel Savaş! Gerek ben, gerek Konsey içindeki pek çok yönetici, çöken sistemin, ancak çok büyük bir savaştan sonra oluşturulacak farklı düzenlemelerle yeniden yapılandırılabileceğini düşünüyoruz. ...Bu düzeltici bir savaş olacaktır.

Peki, düzeltici savaş nedir? Bu da yeni bir kavram değil. Düzeltici savaş, aslında büyük siyaset felsefecisi Rosa Luxemburg ve onun düşünce okuluna mensup kişilerin kullandığı bir tanımdır. Anlamı da dejenere olmuş bir sistemi yıkarak yerine yeni ve sağlam bir sistemi kurmaya yarayan bir savaştır. İşte bugün bize gereken savaş budur. Bu savaşın nerede, ne zaman ve kimler arasında çıkabileceği, Konseyin karar vericileri arasında tüm ayrıntılarıyla çok uzun süre tartışılıyordu. (...) Konseyin karar mercii olan yüksek meclis, tüm sistemi yıkarak yapılandıracak olan savaşın, uygarlık tarihi boyunca savaşlara sahne olan Ortadoğu'dan çıkmasını uygun görmüştür. Çatışmanın patlak vereceği ülke ise Türkiye olacaktır. Hiç kuşkusuz bu tesadüfi olarak yapılmış bir seçim değildir. Bizim planlarımızda rastlantılara yer yok. Düzeltici savaşın ilk saldırısını, Kuzey Irak'taki terör örgütü içine yerleştirdiğimiz özel fraksiyon gerçekleştirecek. Konsey, yaklaşık üç yıldır Kuzey Irak'taki terör örgütünün içine yuvalanmış özel bir birliği yönetiyor. Bu birliğin varlık amacı, örgütün başaramadığı eylemleri gerçekleştirmek, onlara eğitim ve istihbarat sağlamak. Tamamen yabancı, paralı askerlerden oluşan bu gizli birlik, terör örgütü ile birlikte, çok yakında Türkiye'ye karşı düzenlenecek olan büyük bir kışkırtma eyleminde kullanılacak. (...) Bunun Türkiye'deki kentlere yönelik, 11 Eylül benzeri bir saldırı olacağını söyleyebilirim. Bu saldırı üzerine, ikinci aşamada, Türkiye'de Kuzey Irak topraklarına karşı geniş çaplı bir harekâta girişecek ve çatışma kısa sürede kontrolden çıkarak merkezi Irak yönetimini de içine alacak. Eşzamanlı olarak, terör örgütünün İran'la çatışmakta olan diğer fraksiyonu, bizim sağlayacağımız silah ve lojistik destekle İran'a saldıracak ve çatışmaya Tahran da dâhil olacak.

Üçüncü aşamada, Konseyin Suudi Arabistan'da bulunan bağlantıları sayesinde, bu ülkedeki Sünni liderler, Irak'taki merkezî 'Sünni yönetime' destek verecek ve kısa sürede kuvvetlerini çatışmaya sokacak. Bu noktada, savaşın bir tarafında Kürtlere karşı toprak bütünlüğünü korumaya çalışan Türkiye, İran ve ileri safhalarda muhtemelen Suriye; diğer tarafın da ise Kuzey Irak Kürt yönetimi, onun arkasındaki Irak

merkezî hükûmeti ve her ikisini de Suudi Arabistan olacak. İsrail de kısa sürede İran'la olan kutuplaşması nedeniyle savaşın içine çekilecek.

Bu çatışmaya, ABD asla karışmayacaktır. Washington'a bu aşamada düşen görev, Irak-Kürt-Suudi Arabistan-İsrail koalisyonunu destekleyerek karşı tarafın üstünlüğünü dengelemeye çalışmaktır. Böylece savaşın dördüncü safhasına girilecektir ki, bu safhada İran'la sıkı ekonomik ilişki içerisinde olan Çin ve Rusya da çatışmaya taraf olmak zorunda kalacaklardır. Bu da tarafların arkasındaki süper güçleri karşı karşıya getirerek, nihai savaşa giden yolun açılmasını sağlayacak.

Beşinci ve son safhada, birinci bloğu destekleyen ABD, ikinci bloğun arkasındaki Çin ve Rusya ile kaçınılmaz sıcak çatışmaya girecek. Bu durumda tüm fikir ayrılıklarına rağmen AB ülkelerinin de Washington'ın yanında yer almaktan başka çaresi olmayacaktır. Bütün tahminler ve hesaplar, bu oluşuma karşın, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin de diğer bloğa katılacağı yönündedir. Böylece, ABD-AB-Merkezî Irak Hükûmeti (?)-İsrail-Kürdistan-Arabistan bloğu ile Rusya-Çin-İran-Türkiye-Orta Asya Cumhuriyetleri bloğu çatışmaya girecek.

Geniş çaplı bu dünya savaşı sonunda, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan uluslararası sistem, bütün ideolojik, siyasi ve ekonomik bileşenleri ile külliyen çökecektir. Bu savaşın herhangi bir galibi olmayacak. Çatışma yeterli yıkım düzeyine eriştikten sonra durdurulacak, taraflar arasında karşılıklı müzakereler başlayacak, tarafsız kalmış ülkelerin arabuluculuğuyla bloklar arasında ateşkes sağlanacak. Tarafların kendi topraklarına çekilmelerinin ardından Ortadoğu'da bazı sınırlar değişecek, yeni devletler oluşacak. Suudi Arabistan'daki krallık rejiminin çökmesi ve İran'daki şeriat devletinin tarihe karışması, gerçekleşecek olan bu değişimlerden sadece ikisi; en az bunun kadar önemli bir değişim daha olacak ki o da Türkiye, Irak ve Kürdistan'la ilgili. Savaşın sonunda Irak resmen üçe bölünecek, kuzeyinde bağımsız Kürdistan kurulacak. Kürtlerin tarih boyunca yaşadığı bölgeleri incelersek, bu yeni ülkenin Türkiye'nin güneydoğusunu da alması gerektiği sonucuna varabiliriz. Türkler ve Kürtler arasında yıllardır süren siyasî, askerî ve sosyal çatışmaların da bu şekilde sona ereceği muhakkaktır.

Zaten bölgedeki Kürt sorunu için bulunabilecek başka hiçbir formül, iki toplum arasında kalıcı bir barış ve toplumsal uzlaşma sağlayamaz.

İran ve Suriye'deki Kürt toplulukları da sonradan Kürdistan'a katılacaklar. Bölgedeki nüfus dağılımını gösteren haritalara dikkatlice bakacak olursanız, Kürt nüfus bölgelerinin zaten Türkiye'nin güneydoğusunu, İran'ın kuzey batısını ve Suriye'nin doğusunu kapsadığını görürsünüz. Türkiye'de ve diğer ülkelerde bu plana itiraz edecek sesler çıkacaktır. Ancak savaş sonrası oluşan konjonktür nedeniyle, Türkler klasikleşmiş kırmızı çizgilerini değiştirmek ve Kürdistan'a toprak vermek zorunda kalacaklar. Bu kaos ortamında Türkiye'nin güneydoğu topraklarından vazgeçmekten başka çaresi olmayacaktır.

Savaşın en önemli sonucu, elbette barış antlaşmalarından sonra yeniden kurulacak olan küresel ekonomik sistemdir. Yeni dünya düzeninin temelinde, yetkileri artırılmış bir IMF ve Dünya Bankası, bir küresel Merkez Bankası, küresel tek para birimi ve uluslararası denetime dayalı bir ekonomi politikası olacağını söyleyebilirim. Ayrıca savaşın ekonomiyi canlandırma etkisi de olacaktır. Federal Reserve (FED)

ve diğer merkez bankaları savunma giderlerini finanse edebilmek için sıkı para politikalarını terk edip muazzam ölçülerde para basmaya başlayacaklardır.

Yıllar önce aramızdan ayrılan ünlü siyaset felsefecisi Leo Strausss'un dediği gibi; "Bazen toplumları yönetmek için onları şok edecek olaylara ihtiyaç vardır; eğer bunlar kendiliğinden oluşmuyorsa, amacımıza hizmet edecek şok olayları kendiniz yaratırsınız. Bu nedenle şimdi bize düşen, sistemi yıkmak ve yenisini kurmak. Yaratıcı bir yıkım ve düzeltici bir savaş ile... Sistem yarın yeniden doğmak için bugün ölmek zorunda."[14]

Bush'un Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleza Rice'ın, 7 Ağustos 2003'te *The Washington Post* gazetesindeki yazısında, "BOP kapsamında 22 ülkenin yeniden yapılandırılacağını" ifade etmesi, daha sonra Dışişleri Bakanı olduğu

14 Part 1- http:// www.youtube.com/watch?v=cXFj2MbwSyU Part 2- http:// www.youtube.com/watch?v=86XCCB0Dc5k Part 3- http:// www.youtube.com/watch?v=MSa8NCfSEdl Say, Z., Kontratak Şener Çelik Berkman 1; www.youtube.com.

dönemde de aynı şeyi tekrarlaması, bugünlere gelişin bir arka planı olduğunu göstermektedir.[15] İlginç olan Dışişleri Bakanı Condolezza Rice'ın, Genişletilmiş Ortadoğu Projesi (GOP) kapsamında, 2006 yılı Haziran ayında, "yaratıcı yıkım"/"düzeltici savaş" yerine "yapıcı kaos" kavramını kullanmasıdır. "Yapıcı kaos" kavramını, 2006 yılında, İsrail gezisinde yaptığı konuşmada da tekrarlamıştır. "Yapıcı kaos" kavramı zaman zaman "yaratıcı kaos" olarak da ifade edilmişti.[16] Şer İttifakı GOP'u "yapıcı kaos" ile gerçekleştirmek istemiş ve bu amaçla ikinci nesil kadife darbe zinciri olan "Arap Baharı Operasyonu"nu başlatmıştı. Şer İttifakı İslâm coğrafyasında öngördükleri kaosu inşa etmeyi başarmış olup süreç devam etmektedir.

İslâm dünyasında hayata geçirilen "yaratıcı kaos" (yıkıcı kaos) günümüzde Ukrayna- Kazakistan hattında başka bir ifadeyle Avrasya'da uygulanmaya çalışılmaktadır. Ukrayna olayları üzerine ABD-AB hattına karşı Rusya-Çin Hattı meydana gelmiştir. Böylece iki ana fay hattı oluşmaya, inşa edilmeye başlanmıştır. Ukrayna-Kazakistan hattındaki olaylar, Şer İttifakı'nın öngördüğü stratejiye uygundur.

Küresel Stratejiler Konseyi Şirketine ait videolarda, küresel savaş çıkarmak isteyen gücün, "yüksek konsey/yüksek meclis" olduğu ifade edilmektedir. Bu kavram, Siyonizm'in "üç yüzler", "otuz üçler" ya da "on üçler meclisi" için kullanılmaktadır.[17] Söz konusu meclisler "Sanhedrin" (en üst yönetim meclisi) diye isimlendirilmekte ve 1 doların üzerindeki piramitte yer almaktadırlar. Öyleyse küresel savaş çıkarmak isteyen ana karanlık gücün, Siyonizm olduğunu söyleyebiliriz. Siyonizm'in politikaları açısından "yüksek konseyin kararları", *Siyon Önderlerinin Yedinci Protokolü* ile de örtüşmektedir.[18] Bu konuşma metninde geçen provokatörce eylemlerin birçoğu 2009'dan beri bu coğrafyada icra edilmiştir, edilmektedir de. Konumuz bağlamında önemli gelişmelerden biri de ABD Başkanı Ronald Reagan ve Sovyet lideri Mihail Gorbaçov tarafından 8 Aralık 1987'de imzalanan "Orta Menzilli Nükleer Güç (INF) Washington Antlaşması'nın[19] ABD tarafından feshedilmesi ve üretilecek yeni füzeleri Avrupa'ya yerleştirmek istemesidir.[20] Böylece ABD-Rusya eksenli yeni kamplaşmanın olması için gerekli zemin hazırlanmış, Ukrayna hadisesi ile tırmandırılmıştır. Ukrayna hadiseleri dolayısıyla gerek Biden ve gerekse Putin'in konuşmaları ve nükleer silahlardan bahsetmeleri gidişatın pek de iyi olmadığı manasına gelmektedir.

RUSYA İLE ÇİN'İN ANTLAŞMA YAPMASI

Pekin Kış Olimpiyatları'nın açılışına katılmak üzere Çin'i ziyaret eden Rusya lideri Vladimir Putin, Çin lideri Şi Cinping'le bir antlaşma yapıp 'Yeni Bir Döneme Giren Uluslararası İlişkiler ve Sürdürülebilir Küresel Kalkınma Hakkında Rusya Federasyonu'nun ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ortak Bildirisi' başlıklı bir belgeyi imzalayarak kamuoyuna duyurmuşlardır. Kremlin'in resmî internet sitesinde yayımlanan ortak bildiride, iki ülkenin belli konularda mutabakata vardıkları ifade edilmektedir.[21]

1. *ABD'nin Asya-Pasifik ve Avrupa'ya Füze Konuşlandırma Arzusu Güvenlik Risklerini Artıracak*

- "Taraflar, ABD'nin Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması'ndan çekilmesinin, kara bazlı orta ve kısa menzilli füzelere ilişkin araştırma ve geliştirmelerin hızlanmasının ve onları Asya-Pasifik ve Avrupa bölgelerinde konuşlandırma arzusunun, ayrıca söz konusu silahların müttefiklere aktarılmasının gerilim ve güvensizlikte bir artışa neden olacağını, uluslararası ve bölgesel güvenlik risklerini artıracağını, uluslararası silahsızlanma ve silah kontrolü sisteminin zayıflamasına yol açacağını ve küresel stratejik istikrarı baltalayacağını düşünüyor.

- Taraflar, ABD'yi Rusya'nın inisiyatifine olumlu cevap vermeye ve Asya-Pasifik Bölgesi ve Avrupa'da kara bazlı orta ve kısa

15 Burhanettin Can, 21. Yüzyil haçlı savaşlarında yeni bir truva atı: Büyük ortadoğu projesi, Umran,

16 Nejat Eslen, "Küresel 'Yapıcı Kaos'", *Cumhuriyet,* 22 Şubat 2022.

17 G. Allen, *Gizli Dünya Devleti,* Millî Gazete Yayınları, İstanbul, 1996, s. 4-10.

18 Kemal Yaman, *İhanet Planları, Belgeler,* Otağ Yayınları, İstanbul, 1971.

19 ABD ile Sovyetler Birliği arasında, kısa ve orta (500 ile 5500 kilometre arası) menzilli füzeleri devreden çıkarma ve üretimlerini yasaklamayı içeren antlaşma.

20 Stern, J., "Washington Avrupa'da Nükleer Savaşa Hazırlanıyor", *Süddeutsche Zeitung,* 12 Eylül 2017; https://www.wsws.org/tr/articles/2017/09/12/nato-s12.html

21 Putin ve Şi'den ortak bildiri: Çin'den Rusya'nın güvenlik garantileriyle ilgili inisiyatifine destek https://tr.sputniknews.com/20220204/putin-ve-siden-ortak-bildiri-cinden-rusyanin-guvenlik-garantileriyle-ilgili-inisiyatifine-destek-1053468144.html

menzilli füzeler yerleştirme planlarından vazgeçmeye çağırıyor.

- Taraflar bu konudaki temasları sürdürmeye ve koordinasyonu güçlendirmeye devam edecektir.
- Çin tarafı, Avrupa'da uzun vadeli yasal olarak bağlayıcı güvenlik garantilerinin oluşturulması konusunda Rusya tarafından sunulan teklifleri anlayışla ele alıyor ve destekliyor.
- Taraflar, ABD tarafından silah kontrolü alanındaki bir dizi önemli uluslararası antlaşmanın feshedilmesinin, uluslararası ve bölgesel güvenlik ve istikrar üzerinde son derece olumsuz bir etkisi olduğunu belirtiyor.
- Taraflar, ABD'nin küresel füze savunma sistemi geliştirme ve bu sistemin unsurlarını dünyanın çeşitli bölgelerinde konuşlandırma planlarının ilerlemesiyle birlikte, diğer stratejik görevleri yerine getirmek için yüksek hassasiyetli nükleer olmayan silahların potansiyelinin artırılmasından endişe duyduklarını dile getiriyor.
- Taraflar, küresel güçler ve BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri olarak, Rusya ve Çin'in ahlaki ilkelere ve sorumluluğa sıkı sıkıya bağlı kalma, BM'nin uluslararası ilişkilerde merkezî koordinasyon rolü oynadığı uluslararası sistemi kararlılıkla sürdürme, BM Şartı'nın amaçları ve ilkeleri de dâhil olmak üzere uluslararası hukuka dayalı dünya düzenini, çok kutupluluğu teşvik etme, uluslararası ilişkilerin demokratikleşmesine katkı sunma, birlikte daha müreffeh, istikrarlı ve adil bir dünya inşa etme ve birlikte yeni bir tür uluslararası ilişkiler yaratma niyetinde olduklarının altını çiziyor.

2. *Rusya ile Çin Arasındaki Yeni Tür İlişkiler, Soğuk Savaş Dönemindeki İttifaklardan Daha Üstün*

- Taraflar, küresel güçler arasında karşılıklı saygıyı, barış içinde bir arada yaşamayı ve karşılıklı faydaya dayalı iş birliğini esas alan yeni bir tür ilişkiler kurulmasından yana olup Rusya ile Çin devletleri arasındaki yeni tür ilişkilerin, Soğuk Savaş döneminin

askerî-politik ittifaklarından daha üstün olduğunu teyit ediyor.

- İki devlet arasındaki dostluğun sınırı yoktur, iş birliğinde yasak bölgeler yoktur, ikili stratejik iş birliğinin güçlendirilmesi üçüncü ülkelere yönelik değildir, değişen uluslararası ortamdan ve üçüncü ülkelerdeki durumsal değişikliklerden etkilenmemiştir.

3. *'NATO'nun Daha Fazla Genişlemesine Karşıyız!'*

- Taraflar, NATO'nun daha fazla genişlemesine karşı çıkıyor, Kuzey Atlantik İttifakı'nı Soğuk Savaş döneminin ideolojik yaklaşımlarını terk etmeye, diğer ülkelerin egemenliğine, güvenliğine ve çıkarlarına, onların uygar, kültürel ve tarihsel motiflerinin çeşitliliğine saygı duymaya, diğer devletlerin barışçıl gelişimine tarafsız ve adil bir şekilde yaklaşmaya çağırıyor.

4. *'Asya-Pasifik Bölgesinde Eşit ve Açık Bir Güvenlik Sistemi İçin Tutarlı Çabalar Sarf Ediyoruz.'*

- Asya-Pasifik bölgesinde kapalı blok yapıların ve cepheleşme kamplarının oluşmasına karşı çıkan taraflar, ABD'nin Hint-Pasifik stratejisinin bu bölgede barış ve istikrara olumsuz etkisine karşı teyakkuzda kalmayı sürdürüyor.
- Rusya ve Çin, Asya-Pasifik bölgesinde üçüncü ülkelere yönelik olmayan ve barış, istikrar ve refahı sağlayacak eşit, açık ve kapsayıcı bir güvenlik sistemi inşa edilmesi için tutarlı çabalar sarf ediyor.

5. *'Renkli Devrimlere Karşıyız!'*

· Rusya ve Çin, dış güçlerin ortak komşu bölgelerde güvenlik ve istikrarı baltalamaya yönelik eylemlerine karşı çıkıyor, dış güçlerin egemen ülkelerin içişlerine ne bahaneyle olursa olsun müdahale etmesine karşı koyma niyetindedir; 'renkli devrimlere' karşı çıkıyoruz.

6. *Rusya ile Çin Arasında 10 Yıllık Petrol ve Doğal Gaz Antlaşması Yapılmıştır*

· Rus petrol şirketi Rosneft ile Çinli enerji şirketi CNPC arasında, 10 yıllık 100 milyon tonluk petrol sevkiyatı antlaşması imzalandı.

· Rus Gazprom ile Çinli CNPC arasında da yılda ilave 10 milyar metreküp Rus gazının sevkiyatına yönelik antlaşma imzalandı. Rus gazının Çin'e toplam sevkiyatı yılda 48 milyar metreküpe ulaşacak. Gazprom ve CNPC arasındaki antlaşma 25 yıllıktır.

7. *Çin'e 150 Milyon Doz Sputnik V Gönderilecek*

8. *Ortak Otomobil Üretimi Yapımı Devam Edecek*

· Rus Sollers otomotiv şirketi ile Çinli Chery Automobile Ulyanovsk'taki otomobil fabrikasında ortak üretime başladı.

9. *İkili Ticaret Hacminde Hedef 250 Milyar Dolar*

SOROS'UN ÇİN'E SAVAŞ İLANININ ANLAMI

Açık Toplum Vakfı kurucusu, spekülatör, kadife darbenin hem finansörü hem de beyin takımı olan Soros, Stanford Üniversitesi'ne bağlı Hoover Enstitüsü'nde bir konuşma yapmıştır. Soros, "Açık toplumların karşı karşıya olduğu en büyük tehdit" olarak "Çin Devlet Başkanı Şi'yi göstererek onu Hitler'e, Pekin Olimpiyatları'nı 1936 yılında Berlin'de düzenlenen olimpiyatlara benzetmiş ve Şi'yi istifaya davet etmiştir." "Şi'nin, Mao'dan sonraki efsanevi lider kabul edilen Deng'in mirasına ihanet ettiğini" belirtmiştir. Konuşmasında "Amerika'nın üstünlük döneminin bittiğini" söylemesi ABD'deki iç kavga ile ilgili olup dikkate alınması gerekmektedir. "Çin'e yatırım yapmamaya iş dünyasını çağırmış" olması da önemli ve anlamlıdır.[22] Bu konuşması ile "yaratıcı yıkım savaşı" için öngörülen safları inşa etmek istediği anlaşılmaktadır.

Soros

Dünyayı kasıp kavuran ve küresel salgın ilan edilmesine sebep olan virüs salgının Çin'deki bir askerî oyunlarla ilgili olimpiyatlardan sonra ortaya çıkmasını göz önüne alırsak, Soros'un konuşması ile geçen ay düzenlenen olimpiyatlara gölge düşürmeyi, taraftarlarını Çin yönetimine karşı harekete geçirmeyi istediği söylenebilir. "Karantina kuralları, yeme-içme ve barınma sorunları" gibi bazı sorunlar, "birçok sporcunun", "Soros'un istediği doğrultuda", Çin yönetimine karşı tepki vermesine, eleştirmesine sebebiyet vermiştir. Çin yönetimi aleyhine sosyal medya üzerinden bir kampanya başlatılmıştır.[23]

George Soros konuşmasıyla, yapılan olimpiyatlara gölge düşürerek dünyada iki eksenin/fay hattının oluşmasını ve eksenlerde enerji birikmesini istemektedir. Muhtemelen olimpiyatların ardından da Soros ekibinin Çin'e karşı yeni hamleleri olacaktır. Belki de yeni bir virüs salgını planlanmakta, bunun uzantısında şimdiden tüm dünyada başlatılacak psikolojik harekâta zemin hazırlanmak istenmektedir. Muhtemelen dünya yeni bir virüs salgını vakası ile karşı karşıya kalabilir. Türkiye'nin bu ihtimali şimdiden düşünüp tedbir alması gerekmektedir.

UKRAYNA KRİZİNİN ARKA PLANI

Bugünkü Ukrayna krizinin temelleri, Sovyetler Birliği zamanında Sovyetleri oluşturan devletlerin bulunduğu coğrafyalara Rus nüfusun yerleştirilmesinde yatmaktadır. Sovyetler Birliği yönetimindeki hâkim unsur, Sovyetler coğrafyasının her tarafında gelecekte çıkacak sorunlara

22 Hilal Kaplan, "Soros, Şi'ye Karşı", *Sabah*, 08 Şubat 2022. Ergün Diler, *agm.*

23 Ergün Diler, *agm.*

mani olma bağlamında Rus nüfus yerleştirmiştir. Ayrıca her bir bölgenin bağımsızlığını engelleyecek şekilde sanayileşme ve teknolojik yayılımı, birbirine bağımlı olacak tarzda düzenlemiştir.

Sovyetler Birliği çöktükten sonra, ortaya çıkan yeni devletlerin bir kısmı, Bağımsız Devletler Topluluğu adı altında Rusya ile diyalog içerisinde olurken, bir kısmı da Batı bloku ile ilişkileri geliştirmeyi hatta AB ile bütünleşmeyi öngörmüş, amaçlamışlardır.

NATO, Sovyet sonrası ortaya çıkan devletleri NATO'ya almak üzere bir strateji benimsemiş ve bunu yol boyu hayata geçirmeye çalışmıştır. Diğer taraftan Siyonist mekanizmanın önemli isimlerinden Soros, Sovyet sonrası coğrafyada kadife darbe zincirini başlatarak Rusya'yı doğudan, batıdan ve güneyden kuşatma girişiminde bulunmuştur. Bu bağlamda Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan ve Kırgızistan'da kadife darbeler çok başarılı olmuş, bu ülkelerdeki tüm yönetimler Batı'yı, AB'yi tercih edenlerin eline geçmiştir. Bu yönetim değişimlerinin ardından bu ülkelerin NATO'ya ve AB'ye alınması gündeme taşınarak yeni tartışmaların ve karşılıklı hamlelerin vuku bulmasına neden olunmuştur.

Sovyetlerin dağılmasının, Soğuk Savaş'ın 1991'de sona ermesinin ardından Ukrayna, bağımsızlığını kazanmıştır. O dönem itibarıyla Ukrayna dünyanın en büyük üç nükleer gücünden biridir. "Nükleer silahların azaltılması süreciyle başlayan görüşmelerde Kiev Hükûmeti, 1.900 adet stratejik ve 2 bin 650 ila 4 bin 200 arasındaki taktik nükleer silahı "güven koşuluyla" Moskova'ya devretmiştir.[24]

Rusya'nın Ermenistan, Gürcistan ve Ukrayna ile ilgili yaptığı karşı ataklar bu noktada önemlidir. Ukrayna ile ilgili en ciddi hamle Kırım'ın Rusya tarafından işgali ve ilhakıdır. Bu nedenle Ukrayna krizinin arka planını ele almakta fayda vardır.[25]

- Rus yanlısı devlet başkanı Yanukoviç, 21 Kasım 2013 tarihinde AB ile antlaşma yapmayı reddetmiştir. Bunun sonucunda Soros ekibi Ukrayna'da kadife darbe sürecini (turuncu devrim) başlatmış ve sokak eylemlerini ülkenin her tarafına yaymışlardır. 8 Aralık 2013'de Kiev'de Lenin heykeli protestocular tarafından yıkılmıştır. Eylemler 2013 yılının sonuna kadar devam etmiştir.
- 2014 yılında taraflar arasında şiddet daha da tırmandı. Şiddet hareketlerini bastırabilmek için Ukrayna hükûmeti yeni yasalar yapacağını açıkladı. Buna eylemlerin daha da şiddetlenmesi, çatışmaların vuku bulması ile cevap verildi. Polisle göstericiler arasında yaşanan olaylarda ölü ve yaralı sayısının artması sonrası muhalefet ateşkes çağrısında bulundu ve Cumhurbaşkanı Yanukoviç bu çağrıyı reddetti.
- Şiddet hareketlerinin tamamen kontrolden çıkması sonrasında hükûmet tarafından 20 Şubat 2014'te ateşkes ilan edildi.
- 23 Şubat 2014'te Yanukoviç başkanlıktan azledildi; hükûmet parlamento tarafından düşürüldü ve Yanukoviç Rusya'ya gitti.
- Yanukoviç'in yerine Batı yanlısı Turçinov hükûmeti geldi.
- Rusya buna 16 Mart 2014 tarihinde Kırım'da referandum yapılmasını sağlayarak Kırım'ı ilhak etmekle cevap verdi.
- Eşzamanlı olarak Odessa, Kharkiv, Donetsk, Lugansk gibi Rus etnik kökenlilerin yaşadıkları şehirlerde protesto eylemleri başlatıldı. "Rusların çoğunlukta olduğu Ukrayna'nın Donbass bölgesinde fiilî çatışmalar vuku buldu ve bölgede Donetsk ve Lugansk Halk Cumhuriyetleri kuruldu. Nisan sonuna kadar Lugansk ve Donetsk Halk Cumhuriyetleri güçleri tarafından Oblastlar ele geçirilmiştir.
- Mayıs sonu ve Haziran başlarından itibaren ise Ukrayna ordusu, havadan ve karadan Donetsk ve Lugansk'a karşı genel bir taarruz başlatmıştır. On binlerce insan Batı Ukrayna'ya, Rusya, Macaristan, Bulgaristan'a gitmiştir.
- Temmuz başından itibaren Ukrayna ordusu en önemli noktalar olarak değerlendirilen Kramatorsk ve Sloviansk'ı ele geçirmeyi başarmıştır.
- Bu gelişmeler üzerine 5 Eylül 2014'te Belarus'un başkenti Minsk'te Ukrayna ve

24 Gürsel Tokmakoğlu; "Avrupa Güvenliği, Nükleer Tehdit ve Ukrayna", 21 Şubat 2022; https://politikmerkez.com/konular/guvenlik/avrupa-guvenligi-nukleer-tehdit-ve-ukrayna/ ;

25 "ABD 9 Senedir Kışkırtıyor: Dünden Bugüne Ukrayna Krizi", Aydınlık, 21 Şubat 2022. Gürsel Tokmakoğlu, *agm.* "Ukrayna Krizi Hangi Noktada?", 21 Şubat 2022 https://politikmerkez.com/konular/politika/ukrayna-krizi-hangi-noktada/ https://www.ozgurlukdunyasi.org/2014/03/05/ukraynada-olan-biten-ve-halkin-secenegi/

Novorossiya arasında ateşkes antlaşması imzalanmıştır.

- Ateşkes antlaşması kısa sürmüş ve çatışmalar yeniden başlamış, Donetsk havalimanı çevresinde ve Novoazovsk ile Mariupol arasında yoğunlaşmıştır. Ukrayna ordusu, Ocak 2015'de Donetsk havalimanından çekilmek zorunda kalmıştır.
- 12 Şubat 2015'de Minsk II protokolü imzalanarak taraflar ateşkes ilan etmişlerdir.
- Geçici İşgal Altındaki Topraklar ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler Bakanlığı, Donetsk, Luhansk ve Kırım bölgelerinin işgal altındaki bölgelerini yönetmek üzere resmen 20 Nisan 2016'da kurulmuştur.
- ABD son zamanlarda Ukrayna'yı NATO'ya alma konusunu çok sık seslendirmeye başlamış ve bu çıkışları ile Rusya'yı yeni bir krizin içine çekmeye çalışmış ve Donbas bölgesindeki olaylarla Rusya'nın Ukrayna'ya müdahale etmesine zemin hazırlamıştır.

MİNSK ANTLAŞMASI

Minsk Antlaşması, Ukrayna'nın Donbass bölgesindeki savaşı durdurmak için Ukrayna, Rusya Federasyonu, Donetsk Halk Cumhuriyeti, Lugansk Halk Cumhuriyeti ve Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) temsilcileri tarafından 5 Eylül 2014 tarihinde imzalanmıştır. Protokol aşağıdaki maddelerden oluşmaktadır:[26]

- Donetsk ve Lugansk bölgelerinde 15 Şubat itibarıyla ateşkes ilan edilmesi ve bunun sıkı bir şekilde uygulanması.
- Ukrayna'nın doğusunda güvenli bölge oluşturulması amacıyla iki taraf arasında 50 kilometre genişliğindeki bölgeden ağır silahların çıkartılması. Buna göre, 100 mm kalibreden büyük silahların 50 kilometre, taşınabilir roket sistemlerinin 70, taktik füze sistemlerinin ise 140 kilometre mesafeden ateşkes yürürlüğe girdikten sonra en fazla 14 gün içinde geri çekilmesi.
- AGİT'in, tarafların anlaştığı ateşkes şartlarını ve ağır silahların geri çekilmesini gözlemlemesi ve rapor etmesi.
- Ağır silahların bölgeden çıkarıldıktan sonra, Ukrayna kanunları göz önüne alınarak Donetsk ve Lugansk bölgelerinde yerel seçim modeli üzerinde görüşmelere başlanması. Ayrıca, en geç 30 gün içinde Ukrayna Meclisi'nin, 19 Eylül'de kabul edilen Donetsk ve Lugansk'a "özel statü veren kanun" maddesi gereği karar alması.
- Donetsk ve Lugansk bölgelerinde ayrılıkçı faaliyetlere karışanların affedilmesi amacıyla kanun çıkartılması.
- Tarafların elindeki esir ve tutukluların tamamının serbest bırakılması ya da takas edilmesi.
- İnsani yardımların dağıtımı, nakliyesi ve güvenliğinin sağlanması.
- Kiev ile doğu bölgeleri arasında sosyal ve ekonomik bağların tam olarak yeniden kurulması için model geliştirilmesi.
- Çatışma bölgesindeki devlet sınırının tamamının Ukrayna ordusu tarafından kontrol edilmesi. Bunun yerel seçimlerden en geç bir gün sonra sağlanması.
- Ukrayna'daki tüm yabancı savaşçıların ve silahların AGİT kontrolünde ülkeden çıkartılması.
- Ukrayna'da, 2015 sonuna kadar Lugansk ve Donetsk'in özel durumunu gözeterek yerel yönetimlere genişletilmiş haklar sağlayacak anayasal reform yapılması.
- Lugansk ve Donetsk'e özel statü veren kanun kapsamında bu bölgedeki yerel seçimlere ilişkin konuların üçlü temas grubu çalışmaları çerçevesinde görüşülüp karara bağlanması. AGİT'in bu süreçte gözlemci olarak yer alması.
- Antlaşma maddelerinin görüşülmesi ve hayata geçmesi için üçlü (Kiev-Donetsk-Lugansk) çalışma ve temas gruplarının oluşturulması.

SONUÇ

Ukrayna Kazakistan hattında olanlar 21. yüzyılı şekillendirme bağlamında değerlendirilmelidir. Sovyetler çöktükten, Varşova Antlaşması bozulduktan sonraki süreçte, Rusya ile ABD, AB ve NATO arasındaki görüşmelerin ve antlaşmaların mahiyetinin ne olduğunun üzerinde durulmasında fayda vardır. Bu dönemde, arka planda

26 "ABD 9 Senedir Kışkırtıyor: Dünden Bugüne Ukrayna Krizi", Aydınlık, 21 Şubat 2022. Gürsel Tokmakoğlu, *agm.* "Ukrayna Krizi Hangi Noktada?", 21 Şubat 2022 https://politikmerkez.com/konular/politika/ukrayna-krizi-hangi-noktada/ https://www.ozgurlukdunyasi.org/2014/03/05/ukraynada-olan-biten-ve-halkin-secenegi/

yapılan görüşmelere, antlaşmalara tarafların ne oranda uyduğu Türkiye'yi çok yakından ilgilendirmektedir.

1991'de Rusya'nın Almanya'nın birleşmesine itiraz etmemesi ve Kızıl Ordu birliklerinin Doğu Avrupa'dan çekilmesi karşılığında, ABD ve NATO doğuya doğru ilerlemeyecek, Rusya kuşatılmayacak, Rusya'nın güvenliği tehlikeye sokulmayacak garantisi Rusya'ya verilmiştir. Fakat ABD, AB ve NATO verdikleri bu sözde durmamışlardır. 1999'da Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti; 2004'te Bulgaristan, Romanya, Estonya, Litvanya, Letonya, Slovenya, Slovakya; 2009'da Hırvatistan, Arnavutluk; 2017'de Karadağ; 2020'de Kuzey Makedonya NATO üyesi yapılmışlardır.[27] Bu katılımlarla 1999'da 16 üyesi bulunan NATO, 30 üyeye sahip olmuştur. NATO'ya katılan bu 14 ülke, Varşova Paktı'nın üyeleri olup bugün Rusya'yı batıdan, Baltık denizinden kuşatmışlardır. Eğer Ukrayna ve Gürcistan NATO'ya üye olursa NATO, Rusya'yı güneyden, Karadeniz'den de kuşatmış olacaktır.

Ukrayna olayları değerlendirilirken, diğer unsurların yanında NATO'nun Karadeniz'e gelip yerleşebilmesi, hem Rusya hem de Türkiye'yi Karadeniz'den de kuşatması olgusunu da göz önüne almak gerekmektedir.

NATO, Ukrayna üzerinden hiçbir üssünün bulunmadığı tek deniz olan Karadeniz'e girmek istemektedir. Geçmişte Ukrayna'daki gelişmelere Kırım'ı işgal ederek cevap veren Rusya, bugün Rus nüfusun çok yoğun olduğu Donbass bölgesindeki Donetsk ve Luhansk cumhuriyetlerinin bağımsızlık ilan etmeleri ve Rusya'nın "Donetsk ve Luhansk halk cumhuriyetlerini" tanıması, Ukrayna'nın müdahale etmesi karşısında bu iki cumhuriyeti savunacağını ilan edip resmen askerî savaşı başlatması daha önce Gürcistan'da uyguladığı stratejinin devamı mahiyetindedir. Ukrayna'nın Karadeniz ile olan ilişkisini bütün olarak kesmek istemektedir. Bu yaklaşımla Rusya NATO'ya cevap vermekte, Ukrayna'yı NATO için cazibe olmaktan çıkarmaya çalışmaktadır.

Ayrıca ABD, Ukrayna krizinden yararlanarak AB'nin ayrı bir savunma gücü oluşturmasını, AB ülkelerinin özellikle Almanya'nın Rusya ile yakınlaşmasını engellemeye çalışmaktadır. Kuzey Akım 2 Projesi'nin Almanya tarafından askıya alınması Ukrayna krizinin önemli sonuçlarından biridir. AB ülkelerinin Rusya ile olan enerji bağımlılıklarını gidermek için başka kaynaklara yönlenmek zorunda kalmış olmaları ABD için bir başarıdır.

Şu an yeni bir Soğuk Savaş başlatılmıştır. Bunun küresel bir savaşa dönüşüp dönüşmeyeceğini gelişmeler gösterecektir. Bugün Şer İttifakı (ABD-Siyonizm-İngiltere-İsrail) tıpkı İkinci Dünya Savaşı öncesindeki gibi 1. Rusya-Çin-Kuzey Kore-İran-Suriye-Türkiye-Orta Asya Cumhuriyetleri ile 2. ABD-AB-Ukrayna-Japonya-Güney Kore-İsrail-Kuzey Irak-Arabistan arasında derin fay hatları açmaya ve bu fay hatlarını enerji ile doldurmaya çalışmaktadır.

Türkiye'nin öncelikle bu gerçeği görmesi ve ona göre strateji geliştirmesi gerekmektedir. Irak ve Suriye sorununun çözümü için Türkiye, Rusya, İran birlikte çalışmaktadır. S-400 füze sisteminden dolayı ABD ile saflar ayrışırken, Rusya ile yakınlaşma meydana gelmektedir. Ancak gerek Ukrayna ve gerekse Kazakistan hattında olanlardan dolayı Rusya ile Türkiye karşı karşıya getirilmeye çalışılmaktadır. Rusya ile karşı karşıya gelmenin coğrafyada ne tür etkiler meydana getireceğini Türkiye çok iyi düşünmek zorundadır. ABD'nin Ukrayna üzerinden Karadeniz'e girmeye çalışması gelecekte çok ciddi sıkıntılara sebebiyet verecektir. Türkiye batıdan, kuzeyden ve güneyden ABD-NATO tarafından kuşatılmış olacaktır.

ABD'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni devre dışı bırakmak için her türlü hileye, yalana ve entrikaya başvuracağı asla göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle Türkiye, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni tartışmaya açmamalı, Kanal İstanbul Projesini bölgedeki krizi göz önüne alarak tekrar değerlendirmelidir. Türkiye, Ukrayna-Kazakistan hattında meydana gelen olayları iç, bölgesel ve küresel dinamikler açısından yeniden değerlendirmeli, hem Türkiye'nin içinde hem de bölge ülkelerinde barış ve dayanışmayı sağlayacak yeni stratejiler geliştirmelidir.

Henüz vakit varken; yarın çok geç olabilir...

27 "ABD 9 Senedir Kışkırtıyor: Dünden Bugüne Ukrayna Krizi", Aydınlık, 21 Şubat 2022. Gürsel Tokmakoğlu, *agm.* "Ukrayna Krizi Hangi Noktada?", 21 Şubat 2022 https://politikmerkez.com/konular/politika/ukrayna-krizi-hangi-noktada/ https://www.ozgurlukdunyasi.org/2014/03/05/ukraynada-olan-biten-ve-halkin-secenegi/

BATI MEDENİYETİNİN İDEOLOJİK KRİZİ

ERCAN YILDIRIM

Avrupa merkezci tezlerin çöküşü, korona salgınıyla gerçekleşmişti, liberal demokrasinin hâkimiyeti son yıllardaki gelişmelerle yerle yeksan oldu. Rusya'nın Ukrayna'ya girmesiyle beraber Batı medeniyetinin ideolojik, Avrupa'nın ontolojik krizi derinleşti. Enteresan olan, Batı medeniyeti kültürel ve iktisadi bakımdan hâlâ dünyayı anlamlandırmaya devam ederken monolitik bir cazibe oluşturmayı sürdürebiliyor.

Küresel medeniyetin neoliberal ekonomisi, burjuvaları, küresel şirketleri ve küresel kültürü etkinliğini sürdürürken siyasi, felsefi, toplumsal açıdan Batı medeniyeti resmen çöküşü yaşıyor. Çünkü siyasi model ve değerler açısından Batı medeniyetinin bugüne kadar getirdiği ilkelerin tamamı geçersiz, dahası manasız kalıyor.

Batı, siyasi, felsefi ve toplum örgütlenmesi anlamında dünyaya söz söyleyemiyor, model geliştiremiyor, hiyerarşileri kuramıyor. Bundan daha mühimi başta Avrupa olarak Batı kendisi siyasi bir çıkmazın içinde!

ÇÖKÜŞ VE ÇIKMAZIN NEDENLERİ

Batı medeniyetinin ideolojik çıkmazının nedenlerinden biri artık küresel standart getirememesi... Ekonomik üstünlüğü Çin'e, askerî harekât üstünlüğü Rusya'ya, siyasi dili Putin-Trump karizmasına kaptıran Yalta Düzeni Avrupası artık kavramlarla dış müdahaleleri gerçekleştiremiyor. Batı'nın kavramlarının cazibesi, büyüsü bitti.

Bir diğer tükeniş ise ülkelerdeki mazlumların, muhaliflerin, iktidara gelmek isteyenlerin Batı müdahalesini, desteğini beklemeleri de büyük oranda sona erdi. Bırakın ülkelerindeki baskılardan, yoksulluktan kurtulmayı Suriye, Afganistan, Libya, Ukrayna, Körfez ülkeleri gibi pek çok örnekte olduğu gibi sorunun kaynağının doğrudan Batı olduğu anlaşıldı. Aynı şekilde ik-

tidara gelmek için Avrupa ve ABD'nin desteğini aramak da bu merkezin zayıflamasının yanı sıra Gürcistan, Ukrayna örneklerindeki gibi kolayca yalnız bırakılmaları yüzünden nihayetlendi.

LİBERAL DEMOKRASİNİN ÇARESİZLİĞİ

Batı medeniyetinin krizi aynı zamanda Yalta ve Bretton-Woods düzeninin sarsıldığının da işareti. Batı medeniyetinin ideolojik krizinin merkezini demokrasi oluşturuyor. Bir siyasi tercih modeli olarak demokrasi hâlâ geçerli ve meşru bir yöntem görünse de liberalizmle birleşen yapısıyla İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki ideolojik egemenliğini kaybetti.

1997, 2008 ve salgının getirdiği ekonomik kriz, salgın dönemindeki tedbirlerin biyopolitikaya, kapanmaya, küresel OHAL'e, sınırları mutlaklaştırmasına bağlı olarak küresel akıntıları yok etmesi, devlet mensubiyetleri, sınırların kalın çizgilerle korunması, hayati durumlarda güvenliğe sarılmak Batı'nın siyasi krizinin, Avrupa merkezci siyasetin bittiğini gösteriyor. Buna elbette özellikle 2000'lerin ortasından itibaren Avrupa'da entegrasyonun bitirilip göçmen, yabancı, İslâm ve Müslüman karşıtlığının artırılmasını da eklemek gerekir.

Saf ve özcülüğün ulusalcılıkla ve popülizmle birleşmesi radikal demokrasilerin yerini güçlü devlet ve güçlü lider arayışına bıraktı. Burada hakikaten Avrupa entelektüeline ayrı bir yer açmak gerekir. Agamben'den Ranciere'e kadar hâlâ "devlete karşı toplum" hatta tikellerin kolektivizmi ideolojisini her tür heterodoksiyi siyasala taşıma çabasında olanların tükenişe çare olamadıklarını görmek gerekir. Bunu popülizm, tiranlık, otoriterlik olarak sunmalarına karşın toplumların ve bireylerin "öteki" ile ekmeğini bölüşmeme, hayatta kalmak için her şeyi yapma itkisi 2000 öncesinin tüm özgürlük modellemelerinin çökmesine neden oldu.

Batı medeniyetinin yükseltilen Doğu karşısında defansa çekilmesi, yerine göre Çin ile ittifaklar araması değerlerin bitimini getirdi. Siyasi, askerî ve ekonomik üstünlük kavramların dolaşımı ve yerleşmesini sağladığından parçalanan, zaafa düşen Batı ve Avrupa toplumlara yalnız güvenlik, sağlık ve huzurdan başka reel teklifte bulunamıyor.

Küresel medeniyetin neoliberal ekonomisi, burjuvaları, küresel şirketleri ve küresel kültürü etkinliğini sürdürürken siyasi, felsefi, toplumsal açıdan Batı medeniyeti resmen çöküşü yaşıyor.

Diyemiyor ki "adil bölüşüm sağlayacağız... yahut "iktisadi refahı artıracağız, küresel burjuvanın enkazını size kaldırtmayacağız" vaadini veremiyor. 2008 yılında çok uluslu şirketlerin zararları orta-alt gruba fatura edildikten sonra güçlü devlet isteği arttı. İki sebepten, devletlerin güçlenmesi, sınırların sağlamlaştırılması özcü vatandaşlık kurgusuna gidilmesini gerektirdi.

İlkin küresel şirketlerin kayıplarının halklardan çıkarılması karşısında rahatsızlıkları, refah devletine öykünen ekonomik reformların hayata geçirilmesini bastırma mecburiyeti. İkinci manada yalnız devlet varlığının ve küresel burjuvanın değil toplumların da göçmenlerden, virüsten, her tür yabancıdan korunmak için güçlü devleti, sınırların kapanmasını istediklerinden.

Her ne kadar popülizm karşıtlığı gözlense de Avrupa ve Batı Alain Touraine'in dediği gibi "fetihçi karakteri"nin de ötesinde kendi heimat'ını koruma adına Yalta sonrası siyasi modelini terk ediyor.

ÇOKKÜLTÜRLÜ SİYASALLIK KORKUSU

Rusya ve Putin'in Kırım'ı ilhakı, Donbass bölgesinin özerkliğini tanıyarak Ukrayna'ya girmesi, Balkanlarda özellikle Bosna'da Sırp, İspanya'da Katalan ayrılıkçılığını desteklemesi neoliberal siyasallığın, çokkültürlü, çoğulcu, çok hukuklu, etnik farklılığa dayalı siyasallığın bütünüyle siyasal alandan çekileceğini de gösteriyor.

Özgürlükler etrafındaki teorik hiyerarşi paradigmaları, özellikle liberal sol aydınların genel tezleri bu aşamada ciddi zarar gördüğü gibi tehlikeli hâle dönüştü. Dolayısıyla başta Türkiye olmak üzere fay hatları diri bölgelere ihraç ettiği neoliberal siyasallığın temel tehditleriyle kendisi yüz yüze geldi. Rusya'nın Ukrayna'ya girmesi, Soğuk Savaş sonrasının, 11 Eylül rejiminin pek çok niteliğini de sona erdirdi.

Kapitalist moderniteye kadar kimlikler din etrafında, sonraki dönemde çoğunlukla icat edilen etnik ve vatandaşlık bağı ile tanımlanıyordu. Artık ne dinî ne mezhebi ne etnik veya vatandaşlıkların devletler ve toplumlarla mensubiyeti kalmıyor. Avrupa'da, özellikle vatandaşlık alan onlarca yıl çalışanlara karşı dahi geliştirilen düşmanlık artık yeni aidiyetlerin önem kazandığını gösteriyor. Brexit, ulusalcılık, Trump, Putin gibi figürler, potansiyel düşmanlıklarla ve hassaten salgındaki tedarik zincirlerinin kırılması, açlık, hastalıklardan ölüm gibi doğal hukukun hayatta kalma önceliğiyle birleşince yeni sentezlerden oluşan mensubiyetleri şekillendirecek.

Sınırların kutsallığına, bölünmez bütünlük ve etnik aynılıklar da girerek aidiyetleri, kimlik politikalarını ve daha önemlisi Batı siyasasını belirleyecek.

Yeni ulus devletler, AB, BM, NATO gibi çatı kuruluşların etkisizleşmesiyle yeni siyasal alanlar teşekkül ettirecek. Dijital tekno-kültür bir dijivatandaşlık ikame ederken devletler çiplerden uygulamalara kadar her tür biyopolitika ile bir yeni hegemonyayı da şekillendirecek. İstisnayı hemen her şartta talep eden ve uygulayan toplum-devlet modeli Avrupa'nın güvenliği için elzem hale gelecek.

Soğuk Savaş ve 11 Eylül statükosunda uzun yıllar Avrupa değerlerine bağlılık sloganları etkindi. Fakat o değerler artık ne Batı'yı ne mazlum halkları, gelişmekte olan ülkeleri heyecanlandırıyor ne de Batı dışı güçlü devletleri korkutuyor.

Sosyalistlerin emek rejimi, gelir dağılımı, neoliberalizmin yıkımından çok popülizmle uğraşması, popülizmi yeni faşizm olarak kodlaması, Batı merkezci siyasi ve ideolojik krizin unsurlarından biri.

RÖVANŞ BAŞLADI!

Soğuk Savaş ve 11 Eylül dönemlerinde başta ABD ve dünya sisteminin siyasi ve iktisadi tercihleri, olaylar ve kurulan statükolar 2008 ile birlikte aşama aşama yıkılmaya, değiştirilmeye başladı. Elbette rövanş hareketleri de görüldü. Soros'un rengârenk devrimleri, Rus hinterlandında karşı devrime dönüştürüldü.

Sovyetler bünyesindeki devletler yeniden komünist dönem topraklarına katılmaya doğru yol aldı. ABD ve dünya sistemi Soğuk Savaş sonrası dağılan Sovyet unsurlarına "sahip çıkmadı."

Medeniyetler çatışması, İslâm ve Müslümanlarla savaşa dönüşünce dünyadaki İslâm ülkeleri zayıfladı. Arap Baharı ulus devletleri dağıtınca Irak, Libya, Suriye'de bölünmeler, iç çatışmalar, İran, Türkiye ve İsrail karşısında Batı ittifakı arayan Körfez ülkeleri Çin ve Rusya'nın boşlukları doldurmasına yardım etti.

Siyasi istikrarsızlıkların Rusya ve Çin'i genişleteceğini önce anlayamayan sonrasında treni kaçıran Batı bloku ideolojik krizi yüzünden içe kapanmayı seçtiğinden yeni dengeler kuramadı.

Çin'in ucuz işgücü havucu ile çetrefilli bölgelerde Rusya'nın sopasını kısa vadede kârlı gören Batı ve dünya sistemi salgınla beraber bir anda ikinci plana düştüklerini fark etti. Avrupa nicedir Rusya'nın enerjiden askeri potansiyeline, Çin'in iktisadi gücüne karşı çıkmama hatta mümkünse oligopollerde birlikte yer alma çabası içinde.

BATI MEDENİYETİNİN ANLAM KRİZİ

Batı medeniyetinin ideolojik krizinin bir tarafında da anlam buhranı yatıyor. Avrupa, üst düzey gelişmişlik standartlarını aşamıyor, çünkü zaten zirvede.

Maddi birikimin getirdiği rahatlık ve merkez olmanın idare-i maslahatçılığı dünyaya yeni anlam, ideolojik aygıt, iktisadi tekliflerle gitmekten çok statükoyu korumaya yönelttiği için ciddi bir varoluş, ontoloji çıkmazı da doğurdu.

Aydınlanma, insanın ilerlemesi, barbarların medenileştirilmesi gibi misyonla, her türlü "açlığı doyurmaya, tatmin"e yöneldiği için öncelikle bir varoluş ayaklanmasıydı. Küresel kültür ile dünya merkezden üretilen değerleri benimsediğinden, yeryüzünün tamamı kapitalist ilişki biçimlerini elde etmek için çırpındığından yeni bir varlık, yeni bir insan ve varoluş geliştirmenin gereği de yok. Zaten Küresel medeniyetin kültürü tekno-hüman ile varlık ve anlam örüntülerini geliştiriyor.

Batı'nın anlam krizi salgınla üst düzeye çıkıp yalnızca "kazanımları koruma"ya evrildiği için doğal hukuk mucibince yeni bir seleksiyona da kapı aralıyor. Bu da popülizme, güçlü devlet ve karizmatik lidere yönelten kaygılılığı besliyor. Şu aşamada kimse "Avrupa değerlerini koruma" derdinde değil. Değerlerin ikinci plana itildiği, varoluşun ve hayatiyetin öne çıktığı bir dönemde kolektivizm, çok seslilik, dayanışma yalnızca tanımlanmış sınırlar içinde ve yalnız kendini korumaya hizmet ettiği müddetçe değer kazanıyor.

YENİ DÜZENİN UNSURLARI

Kaygı ve huzursuzluk çağındayız. 2008 krizi ve salgın küresel burjuvanın, devletlerin, İmparatorluk bakiyesi ve heveslisi tarafların "yoklama"larına yol verdi. Küresel burjuva, merkezi kıta Avrupası'ndan Doğu'ya kaydırma... Ulus devletler, toplumları daha sıkı denetleyebilme ve neoliberal siyasal tezleri, radikal liberal demokrasiyi rafa kaldırma...

Çin ve Rusya yeniden büyük olma ve İmparatorluklarını tazeleme... yoklamaları yaptı. Şimdi hepsinin tuttuğu anlaşılınca salgının sönmesiyle yeni düzen için taraflar harekete geçti. Bu aşamada toplumlar ve bireyler otoriteye, hiyerarşiye tâbi olacaklarını adeta deklare etti, biraz daha yaşam şartları düzeldiği, ekonomik krizlerin yaralarının tedavi edildiği müddetçe.

Bir yoruma göre tarih yüz yıl öncesindeki gibi akıyor. İmparatorluklar çağı bitmiş, Birinci Paylaşım Savaşı kimseyi tatmin etmemiş, huzursuzluk ve kaygı yükselmiş... İspanya Gribi salgını küresel bir yıkım getirmiş, 1929 buhranı ile arayışlar, hayatta kalma korkusu artmıştı. Neticesinde İkinci Yıkım Savaşı geldi.

Bugün de kimse hâlinden memnun değil, yerini beğenmiyor, pastadan aldığı paydan razı değil; salgın doğal hukuku kamçıladı, hayatta kalma tek anlam durumuna geldi, üstelik enerji sıkıntısı ve küresel enflasyonla ekonomiler daraldı, toplumlar bunaldı. Küresel burjuva daha çok semirirken insanlar alt gelir grubuna düşmeye başladı. Küresel sermaye ABD ve Japonya yerinde kalsa bile merkezin mekân olarak Doğu'ya kaymasını iyiden iyiye örgütlüyor.

Dünya düzeni kurucu kararsızlığını iyiden iyiye aşıyor! Dijital tekno-medeniyet geliştikçe, sınırlar sanal ortamda kalktıkça gerçek dünyada teritoryal bağlılıklar, sınırları daha belirginleştirme, küresel yer değiştirmeleri kesme gittikçe artıyor. Rusya'nın Ukrayna müdahalesi bildiğin konvansiyel askerî yönteme, teritoryal kazanıma dayalı.

İMPARATORLUKLAR DÜNYAYA NE TEKLİF EDİYOR?

Kapitalist merkezde Rusya ve Çin güçlenirken dünyaya ne vaat ediyorlar? Eleştirdikleri Batı'nın aksine daha fazla gelir, adil yönetim ve adaletli maddi paylaşım, daha fazla bireysel özgürlük mü, teklif ediyorlar? Tam aksine, kapitalist birikimden daha fazla pay almasına karşın toplumlardaki sosyo-ekonomik durumu stabil tutup devlet destekli burjuva ve devlet mekanizmasını daha da güçlendirmeyi öneriyorlar.

Putin, Ukrayna işgalini gerekçelendirirken "Parçası olduğumuz dünya ekonomisine zarar vermeyeceğiz!" taahhüdünde bulundu. Yani küresel sermayenin kendini desteklediğini, ABD-Avrupa ve NATO'dan değil dünya sisteminden çekindiğini, kapitalizmle sorunu olmadığını, yeni bir kutup başı olarak küresel pastadan daha fazlasını istediğini de deklare etti. Çin gibi, ne yeni bir iktisadi ve siyasi düzen, küresel burjuvanın katlanan servetini kırıp insanlara dağıtma ne varlık tanımı, insani yaşam skalası, toplumsal hayat, kültürel dönüşüm teklifi getiriyorlar.

Dünya sistemi Soğuk Savaş sonrasında kabuk değiştirememiş, yeni bir doktrin ortaya koyamamıştı. Tarihin sonu böbürlenmesi Batı medeniyetinin anlam ve ideoloji krizini doğurdu. Medeniyetler çatışması İslâm âlemini kırdı, Doğu faşizmlerine Çin ve Rusya'ya yol verdi. Neoliberal siyasi düzen çökerken iktisadi zihniyet, küresel sermaye sorunsuz çalışıyor, dünya sistemi ölemeyen doktrini öldürüp doğamayan yeni anlayışı oturtuyor, yeni tür Soğuk Savaş ile...

Doğu faşizminin rüyalarını süsleyen imparatorluk hayalleri küresel sermaye tarafından destekleniyor artık... Medeniyetler çatışması bitti İmparatorluklar çatışması başlıyor!

AVRASYA KÂBUSU ÇİN-RUS YAKINLAŞMASI VE AMERİKAN DÜZENİ'NİN GELECEĞİ

HAL BRANDS

Amerika Birleşik Devletleri için en büyük stratejik problem, her zaman birbirinden hoşlanmayan veya birbirine güvenmeyen ancak yine de mevcut uluslararası sisteme yaptıkları eşzamanlı saldırılarından büyük kazançlar elde eden iki ana rakibi Çin ve Rusya'nın yakınlaşmasıdır. Moskova ve Pekin, Avrasya'nın iki ucunda güç dengesine karşı koyarken kaygı verici bir şekilde bir araya geliyorlar.

Çin, Rusya'nın Ukrayna'yı küstahça işgalini kınamayı reddetti. Bunun yerine Pekin, Rusya'nın saldırdığı gün, ABD ve NATO müttefiklerini "ateşi körüklemekle" suçladı. Hem Pekin hem de Moskova küresel statükoyu altüst etmek için eski ve yeni yöntemler kullandığından Çin'in bu durumu kınamayışı daha geniş bir Çin-Rus yakınlaşmasının parçasıdır. Ocak 2022'de Çin, iki ülkenin ortak arka bahçesindeki bir "renkli devrimi" engellemek için Rusya'nın Kazakistan'a müdahalesini açıkça destekledi. Şubat ayının başlarında, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, ABD etkisini yakın çevrelerinden uzak tutma çabalarını onaylayan, ABD'nin müttefiklerine Soğuk Savaş kalıntıları diyerek saldıran, kendi otokratik hükûmet modellerini savunan ve Çin-Rus dostluğunun "sınır tanımadığını" deklare eden ortak bir açıklamada bulundular. Tüm bunlar, askerî, iktisadi, diplomatik ve teknolojik iş birliğinde kayda değer ve devamlı artışları takiben gerçekleşti. İleride daha fazlasını bekleyin: Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, Putin ile Batı arasındaki gerginliği berraklaştırırken aynı zamanda Putin'in Pekin'den gelecek desteğe olan ihtiyacının altını çiziyor.

Çin-Rus yakınlaşması, Washington'ın iki cepheli problemini büyüterek iki güce de daha fazla manevra alanı sağlıyor: ABD şimdi, gitgide saldırgan olan yakın rakipleriyle birbirinden binlerce kilometre uzakta olan iki ayrı tiyatro sahnesinde -Doğu Avrupa ve Batı Pasifik'te-yüzleşiyor. Çin-Rus iş birliği endişe verici ve değişken olsa da Amerika'nın iki büyük güçle olan rekabetinin otokratik bir eksende tek bir mücadelede birleşebilme ihtimalini artırıyor. Bunun da ötesinde, mevcut durum modern çağın büyük jeopolitik kâbusunu diriltti: Dünyanın merkezî stratejik sahnesi olan Avrasya'da hâkimiyet kurmaya çalışan otoriteryen bir güç veya ittifak.

Bu kâbus, 1904'te gelecek çağın, Avrasya'ya ve çevresindeki okyanuslara hükmetmek için yüksek riskli mücadeleler barındıracağı uyarısında bulunan siyasi coğrafyacı Halford Mackinder'ın yazılarına kadar uzanıyor. Bu kehanet, iki dehşet verici sıcak savaş ve ardından gelen küresel bir soğuk savaşta gerçekleşti. Mackinder'in tasavvuru yirmi birinci yüzyılda yeniden geçerlilik kazandı: ABD'nin rakipleri, çekirdeğinde otokratik bir Avrasya olacak şekilde kökten revize edilmiş küresel bir düzen kurmak için çalışıyorlar.

DÜNYANIN MERKEZİ

Mackinder çoğu kişi tarafından jeopolitiğin babası olarak kabul edilir ve ünlü "kara hâkimiyet" siyasi coğrafya teorisinde (ve takip eden yayınlarında da) üç devrimin Avrasya'yı küresel ilişkilerin merkezine koyduğunu ileri sürdü. Öncelikle, Afrika ve Asya'nın büyük bir bölümünün sömürgeleştirilmesi kolay emperyal genişleme ihtimallerinin zayıfladığı anlamına geliyordu ki bu dünyanın jeopolitik çekirdeği Avrasya'daki büyük güçler arasında daha şiddetli mücadelelerin habercisiydi. İkinci olarak, demiryollarının yaygınlaşması uçsuz bucaksız topraklarda güç göstermeyi mümkün kılıyor ve Avrasya kara parçasının fethi için yeni imkânlar oluşturuyordu. Üçüncüsü, liberal olmayan devletler içeride korkunç baskılarını ve dışarıda çarpıcı genişlemelerini desteklemek için süratle sanayileşen ekonomilerinden faydalanıyorlardı. Bu tür devletler Avrasya'ya hâkim olabilselerdi küresel üstünlük onlar için ulaşılabilir olurdu.

Mackinder, Avrasya'nın dünya nüfusunun ve endüstriyel potansiyelinin çoğunu kontrol ettiğine dikkat çekmişti. Avrasya'nın kaynaklarının kontrolünü ele geçiren bir güç veya koalisyon, o zaman rakipsiz donanmalar inşa edebilir ve imparatorluğunu denizleri aşarak genişletebilir. Bu yüzden, gelecekteki jeopolitik oyunlar bu hayati kara parçası üzerinde ve çevresinde oynanacaktı. Genişlemeye yönelik otokratik teşebbüsler, açık deniz güçleri -Birleşik Krallık ve sonrasında ABD- ile Avrasya'daki baskın güç tarafından tehdit edilecek olan karadaki müttefikleri bağlayan koalisyonlarla kavgaları tetikleyecektir.

Mackinder çoğu şeyi yanlış anladı: Avrasya dengesine yönelik büyük meydan okumalar beklediği gibi başlangıçta Rusya'dan değil, ama Almanya ve Japonya'dan geldi. Bu, stratejist Nicholas Spyman'ı süper kıtanın kritik sahnelerinin Rus "merkezi" yerine Avrupa ve Doğu Asya "kenar kuşakları" olduğunu iddia etmeye yöneltti. Ama Mackinder esas örüntüyü tutturdu. Yirminci yüzyılın üç büyük hesaplaşması -Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş- Avrasya'nın devasa alanlarına ve bitişiğindeki okyanuslara hâkim olmayı amaçlayan otokratik devletler ile onları kontrol altına almaya çalışan amfibi ittifaklar arasındaki mücadelelerdi.

Bu mücadelelerin hatları zamanla değişti. Almanya ve Japonya, sıklıkla yeni teknolojileri -tanklar ve taktik hava kuvvetleri, denizaltıları ve uçak gemileri- kullanarak daha önce görülmemiş bir ölçekte güç sahibi olmak amacıyla doğrudan fetih peşinde koştular. Soğuk Savaş sırasında, nükleer çıkmaz Sovyetler Birliği'ni çoğunlukla askeri gözdağına, siyasi tahribata ve vekil güçlere yaslanmaya yöneltti. Yine de riskler aynı kaldı: Woodrow Wilson'dan George Kenan'a kadar ABD'li karar vericiler, hasmane ve otokratik bir Avrasya'nın dünyayı temelden yeniden şekillendireceğini anladılar. Ve Soğuk Savaş sonrası kısa bir dönemin ardından ABD bugün eski kâbusun yeni bir versiyonuyla karşı karşıya.

HEGEMONİK HAMLELER

Mevcut Çin-Rus ortaklığı doğal olarak Soğuk Savaş sırasındaki Çin-Sovyet ittifakıyla mukayeseye yol açıyor. Ancak daha iyi bir benzetme, İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki Almanya ve Japonya olabilir. Resmî olarak müttefik olsalar da Tokyo ve Berlin temelde farklı uzun vadeli tasavvurlara sahip değişken, itimatsız ortaklardı. Bununla

birlikte, her biri mevcut düzeni bozmaya kendini adamıştı ve her ikisi de diğerinin ilerlemelerinin yarattığı kaostan faydalandı.

Şimdilik ne Çin ne de Rusya İkinci Dünya Savaşı ölçeğinde saldırganlığa yakın herhangi bir davranışta bulunmadı. Fakat Amerikan etkisi dünya meselelerinde hâkimiyet kurma yollarını engellediği ve uluslararası sistemde kutsal kabul edilen liberal prensipler, liderlerinin kendi ülkelerinde kurdukları liberal olmayan düzenlerle çeliştiği için her iki ülke de temelde ABD önderliğindeki uluslararası düzene sıcak bakmıyor. Çin ve Rusya farklı gündemleri takip ediyor olabilirler ama beraberce Avrasya ve ötesindeki jeopolitik denge için potansiyel bir sıkıntı/problem teşkil ediyorlar.

Çin'in kabiliyetleri Rusya'dan daha fazla, bu da çabalarını daha cüretkâr kılıyor. Pekin, Batı Pasifik'in büyük çoğunluğunu içine alan bir Çin nüfuz alanını pekiştirmek için ABD'nin gücünü deniz Asya'sından çıkarmayı hedefliyor. Çin, ekonomik, siyasi ve askerî etkisini Güneydoğu Asya, Orta Asya ve daha uzaktaki bölgelere taşıyan Tek Kuşak Tek Yol Girişimi ve Dijital İpek Yolu gibi altyapı ve yatırım programları vasıtasıyla eşzamanlı olarak Avrasya'ya ulaşıyor. Kısacası, Pekin denizde ve karada hibrit bir hâkimiyete sahip olmayı umuyor.

Çin'in hamleleri, Rusya'nın statükoyu değiştirme çabalarıyla kesişiyor. Putin yıllardır Orta Asya'dan Doğu Avrupa'ya kadar Rusya'nın üstünlüğünü yeniden tesis etmek için mücadele ediyor. Putin, NATO'nun etkili bir şekilde Soğuk Savaş sınırlarına geri döndürüldüğü ve Washington ile ilişkisinin ciddi şekilde zayıfladığı bir Avrupa tahayyül ediyor gibi gözüküyor. Rusya, Soğuk Savaş sonrası erken dönemden sonra gücünü geri kazanırken, Moskova aynı zamanda Kuzey Kutbu, Kuzey Atlantik, Orta Doğu ve diğer komşu sahnelerde de gücünü gösterdi.

Moskova'nın Rusya merkezli bir küresel düzen inşa etme umudu yok ama Çin diğer taraflardan saldırırken kendisi de mevcut sistemi bir taraftan zayıflatabilir.

Geçen yüzyıl boyunca olduğu gibi, Avrasya yayılmacılığına yönelik teşebbüsler, küresel gücün değişen tabiatını yansıtıyor. Pekin'in rekor kıran donanmasındaki artış, Moskova'nın itaatsiz komşularına karşı birbirini izleyen saldırganlıkları ve her iki ülkenin de doğu Avrupa ve Doğu Asya gibi kilit bölgelerdeki askerî dengeyi temelden alt üst etme gayretleri, sert gücün (hard power) modasının geçmediğini gösteriyor. Ve her iki ülke de rakiplerini zayıflatmak ve nüfuzlarını yaymak için daha yeni yöntemler kullanıyorlar: Rus siber saldırıları ve dijital dezenformasyon girişimleri, Çin'in altyapı projelerine, dünyanın 5G ağlarını kontrol etme çabalarına ve küresel etkisini büyütecek diğer askeri olmayan tedbirlerine karşılık geliyor.

BİRLİKTE VE AYRI

Hem Çin hem de Rusya, mevcut düzeni bozmaya çalıştıklarından yakınlaşmalarının iş birliği doğurması şaşırtıcı değil. Bildirildiğine göre, iki ülke interneti nasıl yönetecekleri ve içeride muhalefeti nasıl kontrol edecekleri konusunda fikir alışverişinde bulundular; aynı zamanda Şanghay İşbirliği Örgütü aracılığıyla Orta Asya'daki dost diktatörleri güçlendirmek için de çalıştılar. Çin ve Rusya arasındaki ikili ticaret, finans ve enerji ilişkisi genişledi ve Pekin ile Moskova, BM Güvenlik Konseyi'nde birbirlerine, bazen zımni de olsa önemli diplomatik destek verdiler. En önemlisi, gelişen askerî ilişkileri; Orta Asya, Baltık ve Güney Çin Deniz'inde müşterek ortak tatbikatları, silah transferlerini ve bazıları muhtemelen gizlice gerçekleşen gelişen savunma teknolojisi iş birliğini içeriyor.

Fakat Pekin ve Moskova arasındaki resmî iş birliği, ortaklıklarını ölçmek için kifayetsiz kalıyor çünkü bu iki ülke sadece münferit hedeflerini takip ederek birbirlerine yardım ediyorlar. Çin ve Rusya liberal toplumları karıştırmak için dezenformasyon ve stratejik yozlaşmayı kullandıklarında veya uluslararası örgütleri liberal olmayan yönetimlere karşı daha dost hâle getirmeye çalıştıklarında iki devletin de yararına olan dünya çapında otokratik bir canlanmaya katkıda bulunuyorlar. Ve yakınlaşmalarının getirileri en çok stratejik düzeyde belirginleşiyor.

Hem Pekin hem de Moskova, Soğuk Savaş'taki Sovyet yenilgisinden hayati bir ders almışa benziyor ki bu da bir cephede Washington ile rekabet ederken diğer cephede ikinci bir düşmanı kışkırtmanın kötü bir strateji olduğudur. Böylece Çin ve Rusya, ABD liderliğindeki düzeni aşındırmaya odaklanma konusunda kendilerini özgür bırakacak şekilde, müşterek Avrasya sınırları boyunca "sırt sırta durmaya" karar verdiler.

Mesela, Rus Uzak Doğusu şu anda Nazi kuvvetlerinin 1941'de Moskova'nın kapılarına dayanmasından bu yana herhangi bir zamanda olduğundan daha az askerî varlığı barındırıyor ki bu Çin'le olan gerilimi azaltmanın Rusya'nın Batı'ya gözdağı vermeye odaklandığının açık bir kanıtıdır. Aynı sebeple, Çin ve Rusya'dan gelen eş zamanlı tehditlerin mevcudiyeti, Washington'ın gücünü her iki rakibe karşı yoğunlaştırmasını engelliyor ve Washington'ı iki ayrı rakip tarafından gelecek saldırılara karşı savunmasız bırakıyor. Çin-Rus ilişkisi bir ittifak değil ancak ABD'ye stratejik migrenler yaşatması için bir ittifak olması da gerekmiyor.

Şüphesiz, ortaklıkları gerçek kısıtlamalardan mustariptir. Çin ve Rusya'nın, Washington ile bir çatışmada birbirlerini savunmaları pek mümkün değil ancak ABD'nin bir hasmını kesin olarak yenmesini ve ardından diğerini hedef almasını engellemek için istihbarat paylaşımı veya tehditkâr bir şekilde askerî duruş sergileme gibi incelikli yollar arayabilirler. Ukrayna'yı işgal eden ve Batı'dan kapsamlı yaptırımlarla karşı karşıya kalan Rusya, kısmen Çin'in büyük çapta yaptırımları yok ederek hegemonyanın mali gazabını bastırmaya istekli olmamasından dolayı Pekin nezdinde bu yaptırımların muadili bir ekonomik rahatlama bulamayacaktır. İki ülkenin aynı anda rakipsiz olamayacağı Orta Asya'da; Rusya'nın mukim bir güç olduğu ve Çin'in davetsiz misafir olduğu Kuzey Kutbu'nda; Moskova'nın istikrarsızlığa yol açarak Çin kredilerinin geri ödenme ihtimallerine hemen hemen hiç yardımı dokunmadığı Afrika'da gerilimler pusuda bekliyor. En nihayetinde, genel çıkar çatışması sert olabilir çünkü Rusya, Xi'nin tasavvur ettiği Çin-merkezli dünyada yaşamaktan pek de hoşlanmayacaktır.

Şimdilik, Washington'ın Avrasya çıkmazı daha da kötü hâle gelecek. Zira mevcut düzene yönelik tehditler şiddetleniyor ve bu kara parçasının her iki tarafında da rakiplerinin hırçınlığı aynı anda artıyor. Xi ve Putin'in nihai amaçları ayrı olsa

da orta vadeli hedefleri onları gelecek yıllarda yakinen aynı safta tutabilir.

BÜYÜK GÜÇ ÜÇGENİNİ BOZMA

Tarih bu açmaza bir çözüm sunuyor fakat bariz olan -Moskova'yı Pekin'e karşı döndürmek için tavizler vermek ve diplomasiyi kullanmak- yanlış cevaptır. Bu fikir, büyük güç üçgeninin stratejik geometrisini düzeltmeyi umut eden Washington ve Avrupa'daki gözlemcileri cezbetse de Çin-Rus gerilimleri henüz 1960'ların sonlarında meydana gelen tarzda bir ayrılık oluşturmak için yeterince keskin değil ve Moskova'nın iş birliğini satın almaya yönelik herhangi bir çaba kuşkusuz geri tepecektir.

Putin, Batı'yla kalıcı bir şekilde gerilimi düşürmesinin bedelinin, Avrupa'daki Soğuk Savaş sonrası uzlaşmayı geçersiz kılmak olduğunu açıkça ifade etti ve eğer Putin'e bu minvalde bir antlaşma teklif edilseydi baskı stratejisinin işe yaradığı sonucuna varıp baskısını daha da artırabilirdi. ABD'nin, Avrasya kara parçasının bir ucundaki pozisyonunu kesin şekilde zayıflatmayacak/darbe vurmayacak bir Çin-Rusya yakınlaşmasının diplomatik hiçbir anlamı yok. Zira etkili bir ABD küresel stratejisinin dahi böylesi bir yakınlaşmanın etkilerine dayanabileceğini hayal etmek zor.

Tarihten alınacak daha faydalı bir ders, Avrasya'nın iki cenahındaki zorluklarla aynı anda yüzleşmekten başka bir alternatif olmayabileceğini anlamaktır. 1940 ve 1941'de, Başkan Franklin Roosvelt, Nazi Almanya'sına yoğunlaşmak için Japonya'yı yatıştırması gerektiğini iddia edenlerin tavsiyelerini geri çevirdi çünkü her iki ülkenin de ABD'nin uluslararası düzen tasavvuruna ölümcül tehditler oluşturduğunun farkındaydı. Ve daha sonra, Soğuk Savaş'ın ilk yirmi yılı boyunca, ABD şimdilik ikisini birbirinden ayırmanın makul bir yolu olmadığı sonucuna varmasının ardından hem Çin'i hem de Sovyetler Birliği'ni çevrelemeye çabaladı.

ABD ve müttefikleri, bugün benzer bir ikili çevreleme siyaseti izlemek için yeterli potansiyele sahipler. Ulusal Güvenlik Danışmanı Jake Sullivan'ın belirttiği gibi, birleşmiş bir Çin-Rus ekseni, Washington ve onun Avrupa ve Asya-Pasifik'teki müttefiklerinin ekonomik, diplomatik ve askeri kabiliyetleri yanında gölgede kalacaktır. ABD ve dostlarının bunu ucuza yapamayacaklarını kabul ediyoruz. İkili meydan okumayı kontrol altında tutmak, büyük ihtimalle muazzam yeniden silahlanma programları ve siyasi ve ekonomik baskılara karşı daha derin iş birliği gerektirecektir ki bunların tamamı Çin ve Rusya'nın otokratik yakınlaşmasının yarattığı tehdide ilişkin daha keskin bir farkındalıkla desteklenmeli. Başka bir deyişle, Soğuk Savaş sonrası aciliyet ve yatırım seviyeleriyle Soğuk Savaş tarzı bir strateji izlemek işe yaramayacaktır. Ancak tanıdık bir meydan okumaya -Avrasya'nın merkezindeki bir otokrasi bloğuna- direnmenin en iyi yolu yine tanıdık bir çaredir: çevresi boyunca dengeyi sağlayan ülkelerin kolektif direncini güçlendirmek.

Bu strateji ilkin Çin-Rus iş birliğini teşvik edebilir. Fakat tarih kararsız ortakları birbirinden ayırmak için önce onları bir araya getirmek gerekebileceğini gösteriyor. 1950'lerde Eisenhower yönetimi, Çin-Rus paktını teşvik politikasından ziyade baskı politikasının, bu birlikteliği bozma ihtimalinin daha yüksek olduğunu iddia etti çünkü baskı politikası zayıf tarafı -Pekin'i- güçlü olana -Moskova'ya- güvenmeye zorlardı ki sonuçta her iki ülke de bu durumdan hayli rahatsız olurdu. Eisenhower, doğru bir şekilde Washington'ın, bir gün iki düşmanı arasındaki gerilimlerden faydalanmak için bir fırsat bulabileceği sonucuna vardı ancak bunu ortaklıklarının kârdan çok zarara yol açtığı görüldükten sonra yapabilirdi.

ABD, Moskova'yı nihai bir stratejik yön değiştirmeye teşvik edecekse, ilk olarak Putin'in revizyonizm ve Pekin ile uyum politikasının işe yaramadığını ve Batı ile düzgün ilişkiler yerine, -aşındırıcı gücüyle büyümekte gözüken- Çin'e giderek artan bir bağımlılığa sürüklendiğini göstermelidir. Eğer bu mesaj uzun yıllar boyunca hedefe iletilebilirse, Putin döneminde değilse bile halefinin yönetiminde Rus düşüncesi üzerinde yapıcı bir etkiye sahip olabilir. Bu da yol boyunca bir değil iki soğuk savaş yürütmeye sıcak bakmak anlamına gelir. Çin-Rus yakınlaşması, yeni Avrasya meydan okumasının ne kadar ciddi olduğunu ve bunun karşısında ne yapmak gerektiğini netleştirdi.

Kaynak: https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2022-02-25/eurasian-nightmare

Çeviren: **Hayrunnisa Sağlam**

YEMEN'DE HUSİLER SADECE BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ'Nİ TEHDİT ETMİYOR

Yasir Ebu HİLALE

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), karşı devrimler gerçekleştirme ve Siyonistlerle koalisyon antlaşmaları yapma yönünde bir tutuma sahip. Buna karşın Yemen'de Husilerin SİHA ve balistik füzelerle Abu Dabi'yi bombalamasına sevinenler, İran'ın karşı devrimin temel ortağı olduğunu ve Husilerin Yeminlilerin değişim sahalarında birleşik, çoğulcu ve demokratik Yemen'i inşa etme hayallerini yıktığını gözden kaçırıyorlar. Daha da kötüsü Husiler Yemen'i devrim öncesine, karanlık hanedan imamet yönetimine götürdü ve düzeltilmesi zor mezhepçi ve bölgeselci çatlaklar oluşturdu.

Abu Dabi'nin politikalarıyla ne kadar ayrı düşülse de İran'ın bir Arap başkentini bombalamasına sevinmemiz doğru değil. BAE ağır bir darbe aldı, tıpkı Eylül 2019'da el-Bakik saldırısının Suudi Arabistan'da yaptığı gibi konumunu sarstı ancak BAE Husilerin yol açtığı zararları giderebilir. Düzeltilmesi mümkün olmayan zarar ise Husilerin başkentini işgal edip, siyasi sistemini yıkarak ve meşru hükûmetini çıkartarak Yemen'e verdikleri zararlardır. Hiç durmayan İran'ın desteği ve BAE'nin iş birliği olmasaydı bunlar yaşanmazdı.

İran saldırganlığıyla açık savaşla mücadele edilmiyor. Açık savaşla çözülmedi ve çözülmeyecek. BAE Husilere yönelik politikasını gözden geçirebilir, diplomasiyle değil, Yemenlilere Husileri ve arkasındaki İran'ı yenilgiye uğratmalarına imkân sağlayacak şekilde yeniden şekillendirebilir. İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi'ye Abu Dabi'yi ziyaret daveti yapılırken Reisi, BAE'nin vurulduğu gün Husi heyeti ile bir araya gelmiş, BAE'yi İsrail'in "devletçiği" diye nitelemişti. Oysa BAE ile İran arasındaki ticaret hacmi uluslararası alanda en yüksek seviyelerde.

İran'ın Yemen'deki projesi ancak Yemenlilerin kendileri tarafından dağıtılabilir. BAE'li siyasetçiler İran'la nüfuz paylaşımı yapılabileceği kuruntusuna kapıldılar. Şöyle ki İran Yemen'in kuzeyini alacak, buradan Suudi Arabistan'a baskı yapacak ve buna karşın kendisine güney ve limanlar kalacak, oradan Umman üzerinde baskı kuracak. Arap Baharı karşıtı bir BAE politikası olmasaydı Husiler San'a'ya giremezlerdi.

Başta Islah Partisi olmak üzere Yemen'deki Arap Baharı güçleri, Ali Abdullah Salih rejimiyle ortaklığı kabul etmişti. Bu esnada BAE desteklediği askerî gücü dağıtarak devrim gençlerinin güçlü pençelerini çekiyordu. Cumhurbaşkanı Abdu Rabbuh Mansur Hadi'ye verdiği ve 200 milyon dolara varan son mali destekle başkenti koruyan birinci zırhlı tümenin dağıtılmasını şart koşmuş ve tümenin dağıtılmasından sonra Husiler karşılarında duracak kimseyi bulamadılar. Özellikle de Husiler Tümgeneral Hamid el-Kuşaybi'yi tasfiye ettikten sonra...

BAE'li politikacılar Yemen'de "İhvân'a hayır, İran'a evet!" yaklaşımını hayata geçirdiler ve Husilerle objektif ittifak kurdular. Ali Abdullah Salih ve Abu Dabi'de ikamet eden oğlu Ahmet kendilerinin İhvân'ı tasfiye etmeyi sürdürdükleri ve olan bitenin İran'ın değil, Salih'in darbesi olduğu mesajı vererek BAE'li politikacıları kandırdılar. Daha da zekice bir şekilde Islah ile Husiler arasında bir çatışma yaşanabileceği ve nihayetinde İhvân ve İran'ın Ali Abdullah Salih'in işine gelecek şekilde kendilerini yok edeceği varsayıldı. En kötü şartlarda Islah yani İhvân, kaybedilen savaştan sonra teslim olup çekilerek sahneden çıkıyordu. Sonuçta Husiler BAE nüfuzunu kendi çıkarları için kullandı hem Salih'ten hem de Islah'tan kurtuldu.

Husilerle sadece askerî açıdan karşı karşıya gelinmiyor. Çatışma esas olarak siyasi. Birleşik, çoğulcu ve demokratik bir Yemen'in yeniden inşa edilmesi, Yemen'e inananların desteklenmesi gerekmektedir. Husiler ve BAE bu çoğunluğa karşı ittifak kurdular. Abu Dabi vurulmadan önce BAE'nin baskısıyla -Husilerle mücadele ve onları yenilgiye uğratma cesaretine rağmen-

Şebve valisi görevden alınmıştır. Devrimin başkenti Taiz hâlâ iki ateş -Husiler ile BAE'li gruparasında kuşatma altında.

Yemen önce imamet yönetimine ve sonra Ali Abdullah Salih diktatörlüğüne karşı galip geldi. BAE'nin kendilerine karşı Husilerle iş birliği yaptığı Yemenliler mezhepçi, bölücü, karanlık hanedanlık projesini hezimete uğratmaya kadirdir. BAE'nin tüm yaptıklarına rağmen buradaki ironi, Arap Baharı güçlerinin Husilerle ittifaka yanaşmamaları ve her iki tarafın zararına karşı sabretmeyi tercih etmeleri.

BAE, bölgedeki birçok dosyada yaptığı gibi Yemen'deki politikasını da gözden geçirebilir, bölge halklarına güvenebilir. Halklar İran hegemonyasına karşı çıkıyorlar. Tıpkı Siyonistlerle ittifaka karşı çıktıkları gibi... Düşmanın (İsrail) başbakanı saldırıyla mücadelede BAE'nin yanında olduklarını açıkladığı zaman BAE'ye değil, saldırganlara hizmet ettiğini biliyordu. Husilerin ABD ve İsrail karşıtı sloganlarına ise aldanmıyor. İsrail ABD'nin Husileri terör listesinden çıkardığını ve İran'la nükleer antlaşmaya varmak için müzakere ettiğini ve bu antlaşma yapılırsa İran'ın bölge politikasının daha da sertleşeceğini biliyor. Bu esnada herkes Husilerin silahı ve karar alma gücü olmadığını bilirken dünya tıpkı Dakika saldırısında olduğu gibi İran'ın saldırıyla bağlantısını araştırıyor.

(*el-Arabi el-Cedid*, 20 Ocak 2022)

İKİ PARALEL HAT: RUSYA VE İRAN

Semir ATAULLAH

Otuz yıl önce Sovyetler Birliği çöktüğü zaman Vlademir Putin "20. yüzyılın en kötü jeopolitik felaketi" diyordu. Sovyet İmparatorluğunu eski hâline, Rusya'yı süper devlet konumuna geri getirmek için 127 bin Rus askerini Ukrayna sınırına konuşlandırdı.

İran, başladığından beri nükleer müzakerelerde ne talep ediyor? Batı'nın kendisine süper devlet statüsü tanıması. Gerisi ise ayrıntı. İki grup da bu çabasında büyük ölçüde birbirine benziyor. Putin'in bir baskı aracı olarak doğrudan komşu ülkelerle savaşa girmesi gibi İran da aynı amaçla Arap komşularına savaşlar açıyor. Şu an İran basınının bazı söylemlerini okuyanları, imparatorluk metaforlarının ve ifadelerinin kapsamı, Farsça ifadeler ve kavramlar üzerindeki vurgu ve kasıtlı ısrarın boyutu şaşkına çevirecektir.

Karşılaştırma dizisi içinde bir başka şaşırtıcı husus, bu uluslararası mücadelede iki grubunda en fazla endişe ettiği nokta Amerikan yaptırımları. Rus ekonomisi buna katlanılmayacak derecede zayıftır ve İran ekonomisi tükenmiş vaziyettedir.

Aslında ABD-Rus çatışması şimdi başlamadı. 2014 yılında Putin Kırım'ı ilhak etti. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri tür itibarıyla bu ilktir. Şu ana kadar 14 bin kişinin ölümüne mal olan savaşta Ukrayna'nın doğusundan büyük bir parçayı işgal etti. O vakit ABD Dışişleri Bakanı John Kerry şöyle diyordu: "21'inci yüzyılda başka bir ülkeyi işgal etmek için 19'uncu yüzyıldaki gibi yapay bir sorun kullanmak doğru değildir."

Putin ve İran'ın en önemli kazancı dışarıda değil, içeridedir. Dışarıda ne zaman kriz yaşansa içerideki muhalefet bastırma imkânı oldu. Milliyetçi duygular körüklendi. Bu yüzden Putin'i destekleyen Rus basını en sert ifadeleri kullanıyor. Orgymante Facti'nin dediği gibi NATO paktı kökünün kurutulması gereken bir kanserdir. Bir Rus askerî uzman *Literaturnaya* gazetesinde "Batı'nın Rusya'da ayakkabısını silmesine izin vermemeliyiz." diyor.

Putin'in kaybolmasına karşı çıktığı, Sovyetler Birliği zamanının klasik dili. Ukrayna otuz yıldır birliğin dışında ancak Putin'in bunu kabul etmesi zor. Rusya kendisini dört bir yandan NATO ülkeleriyle kuşatılmış görüyor. Kendi vatandaşlarına karşı atabileceği en iyi slogan budur: Rusya normal bir devletten ibaret değildir. Süper devletti ve öyle kalacak. Geçmişteki Soğuk Savaş'ın aksine Çin birinci müttefiki iken Batı bölünmüş durumdadır ve Avrupa özellikle Rus gazıyla ilgili yaşanabilecek patlamadan korkmaktadır.

(*Şarkulevsat*, 10 Şubat 2022)

EDWARD SAİD'İN KİTABINDA EMPERYALİZM KÜLTÜRÜ VE DİRENİŞ KÜLTÜRÜ

Ahmed EL-KADİDİ

Paris'in ılık sonbaharında, şiddetli yağmur ve gök gürültüsü altında iki ay önce Filistinli Amerikalı Profesör Edward Said'in -Allah onun hatırasını ve zenginliğini korusun- *Kültür ve Emperyalizm* adıyla Fransızcaya çevrilen son fikrî çalışmasıyla buluşmam vardı. Kitap Paris'in en büyük gazetesi *Le Monde* ile ortaklaşa Viare Yayıncılık tarafından yayımlandı, oryantalizm ve sömürgecilik araştırmalarında klasik kaynaklardan biri oldu.

Bu çalışma, klasik ve kafa karıştırıcı uygar şu sorulara cevap bulmaya çalışıyor: 19. yüzyıldan bu yana emperyalizmin ve sömürgeciliğin ortaya çıkmasında kültürün rolü neydi? Keza Arap Mağrip'ten Arap Maşrik'e ve oradan Hindistan, Vietnam ve kara Afrika'ya kadar özgürlük savaşları sırasında bu emperyalizmle ve sömürgecilikle direnişte kültürün rolü neydi?

Bu genel soruyu dünyanın dört bir yanından seçkin akademisyenler ve aydınlar yönelttiler, cevapladılar veya cevaplamaya çalıştılar ancak bireysel ve düzensiz cevaplardı bunlar. Konuya hak ettiği incelemeyi ve derinliği vermedi. Hiçbiri Edward Said'inki kadar ölçekli bir kitabı bu konuya tahsis etmemişti.

Sebep ise imparatorlukların istikrarını tarihlendiren tarihçilerin klasik anlamda tarihçiler olmaları, yani tarihin hareketlerinin ve büyük dönüşümlerinin siyasi, ekonomik ve sosyal konularıyla sorumlu olmalarıdır. Başka bir ifadeyle hayli önemli kültürel etkene dikkat etmeksizin olayların taşıyıcılarıdırlar. Zira kültürler milletlerin vicdanı, hafızaları, kolektif hayal gücünü ve toplumsal tepkiyi ortaya koyarlar.

Kültür bir saha eylemidir, edebiyat, sanat ve eğitim gibi görünürdeki bilinir araçlarıyla, felsefe, tarih, propaganda, medya ve folklor gibi içe dönük gizlik araçlarıyla işlevlerini yerine getirir. Bu yüzden Edward Said emperyalizmin kültürel araçlarla yerleştiğini ve direniş kültürünün aynı araçlarıyla emperyalizmin temellerinin sarsıldığını ifade ediyor. Âlim İbn Haldun'un anlattığı üzere yaşanan galip gelmiş milletler ile mağlup olmuş milletler arasındaki mücadeledir. Kendisine mağlup olmuş milletleri işgal etme ve aşağılama hakkı veren galip milletler ya kendilerini haklı çıkarmak ya da planlarını hayata geçirmek için emperyalist kültürü kullanmışlardır. Mağlup milletlerin kurtuluşu ise bilinçlenmenin ektiği, sömürgenin reddedilmesi ve bağımsızlığın istenmesi yönündeki millî ve dinî duygunun uyandırdığı kültür aracılığıyla gerçekleşir.

Edward Said'in bu kitabını, objektif ve ansiklopedik analizler nedeniyle akademik ve entelektüel mahfillerde geniş yankı uyandıran *Oryantalizm* kitabının doğal bir devamı olarak gördüğünü gözlemlemek gerekmektedir. Said oryantalizm olgusunu bilimsel bir çaba değil, emperyalizmin yerleşmesine bilinçli veya bilinçsiz bir hazırlık diye ele aldı. Sözlük anlamı itibarıyla emperyalizm, "medenileşme", birlik veya küreselleşme bahanesi ve iddialarıyla bir milletin bir başka millet üzerinde yabancı nüfuzu- etkin, ekonomik, siyasi, askerî ve ardından kültürel açıdan- yaymak demek

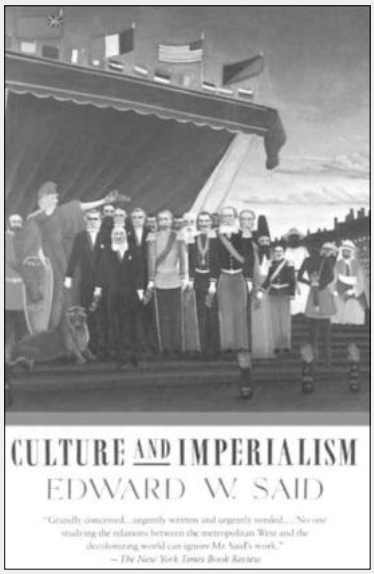

Burada Edward Said, Hindistan örneği gibi parlak örnekler veriyor. Britanya Krallığı, kendi imparatorluğunu -ve tabii ki emperyalizmini- üç milyon nüfuslu Hindistan'a, altmış bin askerden oluşan İngiliz ordusuyla dayattı. Onlara dört bin çalışan ve doksan bin İngiliz sivil vatandaş eşlik etti.

Bu tuhaf gerçeği İngiliz romancı Conrad anlaşılır görüyor, *Lord Jim* romanında doğalmış gibi haklı çıkarıyor. Ünlü romancı Conrad, bu emperyalist akımı reddeden Hint halkına şaşırmıyor veya özür emaresi göstermiyor. Hatta romanları, adı Hint halkı olan "marjinallik" sorununu görmezlikten geliyor. Edward Said aynı zamanda Britanya'nın şairi T. S. Eliot'un şiirsel olgusunu analiz ediyor. Şöyle ki emperyalist gerçeklik, sanatsal estetik ve kurgusal ortam ve mekânların arkasına saklanıyor. Bu alanlarda İngiliz işgalinin güney halklarına dayattığı günlük baskı tahlil

edilmemektedir. Aynı durum Fransa'nın özellikle Cezayir ve tüm Arap Mağrip'te 1830'dan itibaren yürüttüğü sömürgecilik için de geçerli. Büyük Fransız edebiyatçıları ve aydınları toplu soykırımları ve işkenceleri görmezlikten geldi. Sanki roman ve şiir edebiyatları bu mazlum Müslüman halkların içinde bulundukları kötü durumu kuşatacak kapasitede değildi. Varoluşçu filozof Jean Paul Sartre'ın Cezayir'in işgaline karşı değil, Cezayir'de işkenceye karşı tutumunu ayrı tutabiliriz. Cezayir'de doğmuş ve Nobel ödülü sahibi Fransız yazar Albert Camus tutumu Sartre'ın tutumundan daha zayıftı.

Cezayir ve Mağrip direniş kültürü, Franz Fanon, Malik bin Nebi, Ebu'l-Kasım eş-Şabi, Şeyh bin Badis, Şeyh es-Saalibi, Şeyh el-Beşir el-İbrahimi, Müfdi Zekariya, Şazli Atallah ve mücahitlere silah ve siyasetle emperyalizme karşı zaferin yolunu hazırlayan direniş ve mücadele ateşini canlandırmada kültürel itibara sahip diğer birçok isimden gelmektedir.

Edward Said, Reynolds'un konuşmasından şu alıntıyı yapıyor: "Sanat ve bilim, imparatorluğun temellerini oluşturur. Bu ikisini imparatorluğun özünden ayırmaya çalıştılar. İmparatorluktan hatırı sayılır bir şey kalmayacak. Çünkü imparatorluk kültürü takip eder, kültür imparatorluğu değil."

Said, Hindistan'daki direniş kültürü ile Arap Mağrip bölgesinin önce Britanya ve ardından Fransız imparatorluklarına yönelik direniş kültürünü karşılaştırır, tıpkı 1876'da yaşandığı üzere her iki direniş kültüründe, halkları zayıflatarak sanat, düşünce ve eğitimde bir hegemonya kurma modeli bulur. O vakit Kraliçe Viktoria kendisini Hindistan'ın kraliçesi ilan etti ve kraliçenin yardımcısı Lord Leighton, imparatorluğun kültürel mirasını vurgulamak için Hint halk festivallerinde normal bir durummuş gibi kendisini oranın hükümdarı yapmak için Yeni Delhi'ye gitti. Oysa konu birbirinden tamamen farklı ve hatta zıt iki kültürle ilgiliydi. İki kültür arasındaki tek ilişki güç ve baskı mantığı.

Bu durum Mağrip aydınlarının, yabancı emperyalist sömürgeciliğe direnmek için kaynak ve ruhtan ilham almak amacıyla kendi geçmişlerine ve İslâmî ihtişamlarına neden başvurduklarını açıklıyor. Kültürel cihat, özgürlük için silahla cihadın başlangıcı ve hazırlığıydı. Kitap bundan sonra zalim küreselleşme olaylarını bu perspektiften okuyarak -biz Arapları- zenginliklerimizi ve kaderimizi ele geçirmek için sloganların arkasına gizlenmiş yeni kültürel hegemonyanın gerçeklerine karşı gözlerimizi açmaktadır.

Bu yüzden devletlerimizden birinin bu kitabı önemine binaen Arapçaya kazandırmasını diliyorum. Katar Kültür Bakanı Şeyh Abdurrahman bin Hamed el-Sani'ye çağrımdır.

(*Katar Şark* gazetesi, 17 Ocak 2022)

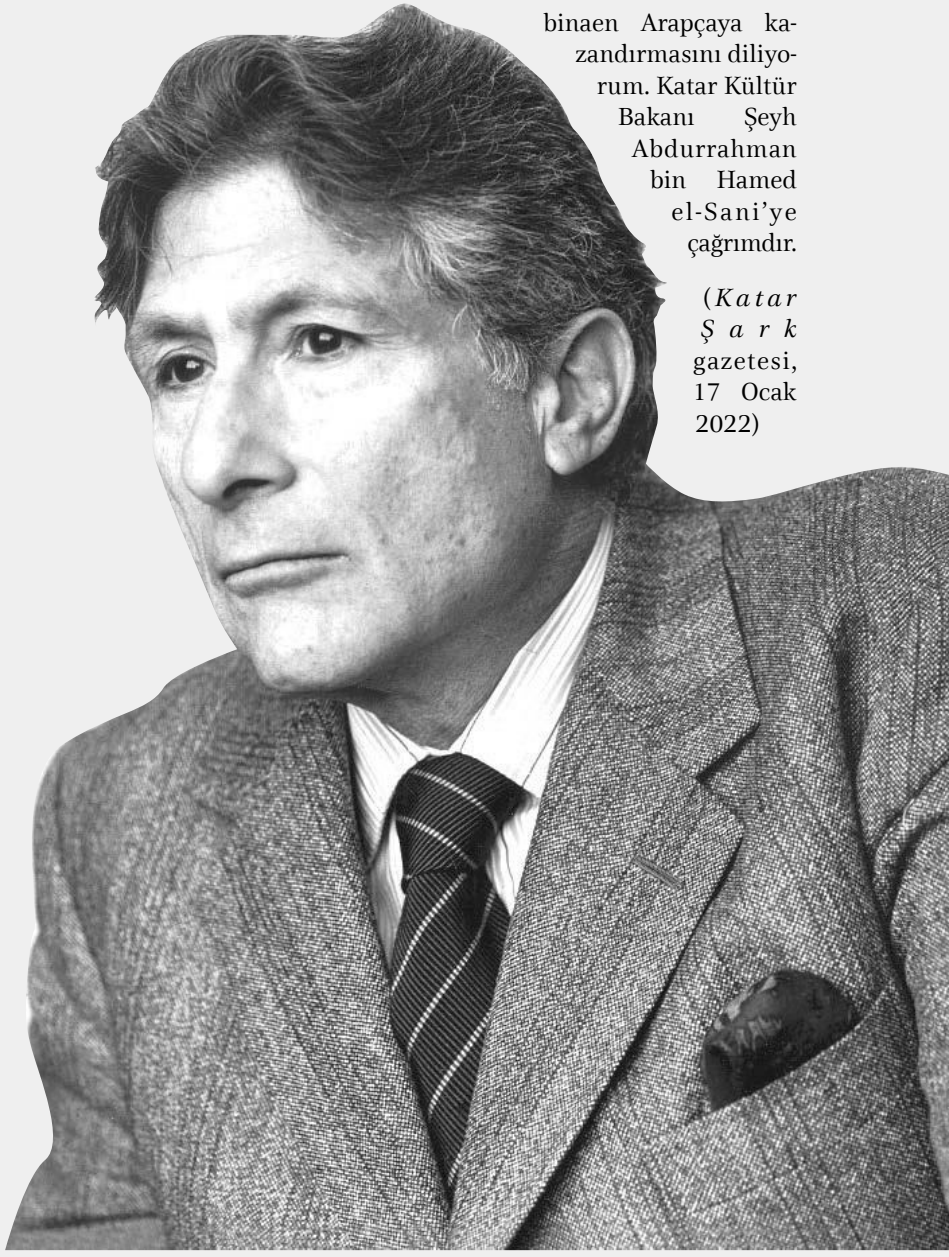

BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ-TÜRKİYE: SAHTE AŞK

Kutub EL-ARABİ

Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın şubat ayı ortalarında Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ziyareti, başka ziyaretler gibi normal bir olay değildi. Ziyaret iki ülke arasında karşılıklı suçlamaların benzeri görülmemiş bir noktaya çıktığı soğuk savaş sonrası gerçekleşti. Bu suçlamalar komplo ve millî güvenliğe zarar verecek dereceye çıktı. Ziyaret geçici de olsa bu soğuk savaşı durdurdu ve yerini minimum derecede "soğuk aşka" bıraktı. Gerçi BAE "sıcak aşkını" veya daha doğru ifade ile "sahte aşkını" o derece abartılı kutlama ve karnaval görüntüleriyle gösterdi ki inandırıcı gelmiyor ve arkasında görünmeyen başka bir şeylerin olduğuna işaret ediyor.

Bu abartılı kutlama görüntülerine rağmen Türkiye, BAE'nin 2016 yazındaki başarısız darbe girişimine katılımını, Türk ekonomisine yönelik darbe öncesi ve sonrası komploları, güvenlik endişeleri ekmesini unutmadı ve unutmayacak. BAE de her yerde savaştığı İslâmî projenin bir parçası kabul ederek Türk yönetiminin istikrarını sarsma misyonunu unutmayacaktır.

BAE nihayetinde Erdoğan'ı düşürme veya Türkiye'nin güvenliğini ve ekonomisini sarsma operasyonlarının başarısızlıkla sonuçlandığını ve başarı şansının olmadığını anlamış olabilir. Dolayısıyla Türkiye içinde diplomatlar, yatırımcılar ve gazeteciler ağı üzerinden yoğun legal varlığı aracılığıyla yeni bir yöntem izleme kararı aldı. İran-Amerikan nükleer görüşmelerinin Tahran'ı Körfez bölgesinin liderliğiyle veya "ABD tarafından kabul edilebilir haydutlukla" taçlandırabilecek ilerleme kaydetmesiyle birlikte, yakın İran tehlikeleri karşısında kendi güvenliğini sağlamak için Türkiye'ye acil ihtiyacı olabilir. Burada BAE, emellerini gizlemeyen ve üç adasını bizzat işgal eden bu haydut tarafından yutulmaktan endişe ediyor. Her hâlükârda BAE'de yönetimin sarayları "İran pençelerinin" hedefindedir ve kıtalar aşan füzelere ihtiyaç yoktur.

Buradan hareketle BAE, Washington'un başarısız olma ihtimaliyle birlikte kendisini koruyacak bir güce dayanma ihtiyacı görüyor. Abu Dabi bu gücün (Türkiye) komşu Katar'daki müdahalesinin sonucunu gördü. Şöyle ki Türkiye BAE'nin kendisinin ortağı olduğu hazır işgal planından Katar'ı kurtarmıştı.

Ayrıca son olarak Husi füzelerinin sürekli hedefi hâline gelen BAE bunların İran füzeleri olduğunu ve caydırıcı bir güç bulmadıkça durmayacağını görüyor. Bu caydırıcı güç Türkiye ve başka yanan bölgelerde -Libya ve Karabağ gibi- başarısını ispatlamak Bayraktar İHA'lar olacaktır. İHA'lar bu bölgelerde sahadaki dengeleri yardım isteyen taraf lehinde değiştirdi. BAE-Türkiye yakınlaşmasının sonuçları BAE hedeflerine yönelik Husi füzelerinin durması şeklinde yakında ortaya çıkabilir.

BAE, Ankara'nın Tel Aviv'le eski doğal ilişkilerin varlığını kullanarak Türkiye'yi Siyonist oluşumla daha fazla normalleşme yolunda ilerlemeye sevk edebileceğini düşünebilir. Fiilî gelişmelerin işaret ettiği üzere bu ilişkilerde herhangi bir ilerleme, BAE'nin "İbrahimî din" adı altındaki normalleşme planı için bir başarı olarak görülecektir. BAE, Türkiye'yi bu şemsiye altına girmeye ikna edebilirse büyük bir başarı elde edecektir.

Türkiye'nin bu ziyaretteki hedefleri doğal olarak farklıdır. Ziyaret iç çıkarlara ve özellikle de Körfez yatırım akışlarına ve Körfez pazarlarına ihtiyaç duyan Türk ekonomisi için birçok tarafla gerginliği azaltma amaçlı diplomasi çabaları çerçevesinde gerçekleşti. Ayrıca Türkiye gelecek yıl yazın cumhurbaşkanlığı seçimlerine erken hazırlıkların başladığı bir zamanda BAE'nin komplolarından kaçınmak istiyor ve BAE ile ilişkilerin normalleşmesini Suudi Arabistan da dâhil tüm Körfez ül-

keleriyle ilişkileri geliştirme yönünde en iyi giriş kapısı olarak görüyor. Suudi Arabistan da nihayetinde kendisini daha önce vermek istemediği ödünlerle Türkiye ile ilişkilerini normalleştirmek zorunda kalacaktır. Genel itibarıyla bu yıl Türkiye-Suudi Arabistan anlaşmazlık konuları Kaşıkçı suikastını ve bunu izleyen krizleri aşmak suretiyle çözülmeden ve yeni sayfa açılmadan son bulmayacak. Bu yeni sayfa Yemen'deki beyhude savaşın sonlandırılmasının anahtarı olabilir.

Erdoğan'ın BAE ziyaretinin temelde her iki ülkenin iç kaygılarına -güvenlik ve yatırım- yoğunlaştığı açık. Ancak bu durum yerel olmayan sorunların gündemde olmadığı anlamına gelmez. Bölgede normalleşme dosyası ve Türkiye'yi yeni adımlara sevk etme imkânlarından bahsettik. Keza Yemen sahnesinde değişimler yaşanması ihtimaline de... Peki, konu Türkiye'de ikamet eden ve BAE'nin birçoğunu terör listesi kapsamına aldığı muhalif Mısırlılara uzanabilir mi? Görüşmeler muhaliflerin Türkiye'den çıkarılmasını kapsadı mı? Bununla ilgili bir haber çıkmadı ancak ziyaretin bağlamı ve tarafların önceliklerinin analizi, bizlere bu meselenin görüşmelerde BAE'nin önceliği olmadığını gösteriyor. En fazla önem verdiği konu Husiler ve İranlılar tarafındaki tehdit edilen kendi güvenliğidir. Böyle bir durumda desteğini istediği ülkeden doğrudan kendisiyle ilgili olmayan başka taleplerde bulunması mantıklı değil ancak bunu Mısır-Türkiye görüşmeleri sürecine bırakacaktır.

(www.arabi21.com, Mısırlı yazar, 20 Şubat 2022)

GÜN BATIMINDA BİR FİLOZOF: CEVDET SAİD

Ahmed OSMAN

Arap düşünür Cevdet Said dünyamızdan ayrıldı. Kendi fikrî zaviyesinden su içen bu eşsiz ve seçkin akıl, kalem ve düşünce, şiddetsizliği sağlam ve zapt edilemez bir güç görmektedir. Arap Baharı'nın gücünün tüm dünyanın gözünü kamaştırdığını ve bütün şiddet araçlarının buharlaştığını görmeden aramızdan ayrılmadı. Böylelikle ölmeyecek ve günler içinde kaçınılmaz şekilde daha güçlü ve zengin bir tecrübeyle dönecek bir modele imza attı. Said'in bu alandaki rolüne "Arap Gandi" adı verilirken altın değerinde bir dizi kitabı gün ışığına çıktı. *Ademoğlu'nun İlk mezhebi, Bireysel ve Toplumsal Değişimin Yasaları, Sosyal Dengenin Kaybı, Güç, İrade, Eylem* bu kitaplardandır.

Cevdet Said çok düşünürdü ve okumaya tutkuluydu. Okumanın insan onurunu yükselttiğine inanıyordu. Bu yüzden *En Büyük Kerem Sahibi Rabbinin Adıyla Oku* eseri en önemli kitaplarındandır. Ve haklıdır da. Zira okumayan millet geri kalmışlık ve sefalet çamurunda, fitne ateşinde boğulur ki Araplar bunun en bariz örneğidir. Said tehlike çanlarını hep çaldı ve ümmetin cehaleti bırakması gerektiğine defalarca vurgu yaparak bundan kurtulmaya teşvik etmek istedi.

Barışa, sevgiye ve ayrıntılara önem verilmesine çağrı yaptı. İlerlemenin ayrıntılara vakıf olmakla başladığına, buradan hareketle bireyin derinleşeceğine, sevgi dağıtan ve bilgi üreten bilinçli sağlam kelime dağarcıklarıyla yükseleceğine inanıyordu. Felsefesinde, hayata ve ilerlemenin eksik faktörlerine bakışında Malik Bin Nebi ve Muhammed İkbal'in devamıydı.

Nefretin yayılmasının, cehalet ve bölünmenin hâkimiyet kurmasının, okumayan ve kendini kucak açmayan bir ümmete özel ve kamusal zayıflığın nüfuz etmesinin kurbanı olarak kendi vatanı (Suriye) dışında evsiz şekilde vefat etti Cevdet Said. Bu millet tatlı su havzalarında susuzluktan, zenginlikler denizinde yoksulluktan, yakıtı Arap vadisinin odunu olan bir ateşte yanarak ölüyordu.

Ümmete haykırarak ve geri kalmışlık tehlikesine karşı yazarak hayata gözlerini yuman Cevdet Said, dâhiyane zekâsının cevherleriyle ilerlemenin etkenlerini aradı ve ümitsizliğe kapılmadan medeniyet merdivenine yükselmenin başlaması için bu etkenlere işaret etmeye çalıştı. Ancak onları cehaletin karanlığında, fikrî kirlilik bataklıklarında, geri kalmışlık ve cehalet sebebiyle manevi karanlıklarda daha fazla ezildiklerini görerek şöyle diyordu: "Geri kalmış ülkelerde entelektüel hijyen araçları bilinmez."

Fakat Cevdet Said, büyük bir filozof olarak ışığın karanlığın sonunda olduğunu görüyor ve ışığın bir gün parlayacağına, yörüngenin döngüsünün tamamlanması gerektiğine, ayın dolunay hâlini alacağına inanıyor, ufukların ötesinde, okuyan, çalışmayı seven ve reformcuların zamana karşı hayatlarını ve yeryüzünün içini kazıyarak geçirdikleri aynı yolları izleyen yeni kuşakların çıkacağını düşünüyordu.

Ay kesinlikle doğacak ve güneş hoş ve parlak bir ışıkla parlayacaktır. Günlerin yasaları bunun farklı bir ışık ve başka bir gerçeklik olduğunu söylüyor. Çünkü her günün bir güneşi, rüzgârı, devleti ve adamları vardır. Bu hâlin devam etmesi muhaldir ve imkânsızdır. Allah Cevdet Said'e rahmet eylesin.

(alhodhodnews.com, 31 Ocak 2022)

ABD, RUSYA İLE SURİYE'DE İTTİFAK YAPARKEN UKRAYNA'DA NEDEN ÇATIŞIYOR?

Faysal EL-KASIM

Rusya ile Batı arasında Ukrayna etrafındaki medya savaşının ortasında Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısının ABD'yi Suriye'deki bazı araçlarını Rus üslerine ve çıkarlarına karşı harekete geçirmeye sevk edebileceği yönünde Amerikan subayları tehditler ortaya attı. Bazı Suriyeliler de hâlâ boş hayallerden ibaret bu tür açıklamalara sevindiler.

Bazılarının aklına ABD'nin tıpkı geçen yüzyılın son yirmi yılında Sovyet işgalcilere karşı Afgan mücahitleri desteklediği ve onları kovmalarına desteklemesi gibi Suriye'de Ruslara karşı bazı grupları desteklediği düşüncesi gelebilir. Ancak Suriye'deki durum Afganistan'daki durumdan çok farklıdır.

O vakitler Batı ile Sovyetler arasındaki çekişme daha şiddetliydi, ABD ve Avrupa, Sovyet imparatorluğunu yıllardır ekonomik, askerî, medya ve kültürel araçlarla vurmaya ve yıkmaya çalışıyordu. Sovyetlerin o dönemde Afganistan'a müdahalesi Sovyetler Birliği'nin tabutuna çakılan son çivi oldu.

Sovyetlerin o vakit Batı'nın ayak diremesine rağmen Afganistan'ı işgal ettiğini unutmuyoruz ancak aynı zamanda ABD bu işgali Afganistan'ı Rus Vietnam'ına çevirmek için kullandı. O dönem Ulusal Güvenlik Danışmanı Brzezinski ilk Sovyet tankı Afgan topraklarına girdiğinde Başkan Carter'ı arayarak "Sovyetler Birliği'nin Vietnam'ı şimdi başladı." diyordu.

Brzezinski ne dediğinin bilincindeydi. Sovyet işgali devenin belini kıran çöp oldu. Sovyet güçleri ABD tarafından desteklenen mücahitlerin ve Rus hava silahının ve uçaklarının efsanesini çürüten Stinger Amerikan füzelerinin darbeleri altında yıllar sonra çekildi.

Ukrayna'daki ABD-Rus çekişmesinin, Afganistan'dakine benzer şekilde Suriye'yi Rus bataklığına çevirmesini temenni edenler hayal kuruyorlar. Bu kimseler Suriye'deki Rus müdahalesinin arka planlarını, Suriye'de İsrail ve ABD çıkarlarını korumak amacıyla Ruslara Suriye'ye girme izin veren Amerikan ve İsrail yeşil ışığını bilemeyebilirler.

Hiç kimseye iftira atar gibi görülmemek için bir kez daha ABD Savunma Bakan Yardımcısı Andrew Exum'un Amerikan Kongresi'ndeki meşhur sunumuna dönmemiz gerekli. Exum, Kongre üyeleri önünde açık ifadelerle; Suriye rejiminin düşmesinden ve bunun Suriye'deki Amerikan çıkarları ve Amerikan stratejisinde en büyük kutsal olarak görülen İsrail'in güvenliği üzerindeki etkilerinden endişelenmesi sonrası Rusları Suriye topraklarına sevk edenin ABD olduğunu ifade etti. Exum, Suriye'deki Rus müdahalesinin Washington'un güçlü onayıyla Amerikalılar ile Ruslar arasında bir antlaşmayla gerçekleştiğini vurguladı. Bir başka ifade ile Suriye'deki Rus işgali Rus çıkarlarından önce Amerikan ve İsrail çıkarıydı. Yoksa Ruslar sıcak sulara böyle kolaylıkla ulaşmayı hayal dahi edemezlerdi.

ABD, Rusların Suriye'yi işgaline öfkelenseydi daha önce Afganistan'dan kovduğu gibi Suriye'den de kovmak için birçok grubu silahlandırırdı. Ancak gördüğümüz üzere ABD, rejime sıkıntı oluşturan Suriyeli grupları uçak savar füzeleriyle silahlandırmaktan imtina etti. Hatta Suriye'de nüfuz bölüşümü ve Amerikalılar ile Ruslar arasında temas hatlarının belirlenmesi üzerinde anlaşmaya varıldıktan sonra tanksavar füzeleri tedarikini dahi bıraktı. Bir başka ifade ile işler Amerikalılar ile Ruslar arasındaki gerginliğin zirvesine ne kadar ulaşırsa ulaşsın ortada anlaşmazlığın mümkün olmadığı bölgeler vardır. Çünkü buralar her iki taraf için de ortak çıkarları temsil etmektedir. Suriye krizi sırasında o vakitler ünlü ikili, Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ve ABD Dışişleri Bakanı John Kerry'i hatırlatabiliriz. İki bakan da Suriye konusunda her şeyde anlaşmışlardı. Hatta bir gün Sykes-Picot Anlaşması'ndan daha az önemde olmayan "Kerry-Lavrov antlaşmaları" diye su yüzüne çıkabilecek gizli antlaşmadan hiç bahseden yok. Burada Rusların Arap bölgesini emperyalist çıkarlar için taksim eden İngiliz Sykes ve Fransız Picot'a katkıda bulunanlar olduğunu hatırlatmalıyız.

Suriye'deki Amerikan-Rus antlaşmasının en önemli bendi Suriye'deki muhalif grupları bitirmektir. Bu antlaşma sonrasında Rusya'nın yaptığı tam da buydu. Muhalif grupların bölgelerinin çoğunluğunu yıktı. Sonrasında bunu ABD ve İsrail yeşil ışığıyla birlikte rejim lehine Astana ve Soçi antlaşmaları izledi. Suriye'deki gizli antlaşmasının bir itirafı olarak Rus dışişleri bakanı o vakitler ABD'nin yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda antlaşmanın gizli maddelerini ifşa etmekle tehdit etmişti.

Suriye'de ABD-Rus koordinasyonu Lavrov ve Kerry ile sınırlı kalmadı. Sonrasında Suriye topraklarında Rus-İsrail koordinasyonu gördük. İsrail Başbakanı Netanyahu Ruslarla Suriye'deki operasyonları koordine etmek için kısa süre zarfında on defa Moskova'ya gitti. İsrail Savunma Bakanı Lieberman o vakitler İsraillilerin Ruslarla Suriye'deki operasyonları günde 24 saat ve haftada 7 gün koordine ettiklerini itiraf ediyordu. Haberler Rusların toprağın asıl sahipleri olan Suriyelilerin izni olmaksızın dilediklerini kabul edebildikleri Rus toprağı hâlini alan Humeymim üssündeki İsrail-Rus toplantılarından bahsetti. Rusları, Suriye Devlet Başkanını Başkan Putin veya savunma bakanı ile görüşmesi için bahsi geçen üsse taşırken gördük.

Bu yüzden Ukrayna etrafındaki amansız Amerikan-Rus çekişmesi ve bunun Suriye'deki Rus varlığı üzerinde etkisi ihtimali üzerinde çok heyecanlanmamalıyız. Ukrayna'ya uyan Suriye şartlarına uymamaktadır. Bir başka ifade ile Suriye'deki Rus işgali Amerikan-İsrail bakış açısına göre Amerikan ve İsrail çıkarlarına hizmet ettiği için helalken, Rusya'nın Ukrayna'yı işgali Amerikan ve Avrupa çıkarlarıyla çeliştiği için haramdır.

(*el-Kuds el-Arabi*, 19 Şubat 2022)

Arap dünyası medyasından derleyerek ORTADOĞU'dan sayfasını hazırlayan ve tercüme eden Halil Çelik.

CEVDET SAİD'İN HAYATI VE FİKRÎ MİRASI

FETHİ GÜNGÖR

Ekim 2019'da Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını almış olan Çerkes asıllı mütefekkir Cevdet Said, 30 Ocak 2022'de 91 yaşını tamamladığı son günün sabahında can emanetini Allah'a teslim etti. Doğduğu gün olan 31 Ocak'ta İstanbul'da defnedildi. Merhumun naaşı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Camiinde öğle namazını müteakiben kılınan cenaze namazının ardından Karacaahmet Mezarlığında toprağa verildi.

KAFKASYA-ŞAM-İSTANBUL HİCRET ZİNCİRİ

Dedesi Tsey Muhammed, aralıklarla üç asır süren Rus-Kafkas savaşının 21 Mayıs 1864'te Çerkesler aleyhine nihayete ermesinin ardından, dönemin Şam vilayetinin Filistin sınırında, Cûlân Tepesi'nin eteğinde yer alan Bi'ru'l-Acem köyüne iskân edilen Çerkes muhacirlerden biri idi.

31 Ocak 1931'de ana rahminden fani dünyaya hicret eden Cevdet Said, ilkokul tahsili için Kuneytıra'ya, lise ve üniversite tahsili için Mısır'a hicret etti. Ezher Üniversitesinde Arap Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi, ardından Eğitim Fakültesinde ihtisas yaptı.

Suudi Arabistan'a hicret ederek iki yıl öğretim görevlisi olarak çalıştı. Suriye'ye dönüp farklı okullarda öğretmenlik yaptı. Baas rejimi döneminde ilki 1965'te olmak üzere on kez tutuklandı, toplam yedi sene hapis yattı, sonunda öğretmenlik mesleğinden ihraç edildi. Bunun üzerine 1970'li yılların ortasında köyüne hicret etti, yıllar boyunca çiftçilik yaptı, birkaç kovan arısı ve inekleriyle meşgul olarak ailesinin geçimini temin etti.

2011 baharında patlak veren gösterilerin kanlı şekilde bastırılmasıyla iç savaşa dönüşen kargaşanın köylerine kadar ulaşması, kendisi gibi Ezher mezunu kardeşinin rejimin bir keskin nişancı askeri tarafından öldürülmesi ve evlerinin bombardımanda hasar alması sebebiyle 2012 yılı sonunda ailesiyle birlikte Türkiye'ye hicret etti.

Bireysel ve Toplumsal Değişmenin Yasaları başta olmak üzere 1980'li yıllardan bu yana 12 kitabı Türkçeye çevrilip yayımlandı. Türkiye'de 10 yıl zarfında yüzden fazla konferans verdi. Öncesinde Ortadoğu, Kafkasya ve Avrupa ülkelerinde, keza Amerika ve Kanada'da onlarca konferans ve kongreye katılıp tebliğler sundu, kendisiyle röportajlar yapıldı.

TAKLİTTEN TAHKİKE FİKRÎ HİCRETİ

Ezher Üniversitesinde okurken müfredat kapsamında aldığı derslerde sorularına tatminkâr cevaplar bulamayan Cevdet Said, zamanının büyük çoğunluğunu Mısır Millî Kütüphanesinde kitap okuyarak geçiriyordu. Eserlerini okumak suretiyle İslâm düşüncesinin zirve isimleriyle fikren tanıştı.

Konuşmalarında ve makalelerinde sıkça atıf yaptığı Cezayirli büyük düşünür Malik Bin Nebi'den, yaklaşık kırk kez okuyup yedi kez satır satır ders olarak anlattığı *Afro-Asya Fikri* isimli eserinden ne denli etkilendiğini birkaç

konuşmasında dile getirmişti. Ondan önce eserleri üzerinden fikirlerine aşina olduğu Muhammed İkbal'den çok istifade ettiğini, Durant, Wells ve Toynbee'nin eserlerini dikkatle okuduğunu; Muhammed Arkoun, Foucault, Bourdieu, Habermas, Popper, Celal Nuri, Said Nursi gibi müelliflerin eserlerini dikkatle mütalaa ettiğini belirtmişti.

Cevdet Said, Kur'ân'ın diriltici mesajlarını bütün insanlara ulaştırabilmek ve insanlığın hak ve adalet temelinde huzurlu bir hayat sürmesine katkı sunmak maksadıyla yetmiş yıl boyunca fikir üretti. Kendisi Mısır'da ilim tahsil ettiği yıllarda Şeyhülislam Mustafa Sabri ile vekili Zâhid Kevserî'yi birkaç kez ziyaret edip sohbetlerini dinlediğini, bir kongreye davetli olarak Pakistan'a gittiğinde Ebu'l-Hasan en-Nedvî ile görüştüğünü ifade etmişti.

Âdem'in İlk Oğlunun Mezhebi: İslâmî Harekette Şiddet Sorunu adlı ilk kitabını 1966 yılında yayımladığında bariz şiddet vakaları henüz görülmüyordu. Ne var ki Cevdet Said'in bu ileri görüşlerini ve şiddetin bir sorun çözme aracı olamayacağını anlamak için İslâm dünyasının herkesin malumu olan onlarca acı tecrübeyi yaşaması gerekti...

Kendilerini Değiştirmedikçe, Eylem: Kudret ve İrade, Cömert Rabbinin Adıyla Oku ve Âdem'in Oğlu Gibi Ol gibi eserleri farklı başlıklar altında Türkçeye kazandırılan Cevdet Said'in bazı uzun mektupları, makaleleri ve ders notları sonradan kitaba dönüştürülerek yayımlandı.

CEVDET SAİD'İN FİKRÎ MİRASI

Cevdet Said'in fikrî mirası elbette yayımlanmış çalışmalarından ibaret değildir. Son iki asırda yoğunlaşarak maruz kaldığımız menfi durumların sorumluluğunu şeytan, Siyonizm, sömürgeciler vb. "dış mihraklar"a yüklemek yerine nebilerin yolunu benimseyerek ve "biz kendimize zulmettik" diyerek sorunlarımızla yüzleşmeyi öne çıkarması önemlidir. Sorumluluğumuzu üstlenip sömürüye elverişli olma hâlinden uzaklaşmamızı ana yöntem olarak önümüze koyması yanında şiddet yoluyla elde edilebilecek hayırlı bir neticenin bulunmadığını mükerreren izah etmesi merhumun bizlere bıraktığı fikrî mirasının nadide eserlerindendir. Yetmiş yıl boyunca düşünerek, anlatarak ve yazarak hayatını Kur'ân'ın hakikatlerini insanların anlamasına adayan üstat Cevdet Said'in en önemli mirası bütüncül tatmine ulaşmış müttaki şahsiyeti ile mütevazı ve ahlaklı duruşudur. Ayrıca onun derslerine, sohbet ve konferanslarına iştirak ederek, çalışmalarını mütalaa ederek fikirlerine aşina olan insanlar, onun fikrî mirasının önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Cevdet Said'in ilk eserini yayımladığı 1966 yılından 2021 sonuna kadar neşredilen çalışmalarını iki ayrı liste hâlinde sunmak istifadeye daha elverişli olacaktır.

CEVDET SAİD'İN ARAP DİLİNDE YAYIMLANMIŞ ESERLERİ VE İNGİLİZCE KARŞILIKLARI

"Bilgilerimin noksanlığını ve delillerimin zayıflığını yeniden itiraf ediyor ve bundan dolayı özür beyanımı yineliyorum." diyen mütevazı, muttaki ve gerçek mücahit Cevdet Said'in hayatı; ilme, barışa, şiddetten kaçınmaya, bireyin ve toplumun ikna yöntemiyle ıslahına, kâinat ve Kur'ân ayetlerinin tefekkürüne, tarihten ders almaya ve Allah'ın tabiata ve topluma koyduğu yasalara uygun davranmaya davetle geçti. Aşağıdaki eserleri onun bu çabasını yansıtmaktadır:

مذهب ابن آدم الأول أو مشكلة العنف في العمل الإسلامي (The Conduct of the First Son of Adam, or the Problem of Violence in the Islamic Work), العمل، قدرة وإرادة (Work, Capability and Will), اقرأ وربك الأكرم (Read and Your Lord is the Most Generous), الدين والقانون (Low and Religion), رياح التغيير (Winds of Change), كن كابن آدم (Be Like Adam's Son), حتى يغيروا ما بأنفسهم (Until They Change What is Within Themselves), لم هذا الرعب كله من الإسلام (Why All This Fear of Islam), الإنسان حين يكون كلاً وحين يكون عدلاً (The Human When He a Burden and When He is Just), فقدان التوازن الاجتماعي (Losing Social Balance), العبودية المختارة جودت سعيد - محمد نفيسة (Discourse on Voluntary Servitude Jawdat Said - Mohammad Nafisa), أيها المحلفون! الله لا الملك (Oh Jury: God, Not the King), مجموعة مقالات نشرت في مجلة المجلة (Articles for Jawdat Said Published in the Magazine "Al Majalla"), محمود إبراهيم -الهجرة إلى الإسلام، حول العالم الفكري لجودت سعيد (The Immigration Towards Islam, About the Intellectual World of Jawdat Said - Mahmoud Ibrahim), لا إكراه في الدين جودت سعيد - محمد نفيسة (Oppression in Religion There's Never a Place Jawdat Said - Muhammad Nafisa), جودت

سعيد - محمد نفيسةالبعد الإنساني في الهوية العربية الأسلامية (Human Dimension in Arab Islamic Identity Jawdat Said - Mohammad Nafisa), جودت سعيد - محمد نفيسة أبحاث في الوحدة الإسلامية (Research in Islamic Unity Jawdat Said - Mohammad Nafisa).

CEVDET SAİD'İN TÜRKÇEYE ÇEVRİLEN ESERLERİ

Özgün fikirleriyle İslam düşüncesine önemli katkılar yapan Cevdet Said'in insanları Kur'ân'ın hakikatleriyle buluşturma çabasını yansıtan eserleri 1980'leden itibaren fasılasız diyebileceğimiz şekilde Türkçeye çevrildi, düşünceleri üzerine akademik çalışmalar yapıldı.[1] Türkçedeki eserleri şu şekilde sıralanabilir: *Bireysel ve Toplumsal Değişimin Yasaları,* çev. İlhan Kutluer, İnsan Yayınları, 1984; *Âdemoğlunun İlk Mezhebi/ İslâm ve Şiddet Üzerine*, çev. Halil İbrahim Kaçar, Pınar Yayınları, 2000; *Güç İrade ve Eylem,* çev. Halil İbrahim Kaçar, Pınar Yayınları, 2000; *Değişim Rüzgârları*, çev. Muzaffer Marangozoğlu, Pınar Yayınları, 2003; *Din ve Hukuk,* çev. Abdi Keskinsoy, Pınar Yayınları, 2004; *Oku; Kerem Sahibi Yaratan Rabbinin Adıyla: Bilgi ve Güç İlişkisi,* çev. Abdullah Kahraman, Pınar Yayınları, 2006; *Düşüncede Yenilenme* (Söyleşiler), Der. Asım Öz, Pınar Yayınları, 2013; *Âdem'in Oğlu Habil Gibi Ol/ Barışçıl Bir Kimliğin İnşası,* Çev. Abdi Keskinsoy, Pınar Yayınları, 2015; *Bir Çıkış Yolu,* çev. Abdi Keskinsoy, Pınar Yayınları, 2016; *Dirilişin Şartları*, çev. Abdi Keskinsoy, Pınar Yayınları, 2016; *İslâm'dan Neden Korkuyorlar? (Korku Nasıl Başladı?),* çev. Rumeysa Gökbayrak Ömün, Beyan Yayınları, 2016; *Şiddet Erdemi Öldürür,* çev. Fethi Güngör, Pınar Yayınları, 2019; *İslâm Dünyasının Krizleri,* çev. Fethi Güngör, Pınar Yayınları, 2021.

ÖMRÜNÜN VEFA ETMEDİĞİ İKİ ESERİ VE BİRKAÇ NOT

Üstat Cevdet Said, birkaç kez dile getirdiği ama kaleme almaya ömrünün vefa etmediği iki kitabın telifini kendisini yakından takip eden genç araştırmacılara emanet etmiştir: *el-Harbu Mâtet* ve *İlmu Tevîl-i Ahdâs.*

Savaş Öldü adıyla telif etmek istediği eserinde, artık savaşın bir sorun çözme vasfı kalmadığını, onu cahiller ile onların cehaletini sömüren art niyetli kötü insanlar dışında kimsenin bir sorun çözme yöntemi olarak kullanmadığını vurgulamayı arzu ediyordu. Zulme ve şer güçlerine karşı kullanabileceğimiz en güçlü silahımızın ileri düzeyde ilim, yönetim sisteminde doğruluk, erdem ve adalet olduğunu, bunu gerçekleştirebilenin Allah'ın izniyle hiçbir zalim güç karşısında mağlup olmayacağını detaylıca açıklamak istiyordu.

Olayları Yorumlama İlmi ismiyle yazmayı arzuladığı eserinde ise tarihte ve günümüzde gözümüzün önünde cereyan eden olayları dikkatlice gözlemleyip, bu olayları işleten psikososyal kanunları keşfedip bu kanunlara uygun tavır ve davranış geliştirmenin usulünü ortaya koymak istiyordu. Bu iki emanete genç takipçileri sahip çıkar ve bu iki eseri telif ederse Cevdet Said'in fikrî mirası tamamlanmış olacaktır.

İleri görüşlü fikirlerinin zamanla daha iyi anlaşılacağını düşündüğüm üstat Cevdet Said'in konuşmalarını Türkçeye çevirirken aldığım notlardan kısa iktibaslar aktarmak onun fikrî

1 Cevdet Said üzerine yapılan yüksek lisans tezleri şunlardır: Abdullah Temizkan, *Cevdet Said'e Göre Kur'ân'da Bireysel ve Toplumsal Değişim,* Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2002;
Murat Çelik, *Cevdet Said'de Toplumsal Değişim ve Şiddet İlişkisi,* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / İslam Felsefesi Bilim Dalı, 2017; Elif Ertürk, *Modern İslam Düşüncesinin Evrilmesinde Cevdet Said Örneği,* Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / İslam Felsefesi Bilim Dalı, 2019.

mirasının ne denli kıymetli olduğunu daha iyi kavramak için yeterli olacaktır:

Bireyi, aileyi, toplumu, devletleri ve bütün âlemi daha iyi hâle getirmek için yeryüzüne halife olarak atanan âdemoğlunun neler yapması gerektiğini irdeleyen Cevdet Said'in düşünce dünyasını belirleyen ayetlerin başında değişimin yasasını açıklayan şu ayeti kerime yer almaktadır:

"... Hiç kuşkusuz bir toplumun bireyleri kendi iç dünyalarını değiştirmedikçe Allah da o toplumun gidişatını değiştirmez..." (Ra'd, 13:11).

İnsanlığı ilim ve barış temelinde birlikte yaşamaya davet eden muttaki mütefekkir Cevdet Said, insanlar kendi davranışlarını ve hayat tarzlarını değiştirmediği müddetçe Allah'ın onların durumlarını değiştirmeyeceğini, bireysel ve toplumsal değişimin kaba güç ve silah kullanarak değil bilakis bilgi, sevgi ve dine davet yöntemiyle gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır.

"İnsanlara kelime-i tevhidi, 'lâilahe illallah' demeyi bile dayatmak caiz değildir. Kur'ân'ın bu hakikatini yeterince anlamazsak, yanlış düşünceler üzerine bina edeceğimiz her inanış ve davranış da elbette yanlış olacaktır. DAİŞ ve benzeri hareketler yanlış bir düşünce üzerine davranışlarını bina ettiği için, doğru bir iş yaptıklarını zannederek yanlış işler yapıyorlar..."

Sorunların silahla çözülebileceğini zannedenlerin derin bir yanılgı içinde olduğuna dikkat çeken üstat, cihadın 'insanları öldürmek' değil, Kur'ân'ın anlaşılması ve ilahi mesajın anlaşılması için mücadele etmek olduğunu anlatmaya devam ederken şunlara dikkat çekti: "Müslümanlar savaşmak için gerekçe bulmakta hiç zorlanmıyorlar! Sorunun silahla çözüleceğini zannedenler ve silahlı mücadeleyi çözüme götürecek bir yöntem olarak benimseyenler derin bir yanılgı içindedir. Zaaflarımız üzerinden aleyhimize kurgulanan oyunların hakikatini görüp şiddetten kesinlikle uzak durmamız gerekir. Zira düşmanlarımız, Müslümanları silah ve savaş girdabına sokarak DAİŞ gibi hareketler eliyle İslâm'a büyük bir darbe vurmayı arzu etmektedir..."

Yazılarında ve konuşmalarında suçu başkalarına atmanın Kur'âni bir yöntem olmadığına vurgu yapan üstat, şiddete başvurmaktan kaçınmaya, bireyi ve toplumu bilim, barış ve ikna yöntemiyle ıslaha, kâinat ve Kur'ân ayetlerini tefekküre, tarihten ders almaya ve Allah'ın tabiata ve topluma koyduğu yasalara riayet etmeye çağırdı: "Dünya bizimle başlamadı, bizimle de bitmeyecek... "*Birr* ve *takva* yani erdemli ve sorumlu davranma konusunda işbirliği yapmalı, "günah ve düşmanlık"ta ise asla iş birliğine yanaşmamalıyız. 'Hak/doğru' yolda yürümeyi ve 'sabır/direnç' göstermeyi birbirimize yürekten öğütlemeliyiz."

"Bu dünyadaki varlığımız anlamsız, boş yahut oyun ve eğlenceden ibaret değildir... İnsanın hayatına anlam katması ve mutlu olması, bir davaya hizmet etmesiyle mümkündür. Davaların en büyüğü ise fesadı/bozulmayı ve kan dökülmesini durdurmaktır..."

SONUÇ

Allah'ın insanlığa gönderdiği mesajları anlamak ve açıklamak için ondan başkasından asla herhangi bir karşılık beklemeyen Cevdet Said'in Arapça ve İngilizce olarak yayımlanmış kitap ve makalelerinin büyük çoğunluğuna resmî internet sayfasından (www.jawdatsaid.net), ders ve sohbetlerinden bir kısmına ise YouTube kanalından erişilebilmektedir.

Herhangi bir siyasi ya da dinî organizasyona müntesip olmayan Cevdet Said, düşünce ve faaliyetlerinde bağımsızlığını hep korudu. İlk zamanlar daha yoğun olmak üzere 2013-2019 yılları boyunca birkaçı Çerkesçe kahir ekseriyeti Arapça doksan kadar konferans ve sohbetinde tercümanlığını yaptığım, yüze yakın makalesini Türkçeye çevirdiğim Cevdet Said'in, meselelerin künhüne cesaretle nüfuz eden gerçek bir mütefekkir, sorumluluk bilincini üst düzeyde kuşanmış gerçek bir muttaki, dünyalığa tenezzül etmeyen gerçek bir zahit olduğuna yakından şahitlik ettim. [2]

Allah Teâlâ muttaki mütefekkir Cevdet Said'e gani gani rahmet eylesin, mekânı cennet, makamı âlî olsun. Vefatından sonra gösterilen sıcak alakanın, onun derin fikirlerinin daha iyi kavranmasına ve yüksek bedeller ödemeye mahal kalmadan vesile olmasını niyaz ediyorum.

2 Fethi Güngör, ***Muttaki Mütefekkir Cevdet Said***, Çıra Genç Yayınları, İstanbul, 2019.

CEVDET SAİD
ÂDEM'İN OĞLU HABİL'İN SON TEMSİLCİSİ

METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU

Müslümanlar, aralarında kendilerinden farksız bir hayat yaşayan, söylemleri ve eserleriyle durmaksızın onları uyardığı hâlde sesini çok fazla işitmedikleri, son dönemin en önemli düşünürlerinden birini daha 30 Ocak 2022 tarihinde sessiz sedasız ölümden sonraki hayata gönderdiler. Sosyal ve siyasal işlerini aralarında istişare ile sürdürmeleri, çözmeleri, bizzat ilahi vahyin önerisi olan bu kesim, ne yazık yine kadim biat kültürünün kör inatçı ve itaatçi baskısından bir türlü sıyrılamadılar ve bu büyük düşünürü itizale, uzaklaştırmaya maruz bıraktılar. O zaten kendi ülkesinde de öğrendiğimiz kadarıyla sürekli uzaklaştırılmaya mahkûm bir hayat yaşamaktaydı. Beklerdim ki Türkiye'yi son yirmi yıldan bu yana yöneten iktidar, ona ve fikirlerine itibar eden bir Suriye politikası sürdürmüş olsun. Bunu yapmamış, yapamamış olmasına rağmen onunla istişareyi yine de öncelemiş bulunmalıydı. Kafkas kökenli bir Osmanlı ailesinin çocuğu olarak onun Suriye sınırları içerisinde ve artık Osmanlı yurdu olmaktan çıkan topraklarda doğması, İstanbul'da doğan öteki Müslüman kardeşlerine göre bize ne kadar uzak ya da yakındır?

MALİK BİN NEBİ VE CEVDET SAİD

1984 yılında İnsan Yayınları tarafından İlhan Kutluer Hoca'nın tercümesiyle yayımlanan *Bireysel ve Toplumsal Değişmenin Yasaları* adlı eseri ile tanıştığımda yazarın biyografisi hakkında kitabın girişindeki tanıtımdaki ifade aynen şöyleydi: "Hayatı hakkında geniş bilgilere sahip olmadığımız Cevdet Said..." İşte bu Said idi Suriye'nin bir köyünde doğmasına rağmen atalarının yurt merkezi İstanbul'da vefat eden.

Yetmişli yıllarda üniversitede iken Ergun Göze tarafından Fransızcadan tercüme edilmiş *Kur'ân-ı Kerim Mucizesi* ve *İslâm Davası* adlı eserleriyle tanımıştım Malik Bin Nebi'yi. Sokak savaşlarının şehirleri ve üniversiteleri kargaşaya çevirdiği o yıllarda yakın arkadaşlarımla ben daima bu çatışmaların dışında kalıp daha bütüncül düşünerek davranmayı isabetli bulmaktaydık. İşte Malik Bin Nebi bizim bu dert ve davamıza derman teşkil edecek önemli tespitler yapmaktaydı kitaplarında. Batı-Doğu çatışmaları hususundaki yaklaşımları bizim tezlerimizin âdeta teorileri durumundaydı. Ona göre: "Batılılar sürekli biz doğuluların (Müslümanların) sırtlarını okşayarak, sizin şanlı bir tarihiniz vardır, saygın ilim ve fikir insanlarınız vardır tarihinizde" diyor, aslında bizim sürekli tarihte kalmamızı ve asla bugüne gelmememizi hedefliyor ve arzuluyorlardı.

Malik Bin Nebi'nin daha sonra öğrencisi Cevdet Said tarafından da daha geniş biçimde dile getirilecek düşünce ve iddialarının özü, özeti, şöyle bir cümle hâlinde zikredilebilir: "Müslümanlar kendi iradeleriyle yüklendikleri işbu sömürülebilirlik vasfını yine kendi iradeleriyle omuzlarından aşağıya atmadıkça dünya tarihinde yönetilen birer nesne olmaktan kurtulamazlar."

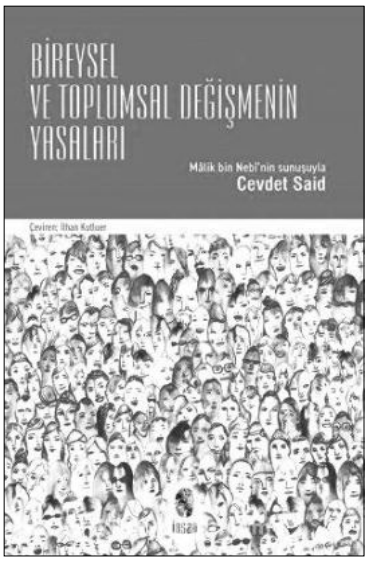

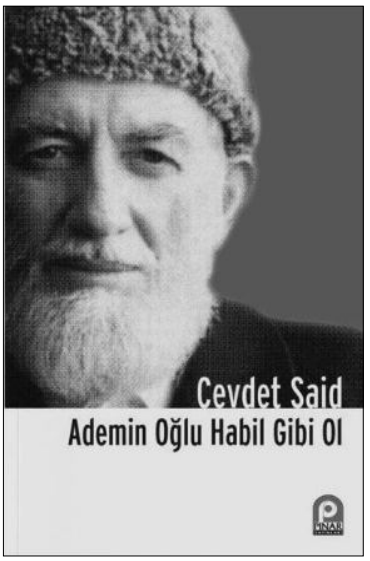

Cevdet Said imzasıyla Türkçede ilk kez yayımlanan bahsini ettiğim kitapta eserin önsözünün Malik Bin Nebi tarafından yazıldığını görmüştüm. Mehmet Âkif o muhteşem eseri *Safahat*'ın "Süleymaniye Kürsüsünde" adlı bölümünde Abdürreşit İbrahim'in *Âlem-i İslâm* adlı seyahatnamesinden mülhemle ne demişse aynısını bu önsözde okumuştum. Âkif, yedi yüz yıldan bu yana İslâm âleminde bir İbn Rüşd, bir Gazali yok diyordu. Malik Bin Nebi'nin sözleri ise şöyle idi: "İslâm dünyasının içinde bulunduğu durumu izleyen bir kimse İbn Teymiye ve hatta Gazzali'nin çağından günümüze kadar oluşan değişim hareketlerinin, Endülüs ve Kuzey Afrika'da sınır tutmuş Muvahhitler devletinin gerçekleştirdiği gibi birtakım siyasal değişimler dışında pek bir başarı kaydetmediğini görecektir."

Cevdet Said, üstadı Malik Bin Nebi'den epeyce etkilenmiş görünmektedir. Ancak kanaatimce ondan aldıklarıyla İslâm âleminin daha derin vadilerine doğru yürümesini bilmiştir. Üstadı hayatının büyük kısmını Batı'da geçirmişken o, bütün Ortadoğulu halkların maruz kaldığı açıktan zulümlerin tam orta yerinde yaşamış ve en sonunda da doğup büyüdüğü toplumunu ve köyünü açık zulüm ve sömürüye bırakarak oradan uzaklaşmak zorunda kalmıştır. Dilimize *Bireysel ve Toplumsal Değişmenin Yasaları* diye çevrilen eserine eksen aldığı Kur'ân'ın Ra'd Suresi 11. ayeti kerimesidir. Nitekim kitabına verdiği isim de bu ayetin son cümlesi olmuştur. Ayetin özü: "Bir toplum kendinde olanı değiştirmedikçe Allah onları değiştirmez." Bu ifadeden hareketle Müslüman dünyasında değişimin yasalarını arayanları ayetin uyarısına çağırmaktadır. Hem bireysel hem toplumsal anlamda *değişim* ancak bizzat o birey ve o toplumun kendi iradeleriyle gerçekleşmelidir.

İSLÂM DÜNYASININ DURUMU

Onun uyarılarının kıymetini bilen olmadı ne yazık ki. Müslüman dünyada hâlâ kılıç, kalemden önde gelen bir değişim aracı olarak görülmektedir. DAİŞ, Boko Haram gibi şiddet taraftarlığını şeriatın gereği gibi görerek eylemler gerçekleştiren örgütleri bir kenara bırakalım. Mısır, Libya, Irak, İran ve hatta Türkiye gibi halkı Müslüman toplumların yöneticileri nezdinde de en azından teorik anlamda hâlâ kalem (kültür, ilim, sanat) kılıçtan daha önemli bir değişim aracı olarak görülmemektedir ne yazık ki. Aksi olsaydı bugün Cevdet Said gibi düşünürlerin fikriyatını egemen kılma gibi bir çaba gözlenirdi.

Düşünmek Farzdır adlı kitabım üzerinde beni çalışmaya sevk eden ilk sebep bu isimde Arapça bir eserin olduğunu öğrenmemdi. Bu sadece bir duyuma dayalı bilgi idi; çünkü Türkçede böyle bir eser yoktu. Ancak ikinci sebep de Cevdet Said'in bahsini ettiğim eserini neredeyse her satırının altını çizerek okumam ve üzerimdeki tesirinin uzayıp gitmesiydi. Ömrümce aynı şeyleri söylemeye çalışmıştım lakin böylesine

veciz ve böylesine sağlam kaynaklara atıf yapma güç ve imkânından mahrumdum. Kitap benim kalbimin tercümanıydı âdeta. Türkiye okuyucusu nazarında benimki kadar yankı yapmayacağından da emindim. Nitekim eser yayımlanmış ve giderek yokluğa mahkûm edilmişti. Nice zamanlardan sonra hem eserleri hem de kendisini yakinen tanıyabilmişti Türkiye toplumu. Değeri bilinmiş miydi; onu kısmen aktarmaya çalışmıştım.

Kuru hamasetin, sinir harbinin, öfke kabarmalarının sonunda ortaya konulan eylemlerin ne kadar uçucu ve erken tükenen karakterde olduğunu söylüyordu yazar. İlmî ve kültürel çabaların geçici, aceleci ve işi çabuklaştırıcı yönü pek görünmez ise de onların sürdürülebilir ve kalıcı etkilerinin bireyin ve toplumun hayatındaki değişimlerde daha olumlu ve de İslâmî mahiyet taşıdığını anlatıyordu bu eser. Hakikatin kopyacılığa, taklide tahammülü bulunmadığını onun asaletinin ancak *orijinallik hevesiyle* açığa çıkacağını söylüyordu. Bir alıntıyla sürdürelim: "Hepimiz nefislerimizde taşıdığımızdan hoşnuduzdur. Oysa kavrayamıyoruz ki bu taşıdıklarımızdan çoğu zeval bulmasını istediğimiz olgulara kalım hakkı vermektedir. Olguların üstümüzdeki baskısını duyarız da, nefislerimizde taşıdığımız şeylerin bu olguların devam ve sürekliliğine ne kadar katkıda bulunduğunu kavrayamayız. İnsanı hariçten kuşatan zulüm yoktur. Kur'ân'a göre, insanın nefsine ettiği zulüm vardır."

Birçok Müslümanın zihnindeki özgüven eksikliğini titiz bir psikolog ve sosyolog inceliğiyle çok iyi tespit eden Cevdet Said, ne yapmamız gerek sualini sürekli çiğneyip duranların kendini tanımamış kimseler olacağını söylüyordu. Müslümanların ilk vasfı ise öncelikle, Kur'ân'ın buyruğu doğrultusundaki imanının gereği, kendini tanımaktır diyerek bu çelişkiye dikkat çekiyordu. Şöyle yazmıştır: "Olumsuz tavır takınanlardan bir bir söz etmeyeceğiz; onların varlıklarından haberdarız ve zaten onlar problemin ağırlık noktasını teşkil etmektedirler. Onlar ümmetin genelidirler. Hepsi Mehdi beklemekte yahut kıyamet alametlerinin dökümünü yapmaktadır. Zihinlerinde kök salmış olan düşünce şudur: Bu problemleri Allah'tan başkası halledemez, bilginlerin çabası boşuna."

Ne kadar da Mehmet Âkif'e benziyordu: "Huda'yı kendine kul yaptı kendi oldu Huda/ Utanmadan da tevekkül diyor bu cürete ha!" Elbet unutulmaması gereken başka bir husus ise Cevdet Said'e doğup büyüdüğü Suriye'de reva görülen yaşama biçimi ve haksızlığı idi. Bir dönem şehre inmesi yasaklanmış, bu aziz düşünür köyünde sığır besleyerek geçinmek zorunda kalmıştır. Aynı hâl Müslüman çoğunlukların yaşadığı hemen bütün ülkelerde onlara reva görülen muamelede de karşımıza çıkar. İnsanlar, kalplerinde başka biri, gündelik hayatta ise başka biri olmaya zorlandıklarından, herkesin kullandığı riyakâr bir dile mahkûm edilmişlerdir. Şöyle diyordu o: "Asıl mesele, ayrıca ispata gerek bırakmayacak biçimde toplumun inançlarıyla uygun biçimde yaşayamamasıdır."

Sosyologların, toplum mühendislerinin hastalıklar karşısında bir aczi yoktur ancak hastalar karşısında tamamen aciz kalmaktadırlar. Çünkü toplum, Cevdet Said'e göre bütün hastalıkları kader ve kaza gibi kavramlara bağlayarak Allah'a havale etme eğilimindedir. Der ki: "Oysa bir kez problemleri kaza ve kadere bağladınız mı, sebeplerini bilip bilmemeniz arasında bir fark kalmayacaktır." Bu durumu Kur'ân diliyle bir tür *kalp hastalığı* şeklinde anlamaya çalışır üstat. Bu hastalığı ise fiziki anlamda vücuda kan pompalayan organın değil fikrin merkezi kalbin sorunu olarak gösterir. Besbelli toplum Kur'ân dilindeki selim kalbine ne yazık türlü marazlar bulaştırmıştır. Bunların en başında insanların amentüsüne sirayet eden yanlış kader telakkisi gelmektedir ona göre.

Müslüman toplum üzerinde zihnini yorarken üstadı Malik Bin Nebi'nin bir benzetmesine müracaat eder. Ona göre "Bir sıkıştırma vidası ya da bir somunu eksik olan aletin çalışması mümkün değildir." Müslüman kardeşliğini de buna benzeten Cevdet Said şu Peygamber sözünü eksen alır: "Müminleri birbirine karşı merhamet etmede, sevgi göstermede, temayül etmede, bir organı şikâyetçi olduğunda diğer organlarının sabah akşam bu şikâyete karşılık verdiği bir beden gibi görürsün". Günümüz vasatında bir uzak emel, ham hayal gibi görünen yazarın işbu ideali Hucurât Suresi 10. ayeti kerimesinin de ihtarı değil miydi: *"Ancak müminler kardeştirler."*

"Artık mucizeler dönemi bitti" diyerek başladığı paragrafta müminlere ilim yolunu gösterirken onların yine ve hâlâ mucize arayışlarıyla ömür tüketeceklerini de elbette tahmin etmekteydi. İtaat ve biat kültürünü olur olmaz biçimde İslâm'ın şiarıymış gibi göstererek bireysel eğilim ve arzularının oluşturduğu ne varsa tümünü İslâm'ın emriymiş gibi takdim eden siyasal kudretler karşısında Cevdet Said başka ne yapabilirdi acaba? Elbette ve asla elinde ümitsizlik aşısının şırıngası da yoktur. Müracaat ettiği ayeti kerime şudur, Fussilet 30: *"Rabbimiz Allah'tır deyip de dosdoğru bir istikamet tutturanlara melekler iner ve 'korkmayın, hüzne kapılmayın, size vaat olunan cennete sevinin' derler."*

İLİMSİZ DİNDARLIKLAR

Hurafelerin, uydurmaların, vehimlerin şekillendirdiği ilimsiz dindarlıklar ne yazık ki Müslüman dünyanın en büyük felaketlerindendir. Cevdet Said bütün bunları tahlil ederken vehimlerin İslâmlaştırılmış bulunması tehlikesine işaret eder. Der ki: "Vehimler Müslümanların kendi marifeti olan ve sırtlarına kendilerinin yükledikleri külfetlerdir yalnızca." Bir kuralı kim koymuşsa yine ancak o kaldırabilir mütearifesine göre de vehimlerden kurtulmanın yegâne yolu yine bunu üstlenen insanların özgür iradeleriyle *değiştirme*lerine bağlıdır. Başka hiçbir kurtarıcı rol oynayamaz bu sahnede. Çünkü "maalesef bu vehimler çoğu Müslümanın nefislerinde Allah'ın ayetlerinin gücü ve kutsallığının yerini almıştır." Müslüman toplumların sergilediği kaba nicelik üzerinden yaptığı okumayı şöyle bir örnek yorumla anlatır: "Bu nicelik içinde bilinçsiz nitelik arz edenlerin getireceği zararları bilmek, toplumu tehlikelere karşı uyanık bulunduracaktır. Zira toplumu taşıyan gemide cisimlerin su üstünde yüzme yasalarını bilmeyenler de var demektir bu. Gemi içindeki bilinçsiz yolcular iyi ya da kötü niyetle geminin su almasına neden olurlar."

Cevdet Said gemi örneğinden hareketle Müslümanların kardeşlik hukukunu gözeterek dünyada rol model teşkil edecek bir toplumu teşekkül ettirme sorumlulukları bulunduğunu anlatmaktadır. Dünyadaki muhasebenin toplumsal olduğunu zikrederken şöyle bir yaklaşım sahibidir: Toplumun tümden yargılanmasına gelince, bu da Allah'ın şu sözleriyle açıkça belirtilmiştir: *"İçinizden yalnızca zalimlere isabet etmekle kalmayacak olan fitneden çekinin ve bilin ki Allah'ın cezası pek şiddetlidir."* (Enfâl Suresi: 25.) Demek ki ahiretteki muhasebenin ferdi olduğuna güvenerek toplumun sorumluluğundan kaçıp tek başına yaşama gibi bir lüksü yoktur Müslümanın. Her mümin bireyin toplumuna karşı ciddi bir uyarı ödevi vardır ve bundan sakınması kendine uhrevi sorumluluk getirebilir.

Cevdet Said gemi örneğinden hareketle Müslümanların kardeşlik hukukunu gözeterek dünyada rol model teşkil edecek bir toplumu teşekkül ettirme sorumlulukları bulunduğunu anlatmaktadır.

Üstat Cevdet Said Rad Suresi'ndeki ayeti merkeze aldığından zaten eserini tümden Müslümanların toplumsal sorumluluğu üzerine bina etmeye çalışmaktadır. Ona göre: "Tek bir bireymiş gibi değerlendirmek, bünyesinde meydana gelen değişimi daha kolay anlamamızı sağlayacaktır." Değinildiği gibi toplumun muhasebesi dünyevi idi. O hâlde toplumu dünyada iken değişime doğru yöneltmek gerekmektedir. Ona göre bu durum: "Zenginlik-yoksulluk, hastalık-sağlık, izzet-zillet gibi olguları kapsamaktadır." Öyleyse ülkedeki gelir dağılımı, toplum sağlığı, insanların erdemli davranıp davranmadığı o toplumun üyesi her Müslümanın sorumluluğu altındadır. Yazarın çağrısı bunu hatırlatmaktadır okuyucusuna. Ünlü filozof Farabi *el-Medinetü'l-Fâzıla* diyordu. Büyük sosyolog İbn Haldun da benzer kaygılar ardındaydı. Cevdet Said İbn Haldun'a müracaatla şunları aktarır: "Âdemoğullarında tahkik az, taklit ise köklü ve ırsidir. Fenler üzerine çöreklenen asalaklık enine boyuna bir hâl almıştır." Bütün emelini ve hayatını, Müslümanca ve medeni bir toplumu var kılarak dünyada yeniden özne olmanın, tarihe şekil veren bir topluma dönüşmenin değişim ve dönüşüm yasalarını aramak, bulmak ve uygulamak uğruna harcayan bir düşünürdü Cevdet Said.

Şems Suresi 10. ayetindeki "*Nefsini arındıran kurtulmuştur; azdıransa ziyanda*"; son derece açık İlahi uyarıdan hareketle şöyle söyler: "Gerçekte Allah insana 'nefsinde olanı' değiştirme ve bir durumdan diğerine geçebilme yeteneği vermiştir." Aynı yeteneğin toplum varoluşu ve zekâsı üzerinde de mevcut bulunduğunu yazmaktadır. Devamında ise meşhur kader paradoksunu çözümleyen yaklaşımını dile getirir: "Allah azdırma ve arındırmayı kula, düzenleme ve ilhamı da kendi münezzeh zatına nispet etmektedir. Ancak kula nispet edilen şey yalnızca Allah'tan ve onun kereminden kendisine bağışlanan bir güçle gerçekleşir."

BİLFİİL DEĞİL Bİ'L-İSTİDAT MÜSLÜMAN

Toplumun asli çekirdeğini oluşturan insan unsurunun yaratılış mucizesine dair yine Kur'ân merkezli bir kavramı özellikle ele alır Cevdet Said; o da fıtrattır. Fıtrat üzere dünyaya gelen insan teki hemen Müslüman doğmuş demek değildir. Buna *bilfiil değil bi'l-istidat Müslüman* denilmesini uygun bulur. Ona göre: "Boş, geçmişin kalıntılarını kendisinde barındırmayan bir zihne sahip insana bir İslâm bir de diğer inançlar teklif edilse, kesinlikle İslâm'ı seçecektir. Çünkü zaten İslâm'a işaret eden belirtileri, dönüp dönüp İslâm'ın gerçeğine varan olayları izleyip durmaktadır."

Bu arada düşünürümüzün başka bir uyarısı da yukarıdaki paragrafın ardından okunmaya değer apayrı bir açılımdan haberdar etmektedir okuyucusunu. Şunları yazıyor: "Eğer bir kimsenin içinde taşıdığı aklının ve nefsinin besini, insanın gayretini ortadan kaldıran hurafeler ve cahili fikirler ise ve o kimse Allah'ın insana yeterli imkânlar tanımadığı inancıyla Allah hakkında kötü zan besliyorsa duaları da fayda etmez."

Bireysel ve Toplumsal Değişmenin Yasaları adlı kitabı tek başına neredeyse İslâm âleminin bütün sorunlarına isabetli neşter vuran ayrıcalıklı ve önemli bir eserdir. Diğer bütün çalışmalarını bu çerçevede değerlendirerek yazımı çoğunlukla ona tahsis ediyorum. *Düşünmek Farzdır* adlı eserimi yazarken dediğim gibi üzerimde bu eserin ciddi bir ağırlığı vardı. Orada kimi alıntılarda da bulunmuştum. Şimdi biraz daha genişleterek yoğunlaştığımda ne görüyorum.

Üstat diyor ki: "Düşünmek kurtuluş gemisidir ve nedense düşünceyle aramızda bizi ürküten korkunç şeyler var. Nasıl böyle olmasın ki! Biz düşünmeyi dinsizliğin köprüsü olarak değerlendirmişiz." Ona göre yine alıntılanacak olursa: "Bugün İslâm dünyasının neresine giderseniz gidiniz, orada düşünmekten korkulduğunu göreceksiniz." Başka hiçbir açıklamaya ihtiyaç göstermeyen bu tespitler benim neredeyse kalbimi yerinden oynatacaktı. Bugün bile hâlâ aynı titremeyi yaşıyorum; ülkemi ve tüm İslâm âlemindeki ahvali düşündükçe.

"Galeyan geldi mi mantık savuşurmuş" diye okumuştum Mehmet Âkif'te. Cevdet Said ise bunu formüle ediyordu: "Bilinçli düşünceye sakatlık arız olduğunda ve bilinç kendi tasarrufuna hâkim olmaya güç yetiremediğinde düğümlenmiş fikirler bağlarından koparak, adına duygu ve heyecan denen tepkilere dönüşürler." Filistin meselesinden Myanmar'a, Somali'den Suriye'ye kadar olaylar karşısında dünyaya Müslümanların gösterdiği umumi tepkilere ne kadar da yakın bir yaklaşım sahibidir üstat. Müslüman âleminde kemikleşmiş kimi düşünüş biçimleri, evrene, hayata, topluma bakış tarzlarını değerlendirirken, asırlar boyunca yinelenerek donuklaşmış, kuşaktan kuşağa tevarüs etmiş âdetlerin, ibadetlerin yerine ikame olunduğunu görmüş ve yazmıştır. Âdetlere karşı çıkanların ise dinden çıkmış olmakla itham edildiğini söylemektedir haklı olarak.

Bu mevcut durumu, kendilerini düşünüş biçimi itibarıyla hâlâ sahabe döneminde yaşayanlar gibi görmenin vehmiyle açıklar. Ona göre bu tip Müslümanlar: "Külde ateş, cansız varlıkta (kendileri) hareket görmeye çalışıyorlar. Düşünce ve görüşte nelerin değiştiğini ayırt edemiyorlar ve kendilerini bilinçsizce onlarla kıyaslıyorlar. Bu toplumlara isabet eden hastalıkların görülmesini önleyen büyük bir musibet, zorlu bir engeldir."

Müslüman âleminde yaygın bir psikolojik rahatsızlık olarak gördüğü kibir/büyüklenme üzerine dikkatle eğilen Cevdet Said şunun ayırdına varmıştır: Sıradan Müslümanlar âdeta doğumlarından itibaren otomatik olarak kendilerini tıpkı Yahudiler gibi peşin peşin *kurtulmuş millet* konumuna yerleştirmektedirler. Böylesi tipler "Başkalarının sahip olduğu hakkın bir

değer taşımadığını düşünür; sanırlar ki hakkın tümü bizimdir. Onlar birbirine zıt olan nitelikleri kendilerinde toplamışlardır. Hem kibir sahibidirler, büyüklenirler hem de zillet içerisinde yaşamaktadırlar." İşin tuhafı başlarına gelenin nasıl geldiğini de anlamaya bir türlü yanaşmamaktadırlar.

ZANDAN KURTULARAK İLME YÖNELMENİN YOLU

Bir Peygamber hadisinden özetleyerek ilmin ortadan kalktığı zamanlarda insanların zillete düşeceği ihbarına yer vererek Yahudi ve Hristiyanların Tevrat ve İncil'i okudukları hâlde ondan yarar sağlayamamalarını örnek gösterir. Müslümanların ise Bakara Suresi 80. ayeti kerimesini okuyarak herhangi bir kuruntuya kapılmamaları gerektiğine işaret eder ama tam aksi gerçekleşmiştir ne yazık ki. Ayet şöyle idi: *"Ateş bize sadece sayılı birkaç gün değecektir, derler. Sor! Allah katından bir söz mü aldınız? Eğer öyle ise Allah sözünden caymayacaktır. Yoksa Allah'a karşı bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz?"* Hülasa ilim ortadan kalkmış onun yerini yığınla zan doldurmuştur. Zandan kurtularak ilme yönelmenin yolu Kur'ân'a dönmektir. Çünkü Kitap ve Sünnet görevini yerine getirmiş ve uyarısını yapmış, modelini ortaya koymuştur. Bu durumda eksik olan, Müslümanın düşünme görevi ve sorumluluğunu yerine getirmediğine dair hakikatten habersizliğidir.

Mevcut Müslümanlardan çoğunun ne yazık ki Kitap, Sünnet ve evrendeki ilahi mucizelerle meşgul olmadığı ortadadır. Onlar mezheplerinin, meşreplerinin, ana kaynak dışındaki bağlılıklarının kucağına düşmüşlerdir. "Uzun asırlardan beri içtihat kapısının kapalı olması, bunun için yeterli bir kanıttır. Bu kapının kapanması Kitap ve Sünnetten ötürü değildir; onlarla ilgisi yoktur bunun. Aksine Kitap ve Sünnetin sürekli vurguladığı şey içtihattır; içtihat, sonra içtihat, yine içtihat." Düşünme mekanizmasını kendi iradeleriyle bir dolaba kilitlemişlerdir bu kapıyı kapayanlar. Zamanın fıkhını üretme hususunda Müslümanların ciddi adımlar atmadıkça tarihte nesne olmaktan kurtulamayacaklarını saptamıştır üstat. Kur'ân'ın anlama ve düşünme hususunda beşer cinsine uzattığı eli tutmayanların hüsrana uğrayacağı açıktır. Ona göre içtihat alanına taklit sokulduğu tarihten bu yana her türlü gelişme durmuş, hareket damarları kurumuş, gerileme baş göstermiştir. İşte sözleri: "Kuşkusuz hastalık genel, kapsamlı ve bütünseldir. Nasıl kış mevsiminde nem her yanı kaplarsa, İslâm âleminde de her nereye giderseniz gidin, orada düşünmekten korkulduğunu göreceksiniz. Sanki insanın bağımsızca düşünüp kavraması felaketlerin en büyüğüymüş gibi. Oysa kurtuluşları aklın gerçek fonksiyonuna işlerlik kazandırmada yatmaktadır. Müslümanların derdi organizasyon ve planlamadan yoksun olmaları değil, akıl ve fikir donukluğuna düşmeleridir."

Düşünceden ve düşünmekten bu türlü korkmak ve düşünüp ibret almak isteyenlere yapılan saldırılar fikren felce uğramış bir toplumda etkinliği olan bir savunma mekanizmasıdır. Bu yüzdendir ki bu konuda yazmak isteyen kalemlerin "Atalar dininde olanların" saldırılarından korkarak çekindiğini görmekteyiz hâlâ.

Atalar kültü Müslüman dünyada etnik köken asabiyetiyle beraber, akide hayatında da yoğunluklu biçimde etkindir. Öyle ki dine, İslâm'a iman ile bağlı bulunması gerekenlerin çoğunda bu bağlılığın iman yerine bir asabiyet şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Zaten Müslüman kelimesi ile Mümin kelimesi arasındaki ince fark da arada bir bu gerçeği anlatmıyor mu? Şeriat asabiyeti güderek davranan terör ve şiddet örgütlerinin diline bakıldığında da bu durum açıkça görülecektir. Kim, hangi hakla Allah'ın bir kulunu yine güya Allah adına katletme yetkisine sahiptir? "Ataların yoluna sıkı sıkıya sarılmak, bu yolu tüm hastalıklarıyla benimsemek ve ona kusursuzluk atfetmek, geçmiş ataları konusunda nerede yanıldığını görebilmede Müslümanları diğerlerinden geride bıraktı", işte Cevdet Said'in yaklaşımı.

Bütün insanlığı ruhen ve manen diriltmek için gönderilen Kur'ân'ın, insanlığa hayat ve kuvvet bahşetmesi beklenirken, ölüm döşeğindeki kişinin başında kolay ölsün diye okunmaya devam edilmesini bir türlü içine sindirememiştir Cevdet Said. O, "Müslümanların kendi başlarına gelen tüm belaları astıkları bir askı"dan bahseder. Nedir o denilecek olursa yine kader telakkisi çıkar karşımıza. "Ne yapalım Allah'ın takdiri böyleymiş" şeklindeki sığınma cümlesi bütün beşeri hata, kusur ve suçları da kapsam alanına alarak söylenip durmaktadır. Burada bir marazi duruma da işaret eder. İnsanı, Allah karşısında

olması gerektiğinden daha küçük görme çabasının trajikomik bir yönü vardır. Sanki insanı küçülttükçe Allah'ı yücelttiğini sanmaktadır bu hasta ruhlu bakış sahipleri. Oysa insanı değerinden düşürme eğilimi Hristiyan ve Hint inanışlarından iktibas edilmiştir ve İslâm ile alakası bile yoktur. Çünkü İslâm, insanı yüceltir, onun "En güzel bir kıvamda yaratıldığını kendisine türlü kerametler ikram edildiğini" söyler. Tin ve İsra surelerine bakılabilir.

HAKİKAT İNCİNMESİN

Yazdıklarımızı nihayete erdirirken üstat Cevdet Said'in bütün eleştirilerinden sonra kitabının son bölümlerindeki ifadeleri öylesine manidar görünmektedir ki, doğrusu kalbimizi incitse bile bu hakikati gizlemek günahtır diye düşünüyoruz. Diyor ki üstat: "Bazı bireylerin aptal olmaları doğaldır ve sayılarını minimum düzeye getirmek de mümkündür. Gelgelelim toplumsal aptallık doğal değildir. Bu aptallık toplumun kendi elleriyle oluşturulmuştur. *"Allah onlara zulmetmedi, ancak onlar kendilerine zulmediyordu."* (Nahl Suresi: 33)

Türkiye'nin Müslümanlık iddiası taşıyan mevcut siyasi aktörleri son on yılını bu ülkede geçiren Cevdet Said'in vefatıyla neyi kaybettiklerini anlamak, görmek istediklerinde artık yalnızca eserlerine bakmak durumunda kalacaklardır. Ben ümidimi o istikamette de memlekete çok şey kazandıracaklarına dair saklı tutmak isterim. Pınar Yayınları üstadın neredeyse tüm külliyatını Türkçeleştirerek okuyucularına kazandırmıştır. *Âdem'in Oğlu Habil Gibi Ol* isimli eserinde onu tanıtan cümleler başka söze ihtiyaç göstermeyecek kadar güzeldi: "Düşüncelerinde özellikle İslâmî şuurun yeniden tashih edilmesi/düzeltilmesi, şiddetin reddi, 'değişim' kavramı, âfâkî ve enfüsî ayetlerin araştırılması, diyalog, anlaşma, uzmanlaşma, birlikte yaşama gibi konular üzerinde yoğunlaşmasının yanı sıra çağdaş Arap ve İslâm âleminin yaşadığı düşünsel sorunlar üzerinde çalışmaktadır."

Âdem'in Oğlu Habil Gibi Ol adlı eserinde üstadı Malik Bin Nebi'nin verdiği örneği hatırlatır. Atalar dinini yahut kültürü Allah'ın dininin önüne çıkartan kesimleri bir leğende çocuğunu yıkayan anneye benzetir. Annenin çocuğu temizleyen suyu leğenden dökerken çocuk ile birlikte fırlattığını söyler. Burada hak ile batılı birbirine karıştıran zihniyete bir dokundurma vardır. Geçmişin eleştirisi noktasında Malik Bin Nebi şöyle söylermiş: "Ne olurdu, keşke onların (ataların) sırtlarındaki ağırlıkları, öldükleri zaman onlarla birlikte gömseydik. Bunu yapmak yerine biz de onların bıraktıkları ağırlıkları kendi sırtlarımıza aktardık." İronik biçimde anne-çocuk örneğinde görülen "Çocukluk yıkandığı su ile birlikte atıldı" benzetmesini nasıl da onaylıyordu.

Üstat Cevdet Said'in düşünce perspektifindeki derinliği, genişliği gösteren son bir benzetmesiyle bitirelim; o şöyle yazmıştı *Âdem'in Oğlu Habil Gibi Ol* kitabının son sözleri olarak: "Hiç kimse, kitaptan yüzme öğrenemez. Çünkü Allah yüzmenin denizde öğrenilmesi gerektiğini belirtmiştir. Öte yandan Yüce Allah yeryüzünde dolaşmamızı ve yaratılış olayının nasıl başladığına bakmamızı, incelememizi bize emretmiştir. Öyle ise hiç kimse sadece kitap aracılığı ile yaratılış hadisesinin nasıl başladığını, kesinlikle kavrayamaz. Bunu anlamak için yaratılış kitabına bizzat müracaat etmesi ve doğrudan ondan öğrenmesi gerekir."

Müslüman dünya bence yine çok büyük, önemli ve değerli bir düşünürünü o yaşarken pek fazla sözlerine kulak asmayarak ahiret âlemine göndermiştir. Bunun vebali hepimizin üzerindedir. Âdeta elimizin, avucumuzun içerisindeyken sanki hiç farkına varmaksızın aramızdan uçup gitti. Mülk Suresi'ndeki ayet-i kerimeyi hatırlamadan edemiyor insan: *"Dinleyip akletseydik ateşin dostu olmazdık."* Cehennem ateşinin dostları kimler olacak Allah en doğrusunu bilir. Bizim bildiğimiz bir şey de var ki Allah'ın sözünü dinlemeyenler ilk sırada olacaklardır. Ya Allah'ın dinine mensupsunuz yahut atalarınızın, tercih hür iradeli bütün insanlığındır. Fakat elbette bizim kültürümüzde yas tutmanın, ağıt düzmenin yeri yoktur. Bize bilenmenin, direnmenin, dinamizmin reçetelerini sunan eserleri elimizdedir. Yalnızca teselli bulmak maksadıyla da değil, sahiden rehberliğinden feyz ve bereket devşirerek yolumuza devam etmek durumundayız. Rabbimden üstat Cevdet Said için sonsuz rahmet ve mağfiret talebiyle beraber, bütün Müslüman âleminin yeniden diriliş çabasına yardım ve destek temenni ederek diyorum. En doğrusunu bilen Yüce Allah'tır.

CEVDET SAİD'İN ARDINDAN

KÜRŞAD ATALAR

Kişi hakkında konuşmak, onu layıkıyla anlatmak zor zanaat. Kitap olsa neyse, çünkü önü belli sonu belli! Hakkıyla anlatım ise, başka bir derinlik, nüfuz istiyor. Bir yazarın, hele bir de mütefekkirse, tüm kitapları okunsa bile, tam tarifi mümkün mü? Bu soruya olumlu cevap veremiyorum. Makul olanı ise şöyle betimleyebilirim: Olabildiğince sahih verilere dayalı olarak ve anlatıcının kapasitesi ölçüsünde bir anlatı yapılabilir. Bendeniz merhum Cevdet Said için böylesi bir denemede bulunmaya çalışacağım.

Hatırlayanlarınız olacaktır, çağdaş dönem Müslüman düşüncesini tahlil ederken, "sembol şahsiyetler" olarak tanımladığımız bazı isimlerle ilgili bu türden çalışmalar yapmıştım. Bu dönemin 12 sembol şahsiyetine dair yaptığım araştırmaları kitaplaştırdım ama *Umran*'da değerlendirmiş olduğum birkaç ismi (Kelim Sıddıki ve Muhammed Hamidullah) bu listeye dâhil etmemiştim. Bu iki ismi "sembol şahsiyetler" listesine almama gerekçem ise, yaşanmışlıklarının ve özellikle de fikirlerinin (12 ismin çağdaş dönem Müslüman düşüncesine yaptıkları katkılarla kıyaslandığında) 'tali sayılabilecek' bir görünüm sunmalarıydı. Naçizane Cevdet Said'i de bu ikinci kategoriye dâhil etmek mümkündür diye düşünüyorum.

DÜŞÜNCE OKULU VE "SEMBOL ŞAHSİYETLER"

Bu hususu biraz daha açmak isterim: Düşünce tarihine bakıldığında, ekol sahibi mütefekkirlerin ya da bir düşünme tarzını sistemleştirip 'düşünce okulu'na dönüştürenlerin süreç içerisinde tezahür etme biçimlerinin farklılık arz ettiğini gözlemliyoruz (en azından benim gözlemim bu yönde). Bazen önce orijinal mütefekkir (veya zirve isim) ortaya çıkıyor, onun ardından 'tali düzeyde' sayılabilecek birkaç takipçisi geliyor. Bazen de tam tersi oluyor, önce okullaşmayı hazırlayacak, temel taşlarını döşeyecek birkaç önemli isim tezahür ediyor, (sistematik düşünceyi dört başı mamur bir şekilde ortaya koyacak) orijinal mütefekkir ise sürecin nihai aşamasında ortaya çıkıyor. Bu noktadan sonra da onun düzeyinde bir mütefekkir bir daha tezahür etmiyor. Bendeniz, ilk modele örnek olarak sıklıkla Ebu Hanife ile talebeleri Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'i, ikinci modele örnek olarak da Sokrat ve Eflatun ile Aristo'yu veriyorum (her bir modele dair başka birçok örnek verilebilir elbette). İlk model, Müslümanların tarihinde fıkıh alanında, ikinci model ise Yunanların tarihinde felsefe alanında karşımıza çıkıyor. Düşüncenin başka birçok alanında da benzer tecrübelerin olduğunu biliyoruz. Bu niçin böyle oluyor, elbette üzerinde düşünülmesi gereken bir konu. Her bir okullaşma tecrübesinin nevi şahsına münhasır şartları vardır tabii ki. Hatta ilk modelin bile ikincisinden çok farklı olmadığı da söylenebilir. Nihayetinde Ebu Hanife'nin de hocaları vardır ve o da bu ilmî birikimini elbette birilerine (veya toplumuna, kurumlara, vs.) borçludur. Ama zannımca düşünce tarihinde böyle iki farklı model var. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, zirve ismin belirli bir sürenin sonunda ortaya çıkması ve (aynı düşünce çizgisini devam ettirseler de) 'tali isimler'in düşünceye katkısının onların düzeyini yakalayamamasıdır.

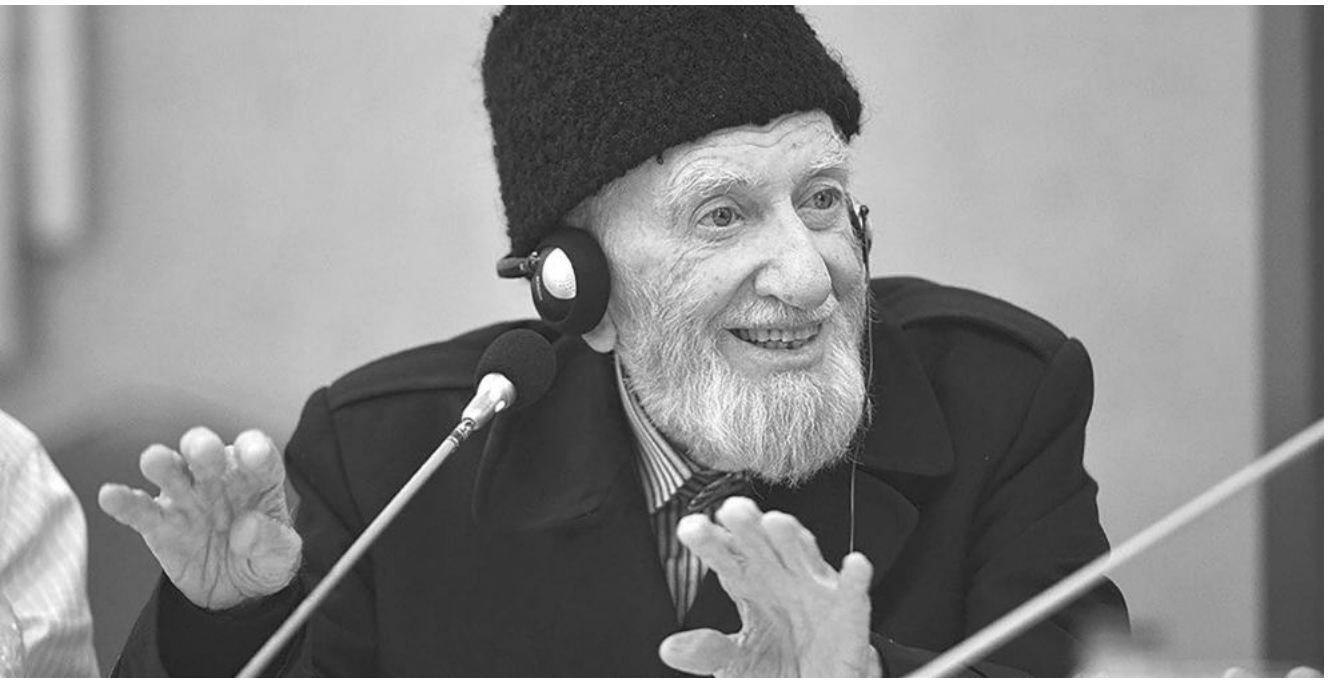

Peki, bu şablonu çağdaş dönem Müslüman düşüncesine uygulayabiliyor muyuz? Ya da bu şablonlardan hangisi çağdaş dönem tecrübesine daha yakın duruyor? Bendeniz bu dönemde Müslümanlar tarafından üretilen düşüncenin henüz bir 'düşünce okulu'na evrilemediği kanaatini taşıdığımdan, her iki modelin de bu dönem değerlendirmesinde kullanılmasının çok doğru olmayacağını düşünüyorum. Kanımca başlangıç aşamasını yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde tamamlamış olan çağdaş dönem Müslüman düşüncesi hâlihazırda gelişme aşamasını tecrübe etmektedir. Okullaşana kadar da bu şablonların kullanımı uygun olmaz. Cemaleddin Afgani ile başlayan süreç içerisinde Muhammed Abduh, Muhammed İkbal, Mevdudi, Seyyid Kutub, Ali Şeriati gibi sembol şahsiyetlerin yetiştiği ve bunların düşüncenin gelişimine büyük katkıları olduğu söylenebilir. Bu önemli isimlere Malik Bin Nebi'yi de katabiliriz. Bununla birlikte, genel anlamda "öze dönüş"ü ve "yenilenme"yi öneren, çağdaş dönem Müslüman düşüncesinin ana temalarını ve kavramlarını belirleyen bu isimlerin hiç birinin (tarihimizdeki fıkıh, kelam, felsefe ve tasavvuf alanlarında örneklerini gördüğümüz) "ekol sahibi zirve isimler" kategorisinde yer aldığını söyleyemeyiz. Bunu, ancak okullaşma olduğunda dillendirebiliriz. Çünkü o zaman bu türden isimler zaten ortaya çıkmış olacaktır.

MEDENİYET, FİKİR VE SÖMÜRÜLEBİLİRLİK

Gelişme döneminin sembol şahsiyetlerinden olan (Cevdet Said'in de öğrencisi olmakla gurur duyduğu) Malik bin Nebi'nin düşünceye orijinal katkısının ne olduğu konusunda ise farklı görüşler bulunmaktadır. Kanımca üç kavram (medeniyet, fikir ve sömürülebilirlik) çerçevesinde bu tartışma yapılabilir. "Öze dönüş"ü öneren bütün mütefekkirler gibi Malik Bin Nebi de, Müslüman Dünyası'nın dönüşümünün "ruh ve fikir inkılabı" ile gerçekleşeceğine inanmakta ve diğer "kalkınma" ve "dönüşüm" önerilerinin başarısızlıkla neticeleneceğini savunmaktadır. Bin Nebi düşüncesinde en önemli kavramın "sömürülebilirlik" olduğu hususundaki teze bendeniz katılamıyorum. Çünkü bu husus, kendisinden önce, bir biçimde, Afgani, Abduh ve İkbal tarafından dillendirilmiştir. Müslüman Dünyası'ndaki sömürünün asıl sebebinin sömürgeciler değil yine Müslümanlar olduğu yönündeki vurgu, her üç isim tarafından da farklı bağlamlarda gündeme getirilmiştir. Bin Nebi'nin "düşünce" ve "bilinç" kavramlarına yaptığı vurgunun ise orijinal olduğu söylenebilir. "Yığıntı bilgi"nin medeniyet kurmak için bir anlam taşımadığı, "ruh" ve "bilinç" sahibi olmayan "iradesiz" kitlelerin değişimi sağlayamayacağı yönündeki vurgu, zannımca Bin Nebi düşüncesinin en ayırt edici özelliğidir. Fakat o, bu düşüncesine

müşahhas bir çerçeve kazandıramamış, örneğin bu bilincin klasik veya mevcut eğitim kurumları içerisinde mi somutlaştırılacağı yoksa "yeni" bir bilgi kurumunun mu ihdas edilmesi gerektiği noktasında net bir öneride bulunamamıştır. Yapabildiği ancak yaşadığı ülkenin yükseköğretim kurumunda görev alıp düşüncesini pratiğe dökmeye çalışmak olmuştur.

Bu çerçevede Cevdet Said için neler söyleyebiliriz? Tanıyabildiğim kadarıyla, Said'i, en özet şekilde, "ana konularda Malik bin Nebi'yi takip eden bir düşünür" olarak nitelemek mümkündür. Düşüncenin kimi ikincil alanlarında yeni fikirleri vardır, fakat genel tarz ve ana tezler bakımından (Bin Nebi'nin de dâhil olduğu) "öze dönüşçü" düşünceyi benimsediğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte, burada şu hususu hatırlatmadan geçemeyeceğim: "ikincil" derken, Said'in düşüncelerine hak ettiğinden daha az değer verdiğim sanılmasın. Malum olduğu üzere, bu tür değerlendirmeler özneldir ve birinin ikincil dediğine bir başkası birincil diyebilir! Bence Said'in düşüncesi, eleştirel düşüncenin gelişmediği birçok (Müslüman) ülkedeki entelektüel düzeyin üzerindedir. Buna dair birçok kanıt gösterebilirim ancak bir tanesini burada dile getirmem yeterli olacaktır diye düşünüyorum. Malum olduğu üzere, düşünce kalitesini ölçmenin çeşitli yolları vardır. Bunlar arasında kişi "büyük teori" (*grand theory*) ortaya koyabiliyor mu, "orijinal fikir" ya da kavram üretebiliyor mu yahut yeni bir düşünme tarzı geliştirmiş mi soruları öne çıkar. Said, birçok yazısında Malik bin Nebi'nin "sömürülebilirlik" kavramından çok etkilendiğini ve o dönemde hemen herkes Müslüman Dünyası'nın en önemli sorunu olarak Filistin meselesini görürken, Bin Nebi'nin "en önemli meselemiz sömürülebilir oluşumuzdur" dediğini ve bu "orijinal" yaklaşımın kendisini derinden sarstığını ifade etmektedir. Ama Said'in düşünsel gelişim süreci devam etmiştir ve bir süre sonra, o da "hocası"nınkine benzer cümleler kurabilmiştir. Örneğin, Said'e göre: "en önemli meselemiz bilinç ve irade yoksunluğumuzdur." Her iki cümlede de ortak nokta, değişim için "düşünce"nin merkezi önemi haiz olduğudur. Fakat burada asıl dikkat edilmesi gereken nokta şudur: her iki düşünür de "en önemli meselemiz" ifadesini kullandıktan sonra bir "çözüm önerisi"nde bulunmaktadır. İşte bu, Said'in de Bin Nebi gibi "aklını gereğince kullanabilen", "eleştirel düşünebilen" bir mütefekkir/entelektüel olduğunun kanıtı olarak alınabilir. Çünkü "en önemli meselemiz" başlıklı bir cümleyi kurabilmek için, önceden düşüncenin alt-alanlarında birçok meselenin çözüme kavuşturulması gerekir! Bir kişi, bunlar olmadan benzeri bir cümleyi ancak tesadüfen kurabilir ki, onun da kıymeti olmaz. Said'in bu türden bir cümleyi kurabilmesi onun "büyük teori" sahibi olduğu anlamına mı gelir? Hayır, ama bu, en azından, düşüncelerini belirli bir sistematik içerisinde ifade ettiğini, düşüncelerinin belirli düzeyde bir iç tutarlılığa sahip olduğunu gösterir. Bu ise, düşünce meseleleriyle uğraşan herkese nasip olmayan bir özelliktir.

DÜŞÜNCEDE YENİLENME VE GELENEK ELEŞTİRİSİ

Cevdet Said, bu görüşüne açıklık getirirken, "düşüncede yenilenme", "zihinsel dönüşüm" vb. kavramları kullanarak (aslında) bir tür "gelenek eleştirisi" yapmaktadır. Onun bu hususstaki vurgularının bendenizin "düşüncede devrim" kavramına benzediğini ifade edebilirim. Benzer ifadelerin Muhammed İkbal ve Ali Şeriati'de de olduğunu biliyoruz. Bu, "öze dönüş" çağrısı yapan herkesin bir biçimde dillendirdiği bir şeydir. Müslümanlar, tarihleri boyunca ne zaman (büyük) yenilgi tatmışlarsa, bu, onların İslâm'dan uzaklaşmalarının sonucu olmuştur. Çözüm de tabiatıyla, uzaklaşılan şeye yakınlaşmakla mümkün olacaktır. Bunların başında da Kur'ân ve Sünnet gelmektedir. "Öz" temelde bunlardan oluşmaktadır. Yakınlaşma ise, ancak "aklın doğru kullanımı" (veya "içtihad kapısının yeniden açılması") ile sağlanacaktır. Çağdaş dönem sömürgeciliği, klasik dönemde tattığımız iki büyük yenilgiden (Moğol ve Haçlı istilaları) daha ağır ve kapsamlı yıkımları beraberinde getirmiştir. İlk ikisinde yenilgi büyük ölçüde "maddi" iken, ikincisinde "düşünsel" alana da yayılmıştır. Bu yüzden, bu büyük izmihlalden kurtulmaya çalışırken, ilk ikisine oranla daha derinlikli ve zorlu çabalar gerekmektedir. Bunların başında da elbette "düşünsel dinamizm"i yeniden sağlamak ve ardından da bir "bilinç" oluşturmak gelmektedir. Güce kavuşturacak irade ancak bu şekilde oluşabilecektir.

Cevdet Said'in "değişim" önerisinin amacını ve yönelimini temelde bu düşünceler oluşturmaktadır. Fakat burada Said'in bazı önemli kavramları da nevi şahsına münhasır bir şekilde ele alıp bunların anlam içeriklerine yeni boyutlar kattığını görüyoruz. Bu bağlamda değişim sürecinde yasa fikrinin belirleyiciliğine dair yaptığı vurgu, bazı Kur'ân ayetlerine getirdiği yeni yorumlar, tarihe ve gerçekliğe yüklediği farklı anlamlar, şiddet yerine barışçıl yöntemlerin benimsenmesi yönündeki önerisi ve metin-gerçeklik ilişkisinde gerçekliği önceleyen tutumu dikkat çekmektedir. Bu başlıkların her biri ayrı ve derinlikli tartışmaları gerektirecek boyutları haizdir. Yasa fikri konusunda, bendeniz büyük ölçüde kendisiyle aynı düşünüyorum. Fakat ilk kitabım olan *Düşüncede Devrim*'de de ifade ettiğim gibi, burada "yasanın üstünde Allah'ın iradesi vardır" kaydının da düşülmesi gerektiğine inanıyorum. Bu farklılığı, en somut şekilde, mucizeler konusunda görebiliriz. Said, "toplumsal değişim ancak *sünen*/yasalar bilinip gereği yapıldığında gerçekleşir" derken, mucize meselesine girmemeye özen gösteriyor. Onun bu konuda benimsediği tutum, genel olarak "mağrip tarzı"nı andırıyor. Bu tarzı, benzer şekilde, felsefede İbn Rüşd'te, sosyolojide İbn Haldun'da, tefsirde Şatibi'de (çağdaş dönemde de Muhammed Abid Cabiri'de) vs. görüyoruz. Sufi (yahut batini) tarzın zıddı olan bu yaklaşımda, "gözlem" ve "bilim"in önemli bir yeri bulunuyor. İşte bu yüzden, Said de, yazılarında genellikle "modern dönemde insanlığın ulaştığı bilgiyi" (ve tabii ki bunun doğal sonucu olarak "bilim"i) övücü ifadeler kullanıyor; Müslümanların hâlihazırdaki geriliğinin önemli bir sebebi olarak da bu alandaki cahilliklerini gösteriyor. Said'in insanlığın özellikle son iki asırdaki bilimsel tecrübesine yönelik bu olumlu yaklaşımının toplumsal/siyasal alana da şamil olduğunu gözlemliyoruz. Bu bağlamda "demokrasi" kavramı ve bu alanda Avrupalıların son dönemde yaşadıkları tecrübeler de bu olumluluktan nasibini alıyor.

MODERN KAVRAMLAR, SİYASET VE CİHAD

Bu noktada şu hususun altını çizmek istiyorum: Cevdet Said'in modernite ve onun kavramsal temelleri konusundaki yaklaşımı kanımca ciddi manada eleştiriyi hak ediyor. Sıkıntıyı "demokrasi"yi bir tür "fikir ve inanç özgürlüğü rejimi" olarak algıladığını gösteren cümlelerinde daha iyi görebiliyoruz. O, demokrasiyi "çoğunluk idaresi" olarak tanımlayan ve bunun doğal sonucu olarak da "aklın otoritesini kabul etmiş bireylerin rızasına dayalı bir rejim" olduğu yönündeki tezi görmezden geliyor. Despot ve tiranların hâkim olduğu veya ulemanın otoritesinin baskı aracı olarak kullanıldığı (Müslüman) ülkelerde modernitenin bazı eril kavramlarının farklı bağlamlarda algılanması (örneğin "demokrasi"nin "fikir özgürlüğü" olarak, "sosyalizm"in "eşitlikçi bir düzen" olarak, vs.) anlaşılabilir bir şeydir. Fakat bu, kavramın orijinal anlamının saptırılmasına veya bazı çağrışımlarının göz ardı edilmesine yol açmamalıdır. Siyaset alanında ise, Said'in düşüncesinde "zaaf" denilebilecek türden yüzeyselliklerle karşılaşıldığını söyleyebilirim. Örneğin Avrupa Birliği'ni "akıl ve bilimin kurallarına göre kurulmuş bir yapı" olarak tanıtmasını, İran-Irak Savaşı'nı "sadece silah tüccarlarının işine yarayan anlamsız bir harp" olarak görmesini, AK Parti iktidarı ve Erdoğan politikalarının "bütün İslâm dünyasının ümidi hâline geldiği" yönündeki görüşünü, vs. başka türlü yorumlamak mümkün görünmemektedir. Said, öyle görünüyor ki, "iktidar ilişkileri"nin mahiyeti, siyasetin doğası, "küresel siyaset"in nasıl yürüdüğü, "güçler dengesi"nin nasıl kurulduğu, vb. temel konularda derinlikli bilgi sahibi değildir. Zira siyasette genel yaklaşım olarak "herkesin kazandığı, kimsenin kaybetmediği" (yani toplamı sıfır olmayan) yöntemi önermektedir. Bu, tipik manada "liberal" tarzdır. Said, en azından, bunun karşısında bir "radikal" tarzın olduğunu bilmeli ve bunu tartışmalıydı. Fakat o bunu yapmıyor ve örneğin çağımızdaki "Müslüman" devletlerin, kendi aralarında savaşacaklarına Avrupa Birliği gibi birlikler kurmasını önerebiliyor! Bu, zannımca, ancak çağın siyasetini iyi bilmemekle açıklanabilir. Çünkü her biri "ulus devlet" olan bu siyasal organizasyonlar zaten "sömürü"nün ürünüdürler ve bunların bir araya gelmesiyle hâsıl olacak 'birlik'ten de Müslümanların hayır görmesi mümkün değildir.

Bu bağlamda Cevdet Said'in "Amerika'yı şiddet/güç yoluyla değil, ikna yoluyla Müslüman yapabiliriz" önerisinin (hatta artık neredeyse onun ismiyle anılan "her şart ve durumda şiddet

yerine barışçıl yollara başvurulmalıdır" tezinin) de "ütopik" olduğu söylenebilir. Said, yazılarında bazen barışçıl yöntemlerin "Mekkî şartlarda" uygulanması gerektiğini belirtse de, birçok yerde konuyla ilgili "genelleyici" ifadeler kullandığı için, onun somut önerisinin (Gandi'ninkine benzer bir) "sivil itaatsizlik" olduğu söylenebilir. Bu hususta sıklıkla verdiği "Âdem'in oğlu Habil" örneği de bunu destekler. Said'e göre, Müslümanlar, her daim Habil gibi davranmalı ve hasmına "sen bana el kaldırsan da, ben sana aynı şekilde karşılık vermeyeceğim" demeli ve şiddet yerine her zaman ikna yöntemini kullanmalıdırlar. Onun, bu noktada "tüm şartlar karşılandığında, yine de cihat etmeyecek miyiz?" şeklinde gelen sorulara ise kaçamak cevaplar verdiği görülmektedir. Bu hususta yaklaşımı Seyyid Kutub'un eleştirdiği "İslâm'da cihat savunma savaşıdır." anlayışına benzemektedir. Bendeniz bu hususta Kutub'un yaklaşımının daha isabetli olduğunu düşünüyorum. Çünkü burada mesele sadece şiddet veya zora başvuru değildir, konunun bir de "hakkın yayılması meselesi" ile ilgisi vardır. Basit kural şudur: hakkı temsil eden ne yapacaktır? Onu yaymak için (ya da "fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar) bir gayreti, cehdi, cihadı olacak mıdır, yoksa "güce" veya "zor"a ancak kendisine engel olunduğunda mı başvuracaktır? Said'in yazılarında bu hususta çok açık ifadeler yer almıyor. Onun İslâmî düzen kurulduğunda dahi gücün kullanımı konusunda ihtiyatlı bir dil kullandığını görüyoruz. Oysa gerek Peygamberimiz'in (s.) gerekse ondan sonraki sahabilerin pratiği ortadadır. Bunu, bazılarının iddia ettiği gibi, bir "istila" hareketi olarak görmek mümkün değildir. Hakk'ın yayılması konusunda ceht gösterilmesi (yani "cihat") dinin bağlılarına yüklediği bir görevdir. Bu bağlamda İslâm, "aksiyoner" bir dindir. Yazılarında sürekli "tarihsel pratik, ayetlerin doğru anlaşılmasının şartıdır" ifadesini kullanan Said'in bu hususta aynı kuralı işletmemesi dikkat çekici bir husustur.

Cevdet Said'in "tarih", "gerçeklik" ve "bilim" kavramlarına dair görüşleri de yine önemle değerlendirilmesi gereken hususlardandır. O, Kur'ân ayetleri ve peygamber söz ve pratiklerini sıklıkla örnek gösterdiği yorumunda, tarihin ve gerçekliğin önemini iddialı cümleler kurarak anlatmakta, hatta Kur'ân ayetlerinin "doğru yorumu" konusunda bunların başlı başına kriter alınabileceğini söylemektedir. Değişim yasaları bağlamında *sünen* kavramına yaptığı vurgu da zaten bu hususla ilişkilidir. Hatta ona göre metnin bizatihi kendisi yanıltıcı olabilir, ama tarih ve gerçeklik yanıltmaz! Bu hususta sık sık Hariciler örneğini veren Said, literal yorumun doğurabileceği sakıncalara dikkat çekerken haklıdır, fakat tarihin ve bilimin temsil ettiği gerçekliğin de "yoruma tabi alanlar" olabileceği yönündeki tezi tartışmaya pek yanaşmamaktadır. Bu konudaki kanaati o kadar kesindir ki, tarihi ve bilimi sorgulayacak yaklaşımları sert ifadelerle takbih etmekten geri durmamaktadır. Bu alanda Said'in "içe dönük" eleştirileri bazen öylesine şedit olmaktadır ki, bunlar okuyucuda "ayarın kaçtığı" intibaını uyandırmaktadır. Fakat totale bakıldığında onun bunu "bilinçli" bir şekilde yaptığı sonucuna da ulaşılabilir. Bu onun "sömürülebilirlik" kavramına ne denli önem verdiğini izah edilebilecek bir şeydir. Bu hususta Müslümanları öylesine sorumlu tutmaktadır ki, tabiatıyla sömürgecilerin suçu, (Müslümanlarınkiyle karşılaştırıldığında) "devede kulak mesabesinde kalmaktadır." Bu hassasiyet konusunda bendeniz kendisine hak veriyorum. Suçlamada denge elbette gözetilmelidir ama söz konusu olan "suçun büyüğünü tespit" ise, bu hususta hata yapmamak daha fazla önem arz etmektedir.

Son olarak şu hususu ifade etmek isterim: gerek Malik Bin Nebi gerekse Cevdet Said'in "toplumsal değişim" bağlamında "düşünce" kavramına yaptıkları özel vurgu önemsenmelidir ve bu alanda her iki mütefekkirin görüşlerinin de daha titiz bir şekilde tahlil edilmesi, çağdaş dönem Müslüman düşüncesinin gelişip evrilmesi bakımından kıymet taşımaktadır. Bendeniz aynı konuyu "düşüncenin okullaşması" kavramıyla işlemeye ve kamuoyunun dikkatini bu alana çekmeye çalışıyorum. Fakat konunun daha farklı açılardan ve daha kapsamlı bir şekilde ele alınması da gerekiyor. Bunun için ise, "toplumsal yönelim" şarttır. Büyük meselelerin çözümü bireysel çabalara bırakılmamalıdır. Cevdet Said bu önemli konunun farkına varmış, çağdaş dönemin önemli mütefekkirlerinden biridir. Bendeniz kendisine bu vesileyle rahmet diliyor, ürettiği fikirlerin bereketini artırmasını Rabbimizden niyaz ediyorum.

CEVDET SAİD'İN BENLİĞE DAVETİ VE ŞİDDET

MEHMET FURKAN ÖREN

Yakın zamanlarda memleketini terk etmek zorunda kalmış, çok sevdiği, hayatının büyük bir bölümünü geçirdiği köyünü bırakmış bir düşünürün ölüm haberi gazetelere düştü. Pek çok gazete ya da haber sitesi durumu "Çerkes asılı Suriyeli düşünür Said İstanbul'da vefat etti." diyerek manşete taşıdı. Bu manşetlerdeki kodlar bu coğrafyadaki ayrılık, hasret, koparılma, vatanını terk etme, yersiz ve yurtsuz kalmanın acısını özetler niteliktedir. Çerkes olan Cevdet Said'in ataları 1800'lü yıllarda Ruslardan gördükleri baskılar nedeniyle yurtlarında barınamamış ve savaş şartlarından dolayı Suriye'ye göç etmek zorunda kalmış, şimdi yaklaşık iki asır sonra torunlar bir zulüm yumağından kaçıp İstanbul'a yerleşmek durumunda kalmıştır.

Hayat hikâyesine bakılırsa Cevdet Said, köyünü çok seven biridir. Değişik ülkelerde öğrenim gören, farklı yerlerde öğretmenlik yapan ve pek çok ülkede konferanslar veren birinin kendi köyünde yaşamayı tercih etmesi o mekâna duyduğu sevgi, o mekânda biriktirdiği anılar ve o mekânla kurduğu bağla ilgilidir. Öldükten sonra nereye gömülmek istediği Said'e soruldu mu bilinmez, ancak tercihinin kendi köyü olacağı da kuvvetli bir ihtimaldi. Ne var ki şartlar, haksızlıklar ve muhacirliğin makûs kaderi onun hicret yolculuğunu Karacaahmet Mezarlığı'nda nihayetlendirdi. Said'in hikâyesi bir medeniyet köprüsü olan, yüzlerce hicrete tanıklık eden, pek çok muhacire ev sahipliği yapan, onlara yer ve yurt olan bu toprakların hikâyesidir. Bu hikâye bitmeyen sürgünlerin, göçlerin, zulümlerin, acıların yersiz ve yurtsuzlukların hikâyesidir. Bu hikâyenin içerisinde soğukta donmak, denizlerde boğulmak, sınır dışı edilmek, dışlanmak, hor görülmek vardır.

Hayatı boyunca bu tür acılara tanıklık etmiş, bu acıları bizzat yaşamış bir düşünür olarak Cevdet Said, bu durumun suçlusu olarak Ortadoğu toplumlarını görmekte ve şiddetin kol gezdiği Ortadoğu coğrafyasının hatayı kendinde araması gerektiğini düşünmektedir. Birkaç yüzyıldır şiddet sarmalına giren, darbeler, savaşlar ve zulümlere sahne olan Ortadoğu coğrafyasının şiddet sarmalının tanıklarından biri olan Said'in, çözümlemelerini şiddet merkezli yapması, şiddete, zulme uğransa bile bireyleri/toplumların kendilerine dikkat edip, şiddetsiz yöntemleri seçmesi gerektiği vurgulaması dikkate değerdir.

ÖTEKİ VE ŞİDDET

Şiddetle ilgili yığınla tartışma yapılmıştır. Şiddetin tanımının zamana, zemine, sosyo-kültürel yapılara, iktisadi şartlara göre değiştiği söylenebilir. Modern öncesi toplumlarda daha çok fiziksel temasla karakterize olunan şiddetin, modern dönemlerde daha geniş bağlamlar kazandığı ifade edilebilir. Fiziksel şiddet, sembolik şiddet, sözlü şiddet gibi kategoriler şiddetin çok bağlamlı karakterine göndermede bulunur. Ancak hangi açıdan olursa olsun şiddetin çoğunlukla belli bir nesnesi vardır. Bir yerde şiddetten söz ediliyorsa orada iki boyutlu bir durumdan söz ediliyordur. Şiddet uygulayan ve şiddet uygulanan... Bu bağlamda şiddet kişinin dışında yer alan birisinin, nesnenin, hayvanın veya bir durumun hedefe konulmasıdır. O hâlde şiddet bir "bene" ve şiddete layık görülen bir ötekine ihtiyaç duyar. Şiddetin formülü: genelde, ortaya çıkan olumsuz bir durum, bu olumsuzluğun ilişkilendirildiği bir kişi/nesne, gerilim ve nihayet şiddet şeklindedir. Şiddete yönelen benlik, sorunu kendi dışındaki bir ötekiyle ilişkilendirmekte ve ötekine yapılacak saldırıları bir hak olarak kurgulamaktadır. Bu tür bir kişilik kendinden çok dışarıyla ilgili bir kişiliktir.

Çalışmalarında sık sık Âdem ve Havva olayını analiz eden, yer yer Habil ve Kabil meselesine değinen Cevdet Said'in çözümlemeleri, güçlü bir benlik, sağlıklı bir kişilik ve kendine güvenin tasviri bir resmini ortaya koyup, ötekinden çok bene odaklanır. "İnsanın hayattan daha sevgili bir değeri yoksa o hayata hayat demek çok zordur. Demek ki, insanın uğrunda maruz kalacağı her türlü musibete aldırış etmeyeceği bir yüce

değeri olması lazımdır”[1] diyen Said, İslâm toplumunun neyi, nasıl, hangi araçlar ve sıfatlarla değer kıldığını ve bu değeri savunmak için hangi metotlar geliştirdiğiyle ilgilidir. Değerin kendi başına değer olmasından ziyade onun konumlandırılma biçimi ve ötekilerle ilişkilere yansıma şekli daha önemlidir. Değerin mahiyeti, özellikleriyle o değeri savunmak ve korumak için geliştirilen metot arasında paralellik kuran Said, yanlış yöntemlerle, şiddete dayalı araçlarla kazanılan bir savaşın aslında kaybedildiğini düşünmektedir. Savaşı kazanmayla, savaşın nasıl kazanıldığı arasında güçlü bağlar vardır. Bir şeyin elde edilmesi kadar, elde edilme biçimi de önemlidir. Savunulan görüş ve düşüncelerin değeri savunulma biçimiyle anlaşılır. Şiddet yöntemlerine başvurmak, mücadeleleri insanları öldürmek ve yok etmek üzerine kurgulamak, değer verilen şeylerin değerini düşürücüdür. Kişi kendisine, davasına ve görüşlerine inanıyorsa, şiddete, zorbalığa ve ötekine eziyete gerek duymaz, sahip olduğu davanın ruhuyla paralel bir şekilde hareket eder, benliğini ve medeniyet düşüncesini bu kodlara göre sergiler. Bu kodların başında geleni, kendisini bilmek, zaaflarının farkına varmak, meseleleri ötekileştirmemek, sorunları kedinde aramaktır. Said bağlamında sorunları kendinde aramak, bir ötekini hedef tahtasına oturtmaktan vaz geçmek ve sağlıklı bir şekilde kendiyle yüzleşmektir.

Cevdet Said’in çözümlemeleri sağlıklı bir kişiliğin, dengeli bir benlik algısının, iç huzurun önemine vurgu yapan, nefis mücadelesini en büyük erdem gören tasavvufi çerçevelerle de ilgilidir. Bu açıdan nefs-i emmâreyi (kötülüğü teşvik eden) terbiye etmek, dikkatleri oraya çekmek şiddetsizliğin önemli bir şartı olmasının yanı sıra ihlaslı bir ibadetin de temel şartıdır. Pek çok İslâm düşünürü özellikle mutasavvıflar herhangi bir ibadetin, davranışın ödül beklentisiyle yapılmasını zayıflık olarak algılar. Dolayısıyla sağlıklı ibadet, bireyin tamamen içinden gelerek, benimsenerek, çıkar gözetilmeyerek yapılan ibadet olarak telakki edilir. Kişilere ya da topluluklara belirli şeyler göstermek, kendini kanıtlamak amacıyla yapılan davranışlar riyakâr bir bağlamda değerlendirilir, bunun beli ölçülerde “münafıklık” olacağı vurgulanır.

Herhangi bir durumu, olguyu veya meseleyi dışsal bir bağlama göre yerine getirmek, aynı zamanda meydana gelen sorun ve problemleri de dışsal bir sebebe bağlamaktır. Modern psikolojide yansıtma diye tanımlanan bu yaklaşım biçimi, bireyin sebep olduğu bir davranışı ve yaklaşımı herhangi bir nesneye, kişiye ve duruma transfer ederek kendisini masum göstermesidir. Oysa insanlar ilk önce kendilerini değiştirmeli, benliklerini dönüştürmeli sonra ötekine yönelmelidir. Çünkü kendi yanlışlarını görmek hatalarının üzerine gitmek, kendisiyle sağlıklı bir şekilde

Cevdet Said’in hikâyesi bir medeniyet köprüsü olan, yüzlerce hicrete tanıklık eden, pek çok muhacire ev sahipliği yapan, onlara yer ve yurt olan bu toprakların hikâyesidir. Bu hikâye bitmeyen sürgünlerin, göçlerin, zulümlerin, acıların yersiz ve yurtsuzlukların hikâyesidir.

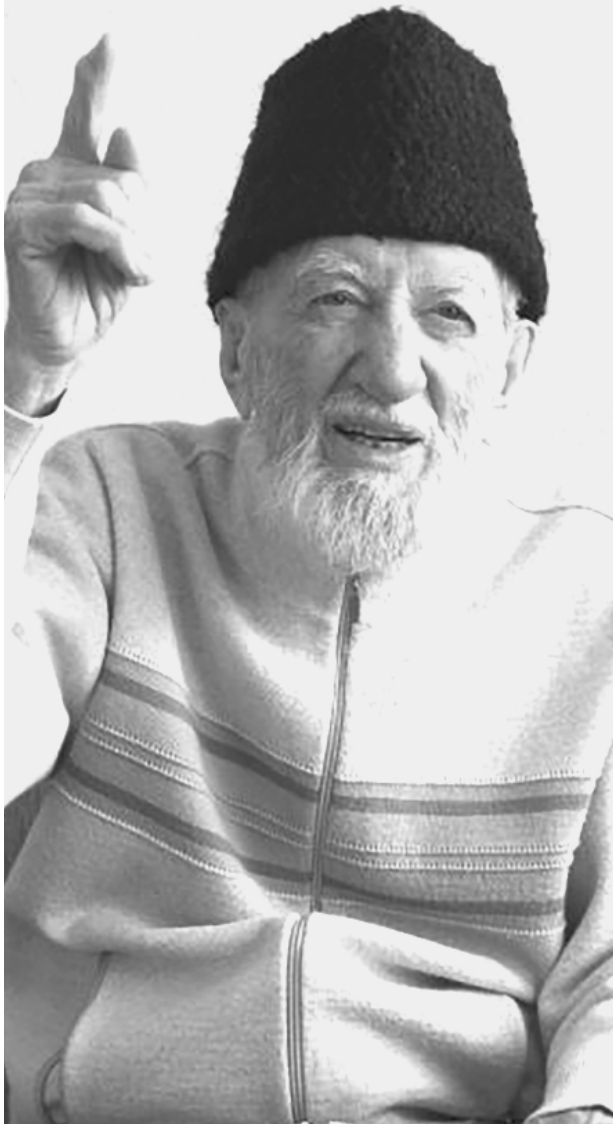

1 Cevdet Said, *Âdemoğlunun İlk Mezhebi: İslâmî Hareketin Şiddet Sorunu*, çev. Halil İbrahim Kaçar, Pınar Yayınları, İstanbul, 2016, 25.

yüzleşmek insan olmanın en büyük erdemlerindendir.[2] "Sözgelimi bana göre asıl sorun, benim kendimden kaynaklanmaktadır. Başta beri bu hususa işaret etmeğe çalıştım, fakat sanırım gereği gibi açıklama konusunda güçsüz kaldım. Bunun gibi kendilerine Allah'ın, elçilerinin, Hz. Âdem'in ve eşinin mesajları ulaştırılan, şeytanın itiraflarıyla ilgili bilgiler sunulan mazlum konumundaki bütün insanların durumu da bunun gibidir. Yani zulme uğramalarının temel nedeni, kendilerini kuşatan dışsal çevreleri değil, bizzat kendileridir."[3]

İnsanlar mazlumlaştıkça hatayı başkasına yöneltmekte, başkasını hedef tahtasına oturmakta ve bu da şiddetle sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla sorunu kendinde aramak, şiddeti azaltmanın yolu olmanın yanı sıra sorunları sağlıklı bir şekilde çözmenin de yoludur.

BİR GÜNAH KEÇİSİ OLARAK İBLİS

Semavi dinlerde merkezi olan ve diğer inançlarda da çeşitli boyutlarıyla kabul gören İblis figürü, belki de sorunların dışsallaştırılması açısından en büyük örnektir. İblis ile Âdem peygamberin örnekliği insanlık tarihinin iki tipolojik göstergesidir. Cevdet Said'e göre Âdem'in sorunu iblis yerine kendisinde bulması sorunları dışsallaştırmamanın iyi bir örneğini sunar. İblis'in hedef tahtasına oturtulması aslında bireysel/toplumsal sorunların çözümlemesinin önündeki en büyük engeldir. Burada iblisin kimi açılardan metaforik boyutları olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır. İblis aslında hataların, sorunların, problemlerin benlik dışına aktarılmasının işlevsel bir aracıdır. Nerede günah, suç, şiddet ve terör fazlaysa orada bir şekilde iblis vurguları da fazladır. Aslında yapısal açıdan sorunların çıktığı yerlerde, sorunu bir şekilde dışarıya transfer etme insani bir eğilimdir ve bu, insanın aleyhine işleyen bir yaklaşımdır. Tarih sorunları dışsallaştırarak çözümsüz bırakan toplumların örnekleriyle doludur. Orta Çağ'da veba dönemlerinde kadınların cadı olarak telakki edilip yakılması bunu tipik bir örneğidir. Kriz durumlarında insanlar hayali bir suçlu arar. Bu suçlu çoğunlukla azınlıkta kalmış, çeperde yer alan sosyal kesimler, çeşitli hayvanlar, figürler ve nesneler olarak belirir. Sorunlar buralara transfer edilerek asıl nedenler perdelenir, böylece sorunun teşhisi de zorlaşır.

Cevdet Said'e göre Âdem peygamberin krizi büyük bir krizdir, cennetten atılmakla dahası Rabbine karşı suçlu duruma düşmeyle sonuçlanan bu ilk krizde İblis'in aleni suçu olduğu hâlde Âdem peygamber sorunu dışsallaştırmamış, meseleyi kendisini merkeze alarak çözümlemeye çalışmıştır. Said açısından Ortadoğu coğrafyasına bakıldığında temel problem, iblisleştirilen, onun pozisyonuna konulan başta ABD olmak üzere Batı ve İsrail gibi devletlerin sorunların kaynağı olarak görülmesidir. Bu coğrafyasının geri kalması, sömürülmesi, iç karışıklıklar gibi hususların dışsal bir nedene bağlaması ve dışsallığın merkezine Batı'nın yerleştirilmesi sorunla esaslı bir şekilde yüzleşmenin önünde engeldir. Said'e göre, "Bizler de içine düştüğümüz hataya bizi sürükleyen şeytandan söz etmediğimiz zaman, şu anda emperyalizmi/sömürgeciliği, sömürü düzenini ve sömürgecileri zikretmediğimiz zaman, bu kavramları siyasi fikrî ve lugavi sözcüklerimizden tümden silip çıkarıp" bunların yerine sorunun iç bünyeye, kendiliğe havale ettiğimiz zaman daha sağlıklı sonuçlara ulaşabileceğiz.[4]

Komplo teorilerinin, çeşitli senaryoların revaçta olduğu yaşadığımız günlerde Cevdet Said'in çözümlemeleri sorunların kaynağına inme, meselelerle yüzleşme adına fikir vericidir. Ona göre "hataların nedenlerinin birtakım hayali nedenlere dayandırılması, bahaneler uydurulması" zararlı bir sapıklıktır.[5] Bu tür yaklaşımların en büyük zararı, kişilerin, toplumların doğruyu bulmalarına, gerçekle yüzleşmelerine engel olmasıdır. Ortaya çıkan bir sonucun sebebini başkasına dayandırma, sebeplerin tamamını kendinden uzaklaştırmaktır.

ÂDEMOĞLUNUN İLK VE TEMEL YOLU

Allah, Âdem peygamberi yaratmayı irat ettiğinde melekler çekincelerini dile getirip, yeryüzünde fitne fesat çıkartacak ve kan dökecek birinin yaratılmasının hikmetini sorarlar. Meleklerin kana işaret etmeleri en büyük günahın ve tehlikenin kan dökücü özelliklere sahip olan insanoğlunun şiddete başvurmasıdır. Cevdet Said'e göre meleklerin pek çok günah içerisinde kana

2 Cevdet Said, *Bir Çıkış Yolu*, çev. Abdi Keskinsoy, Pınar Yayınları, İstanbul, 2016, 69.
3 Cevdet Said, *Bir Çıkış Yolu*, 72.
4 Cevdet Said, *Dirilişin Şartları*, çev. Abdi Keskinsoy, Pınar Yayınları, 2016, İstanbul, 71.
5 Cevdet Said, *Dirilişin Şartları*, 71.

vurgu yapmaları hem insan potansiyeline dikkat çekmek, hem de insan eliyle meydana gelebilecek en büyük tehlikeye işaret etmek içindir. Kan dökmenin boyutu Kabil'e, şiddetsizliğin boyutu ise Habil'e göndermede bulunur. Said'in kaleme aldığı ikinci eseri olan *Âdemoğlunun İlk Mezhebi* adlı çalışma çeşitli örgütsel fraksiyonlara dayalı şiddetin Ortadoğu'da boy vermeye başladığı yıllar olan 1960'ların ikinci yarısıdır. Devrimci Marksist tezlerin İslâmcı söylemlerle harmanlandığı fikirlerin birbirinden etkilendiği bu yıllarda Said, şiddeti dışlayan bir tez önermekte ve insanlığın iki temel tipolojik yönelimi olan Habil ve Kabil ayrımında Habil'in yolunun tercih edilmesi gerektiğini salık vermektedir. Kabil Habil'i öldürmekle tehdit ettiğine, Habil karşılık verebilecek durumdayken, sahip olduğu çizginin kodlarına göre hareket etmiş, şiddete yönelmemiş ve Kabil'e karşılık vermeyerek güçlü bir duruş sergilemiştir. Bu olay Âdemoğlunun ilk ve temel mezhebinin şiddete karşı şiddetsizlik olduğunu göstermektedir. Bu anlamda mazlum toplumlar ve sömürge topraklar Âdem'i örnek almaya ve Habil gibi davranmaya muhtaçtır. Said'e göre eğitim, ekonomik gibi alanlardaki gerileme ve yavaşlamayı Batı'yla ilişkilendiren İslâm toplumunun önemli ihtiyacı budur.

BİR ÖTEKİ OLAN "BENİN" KENDİNE DÖNME İMKÂNI

Şair Arthur Rimbaud bir şiirinde "Ben bir başkasıdır" der.[6] Benlik sosyolojiktir ve sosyal ortamlar içerisinde anlam bulabilir. Her ben kendisini ötekinden ayrıştırarak, kendisiyle öteki arasındaki çizgileri belirginleştirerek kendilik kazanabilir. Bir yerde benlikten söz ediliyorsa bir şekilde benliği var kılan sosyo-kültürel faktörlerden de söz ediliyordur. Aslında Emile Durkheim ve Parsons gibi simalar bir ötekilikler kümesi olan sosyolojinin nefsin terbiyesinde daha esaslı bir öğretici/engelleyici olduğunu vurgulamaktadır. Freud çerçevesinde şiddete, kötülüğe ve nahoş eylemlere meyilli olan benlik (id) ancak sosyal normlar, kurallar, ahlak ve yasalar çerçevesinde dizginlenebilir. Benzer şekilde insanları birbirini kurdu olarak gören Hobbes bir uslandırıcı olarak, devleti ve yasaları merkeze yerleştirir.

Gerçekten de pek çok kötülüğün toplumdan gizlenmesi, en azından gözlerden uzak bir şekilde yapılmaya çalışılması şiddeti, kötülükleri ve sakıncalı davranışları terbiye etme bağlamında yasalar, sosyal konsensüs ve baskıların etkili olduğuna işaret eder. Bu bağlamda Cevdet Said'in sık sık benlik vurgusu yapması ve bireyi/toplumları kendisine yöneltmesi zor çerçevelere işaret eder. İnsanoğlunun yaşadığı her yerde benlik sadece benlik değildir, büyütülme şekli, sosyo-kültürel şartlar, ekonomik durumlar, siyasal bağlamlar ve hatta coğrafi şartlardır. Nitekim fıtrat hadisi olarak bilinen ve çocukların aileleri tarafından dönüştürüldüğüne işaret eden, "Her çocuk fıtrat üzerine doğar ancak anne ve babası tarafından Yahudi, Hristiyan ve Mecusi yapılır"[7] şeklindeki hadis sosyal bağlamın benlik inşasındaki etkisine işaret eder ve benliğin sosyal boyutuna vurgu yapar. Kabil ve Habil olayında bile şiddeti ortaya çıkaran bir ötekidir. Habil şiddetin nesnesidir. Kabil kendisini Habil'e göre konumlandırmıştır. Öte yandan Said'in şiddetsizilik önerilerinin bütün bir İslâm tarihi boyunca meydana gelen fetihlerin, seferlerin ve savaşların bağlamı dikkate alınarak nasıl yorumlanması gerektiği de önemli bir husustur.

Belki de buradaki temel sorun neden şiddetin insanlığın gündeminden çıkmadığıyla ilgilidir. Birbirini öteki olarak kodlayan, iblisleştirilen toplumsal kümeler ya da bireylerin fiziksel şiddet yöntemlerine başvurmadan uzlaşma ve müzakere yöntemlerini geliştirmenin yollarını aramaları sahici olandır ve Cevdet Said bu tür bir dünyanın hayallerini kurmaktaydı. Aslında bir şiddet sembolü olabilecek İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler, şiddet yerine müzakereyi merkeze alan bir felsefeyle kurgulandı, ancak şiddet devam etti. Yılar önce Freud, medeniyet ilk defa savaşlarda mızrak kullananlar yerine küfredenler tarafından kuruldu diyordu. Oysa bugün Birleşmiş Milletler gibi büyük teşkilatlara, şiddet karşıtı söylemlerine rağmen mızraklar biçim değiştirdi, savaş uçaklarına, nükleer silahlara, sofistike füzelere dönüştüler. Onarılması zor sonuçlar doğurabilecek bu şiddet araçları imkânsız gibi de dursa dünyanın Said'in bakış açısına ihtiyacı olduğuna işaret eder. İnsanlar ötekine doğrultmak için silahlar icat etmek yerine kendi kapısının önüne bakmalı, kendini değiştirmenin yollarını aramalıdır.

6 Arthur Rimbaud, *Ben Bir Başkasıdır*, çev. Özdemir İnce, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2008.

7 Hayati Hökelekli, "Fıtrat", *Diyanet İşleri Başkanlığın İslâm Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

HABİL SOYLU BİR MÜTEFEKKİR CEVDET SAİD VE ÜSTADI MALİK BİN NEBİ

FATİH OKUMUŞ

Değişim senden başlar. Gerçek anlamda değiştirebileceğin tek kişi sensin. Kendini değiştirdiğinde âlemin bambaşka bir âlem olduğunu hayretle müşahede edeceksin. Değişim zorla olmaz. İç veya dış zorlamayla değişim sağlanamaz. Şiddet işlevsizdir. Şiddetin yararlı bir neticesi yoktur. İyi ve kötü şiddet mevzubahis değildir. Şiddet kategorik olarak reddedilmedikçe topyekûn barışa dâhil olmak mümkün olmayacaktır.

Ya Habil mezhebindensin ya Kabil. Barışta değilsen savaştasın. Habil yolunda savaşın iyisi, güzel, yararlısı, haklı ve meşru olanı, kutsalı yoktur. Savaşın ve şiddetin her türü kategorik olarak reddedilmektedir. Haklı olmak şiddeti, güç kullanmayı meşrulaştırmaz. Güce başvuran firavundur veya sürecin sonunda firavunlaşır. İnsanlığın üzerine titreyeceği, koruyup kollayacağı en temel değer barıştır: "silm". Farsça kökenli Müslüman, Arapça aslıyla "muslim" sözü "barışık" anlamına gelir. Müslüman kelimesi bir din müntesibi olmaktan önce kendi kendisiyle, hemcinsleriyle, evrenle ve çevreyle barışık insanı ifade eder.

Şu birkaç satıra sığdırmaya çalıştığım tespitler, eserlerini okuduğum ve birkaç kez şahsen sohbetinde bulunma şerefine nail olduğum üstat Cevdet Said'in düşüncesinin ana hatlarıyla özeti sayılır.

Cevdet Said'in düşünceleri Malik Bin Nebi'nin yaklaşımlarıyla örtüşmüş ve gelişmiştir. Said, Bin Nebi'yi öncelikle eserlerinden tanımış, bilahare rûberû mülaki olmuş ve ondan feyz alma imkânı bulmuştur.

HABİL KISSASI VE DEĞİŞİM KANUNU

Âdem'in iki oğlunun kıssası insanlık yürüyüşünün ilk yol ayrımıydı. Cevdet Said de fikrî yolculuğunu bu noktadan başlattı. Evvelemirde kıssayı hatırlayalım. Mâide Suresi'nin 27-32. ayetleri:

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ ابْنَيْ اٰدَمَ بِالْحَقِّ ۘ اِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ اَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِ ۭ قَالَ لَاَقْتُلَنَّكَ ۭ قَالَ اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِيْنَ

"Onlara Âdem'in iki oğlunun haberini gerçeğe uygun olarak anlat: Hani ikisi de birer kurban sunmuşlar, birininki kabul edilmiş, diğerininki kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, diğerine; "Andolsun seni öldüreceğim!" dedi. O da dedi ki: "Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder."

لَىِٕنْ بَسَطْتَّ اِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِيْ مَآ اَنَا بِبَاسِطٍ يَّدِيَ اِلَيْكَ لِاَقْتُلَكَ ۚ اِنِّىْٓ اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعٰلَمِيْنَ

"Andolsun ki sen öldürmek için bana el uzatsan bile, ben öldürmek için sana elimi kaldıracak değilim! Zira ben âlemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım."

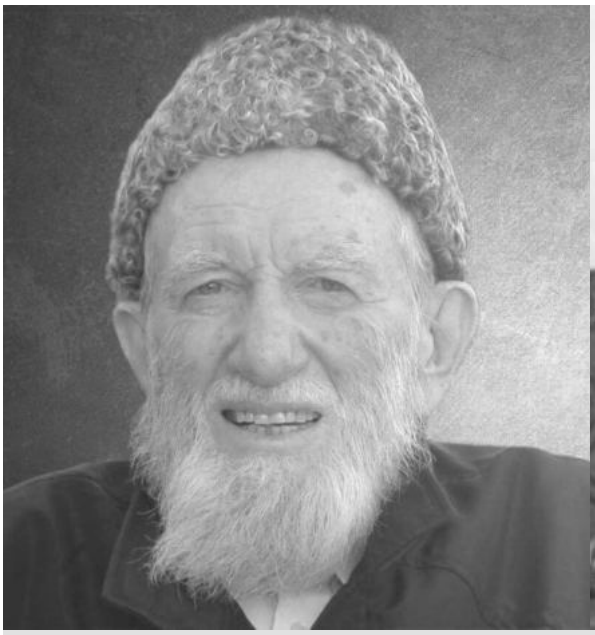

Malik Bin Nebi

Cevdet Said'in düşünceleri Malik Bin Nebi'nin yaklaşımlarıyla örtüşmüş ve gelişmiştir. Said, Bin Nebi'yi öncelikle eserlerinden tanımış, bilahare rûberû mülaki olmuş ve ondan feyz alma imkânı bulmuştur.

مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَۚ كَتَبْنَا عَلٰى بَنِي اِسْرَٓائِيلَ اَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْساً بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِي الْاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعاًۜ وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَٓا اَحْيَا النَّاسَ جَمِيعاًۜ وَلَقَدْ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اِنَّ كَثِيراً مِنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِي الْاَرْضِ لَمُسْرِفُونَ

"İşte bundan dolayı İsrâiloğulları'na şöyle yazmıştık: "Bir cana kıymaya veya yeryüzünde fesat çıkarmaya karşılık olması dışında, kim bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur." Şüphesiz elçilerimiz onlara apaçık deliller getirdiler. Ama bundan sonra da onların çoğu yeryüzünde taşkınlık göstermektedirler."

Âdem'in iki oğlunun kıssası Cevdet Said'e göre bize iki yol, iki mezhep tarif etmektedir. Şiddete bulaşan, elini kana bulayan kişi Kabil'in yolundadır. Bir kişiyi öldürebilen, güç ve imkân bulduğunda insanlığı topyekûn yok etme potansiyelini de içinde taşıyor demektir. Habil'in yolu ise adaletin de üstünde bir fazilet, merhamet, aşk çizgisidir.

اِنِّي اُرِيدُ اَنْ تَبُٓوأَ بِاِثْمِي وَاِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ اَصْحَابِ النَّارِۚ وَذٰلِكَ جَزَٓاؤُا الظَّالِمِينَۚ. فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ اَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَاَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ

"Ben diliyorum ki sen hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenesin, cehennemliklerden olasın! Zalimlerin cezası işte budur."

Sonunda içindeki duygular onu kardeşini öldürmeye itti; onu öldürdü ve böylece hüsrana uğrayanlardan oldu."

فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَاباً يَبْحَثُ فِي الْاَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْاَةَ اَخِيهِۜ قَالَ يَا وَيْلَتٰى اَعَجَزْتُ اَنْ اَكُونَ مِثْلَ هٰذَا الْغُرَابِ فَاُوَارِيَ سَوْاَةَ اَخِيۚ فَاَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَۚ

"Ardından Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. "Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömmekten âciz miyim?" dedi, ettiğine de pişman oldu."

Âdem'in iki oğlunun kıssası Cevdet Said'e göre bize iki yol, iki mezhep tarif etmektedir. Şiddete bulaşan, elini kana bulayan kişi Kabil'in yolundadır. Bir kişiyi öldürebilen, güç ve imkân bulduğunda insanlığı topyekûn yok etme potansiyelini de içinde taşıyor demektir.

Bireysel ve toplumsal değişmenin yasalarını gerek Malik Bin Nebi gerekse Cevdet Said Kur'an-ı Kerim'den iki ayet-i kerimeye dayandırır:

لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ وَاِذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُوءاً فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ

"Kişinin önünde ve arkasında Allah'ın emriyle onu kayıt ve koruma altına alan takipçiler vardır. Bir toplum kendisindekini değiştirmedikçe Allah onlarda bulunanı değiştirmez. Allah herhangi bir toplumun başına bir kötülük gelmesini diledi mi, artık onun geri çevrilmesi mümkün değildir. Onların Allah'tan başka yardımcıları da bulunmaz." (Ra'd Suresi, 13/11).

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّراً نِعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

"Bu böyle olmuştur; çünkü Allah, bir topluluğa lutfettiği nimetini, onlar kendilerini değiştirmedikçe değiştirmez ve Allah her şeyi işitip bilmektedir." (Enfâl, 8/53).

İSLÂMÎ HAREKETİN EVRİMCİ ÇİZGİSİ: MALİK BİN NEBİ OKULU

Malik Bin Nebi'nin (1905-1973) bariz bir şekilde temsil ettiği akılcı ve özgürlükçü çizgi toplumsal değişimin insandan, bireyden başlaması gerektiğini savunur. Buna göre değişim felsefe, edebiyat, sanat, siyaset, estetik, bilim gibi birçok alanı kapsayan bir süreç gerektirir. İslâmî hareketin evrimci çizgisi, üst yapıyı değiştirerek toplumu yukarıdan aşağıya dizayn etmeyi nebilerin davet yöntemine aykırı bulur. Bin Nebi'nin kurduğu bu düşünce okulu Suriye'de Cevdet Said, Cezayir'de Abbasi Medeni ve Tunus'ta Raşid el-Gannuşi gibi kanaat ve hareket önderleri tarafından da izlenmiştir.

Fransız işgali altındaki Cezayir'de doğan Malik Bin Nebi Paris'te eğitim görmüş, evlenmiş ve Cezayir Kurtuluş Savaşı sırasında Kahire'ye gidinceye dek orada yaşamıştır. Sömürgecilik ve medeniyet meseleleri üzerine kafa yoran düşünür özellikle aydınları derinden etkilemiştir. Bin Nebi'nin düşünceleri Arap ve İslâm dünyasının birçok yerinde kendisinden sonraki âlim, düşünür, sanatçı ve politikacılara ilham kaynağı olmuştur.

Malik Bin Nebi'nin "sömürüye elverişlilik" tanımlaması, Cezayir halkının sadece sömürgeci Fransızlara lanet okumakla yetinmeyip, kendilerini değiştirmek üzere harekete geçmelerine yol açmıştır (Okumuş, 1998). Sosyal değişim dinamiklerini ateşleyen düşünür, ülkesinin kurtuluşunun psikolojik ve düşünsel zeminini hazırlamıştır.[1]

Malik Bin Nebî'ye göre herhangi bir medeniyetin inşası için üç unsurun bir arada bulunması şarttır: Şahıslar, fikirler ve şeyler. Sonra, bu üç unsura "toplumsal ilişkiler örgüsü" adını verdiği dördüncü bir unsur daha ilave etmiştir. "Toplumsal ilişkiler örgüsü" bu üç unsurun birbiriyle etkileşiminin bir sonucudur: "İslâm toplumunun ortaya koyduğu ilk tarihî iş ilişkiler örgüsüdür. Ensar ile muhâcirîni birbirine bağlayan rabıtadır. Hicret, Peygamber'in yaptığı şahsî bir harekete denk düştüğü için değil, İslâm toplumunun ortaya koyduğu ilk işe, toplumsal ilişkiler örgüsünün dokunmasına denk düştüğü için İslâm tarihinin başlangıcıdır." (Bennabi, 1962, s. 25).

Malik Bin Nebi, İslâm düşüncesinin dönemlendirmesini şöyle yapar: "İslâm toplumu Farabi döneminde düşünce üretiyordu. İbn Rüşd döneminde düşünceyi Avrupa'ya nakletmekteydi. İbn Haldun'dan sonraysa ne düşünce üretecek ne de taşıyacak gücü kaldı." (Bennabi, 1979, s. 48).

Malik Bin Nebi, İslâm'ın demokratik bir öz taşıdığını, ancak şayet bir İslâm demokrasi geleneğinden söz edilebilirse bunun izlerinin anayasal

1 1954'te Cezayir Kurtuluş Cephesi (FLN) önderliğinde başlayan Cezayir Kurtuluş Savaşı 1962'de bağımsızlıkla sonuçlanacaktır.

metinlerde değil, genel olarak İslâm dininin ruhunda aranması gerektiğini ileri sürer (Bin Nebi, 1983, s. 120).

Malik Bin Nebi bir konferansında İslâm tarihinden birçok örnek vererek bu demokratik özü ayrıntılı olarak izah etmektedir. Fakat ona göre, İslâm demokrasi anlayışı laik demokrasi anlayışından çok farklıdır. Fransız İhtilali insanı "vatandaş" yapmıştır. Bu bir tekâmüldür. Rus ihtilali onu "yoldaş" yapmıştır. Bu da başka bir tekâmüldür. Fakat İslâm dışındaki tüm demokrasi tipleri insana toplum içinde bir değer bahşetmektedirler: "Hâlbuki İslâmiyet, birdenbire insana siyasî ve içtimaî her değerden daha üstün olan bir kıymet vermektedir. Kur'ân-ı Kerim'de ona bu değeri bahşeden bizzat Allahu Teâlâdır: *'İnsanı şerefli kıldık.'* Bu, yazısız bir İslâm anayasasının bir nevî başlangıcını teşkil eden bir ayettir. Bu ayet, İslâm anayasasına diğer demokrasi tiplerinde olmayan özellik veren bir başlangıçtır. 'İslâmî demokrasi' anlayışı, insanda Allah'ın varlığını, diğer görüşler ise, onda insanlığın ve cemiyetin varlığını görürler. Bir tarafta kutsal bir demokrasi tipine, diğer tarafta laik bir demokrasi tipine sahip olunur." (Bin Nebi, 1983, s. 121-122).

İslâm dünyasında "demokrasi sorununun, kokusunun bile açığa çıkmadığını" savunan Malik Bin Nebi'nin Suriyeli öğrencisi Cevdet Said "Müslümanlar demokrasiye sömürgecilikle içli dışlı olmuş, Frenk Avrupa'nın bir uydurması olarak baktılar" demekte ve onun "En yüce insani değerler yönünde beşerî bir gelişme, bir ilerleme olduğunu" göremediklerini vurgulamaktadır (Said, 2006, s. 257).

Cevdet Said Batı medeniyeti ile İslâm dünyası arasında şöyle bir mukayese yapıyor: "Batı'ya gelince; öncelikle hayatına yön veren ve hayat tarzını belirleyen kavramlarını değiştirdi. Bunun neticesinde, ne kadar eksiklikleri olursa olsun, ilkel döneme ait hayat tarzından kurtulmayı başardı. Biz ise, bu yeni dünyada nelerin olup bittiğini, insani ilişkilerin nasıl bir boyut kazandığını kavrayamadık. Sandık ki Batı dünyasında yaşanan değişim, yalnızca maddenin insanlığın hizmetine boyun eğdirilmesinde meydana gelmişti. Oysa maddenin hizmete boyun eğdirilmesi bile, Batılı insanların evrenin ve hayatın yasalarını kavrama ile alakalı bakış açılarındaki değişikliğin bir sonucuydu." (Said, 2006, s. 263).

Malik Bin Nebî'ye göre siyasi demokrasi yalnız başına yeterli değildir, sosyal demokrasi gereklidir: "Demokrasi, çift yönlü bir sistemdir: Hem siyasî hem de ictimaî olmalıdır. Ferde seçme hakkı verip onu açlıktan ölmeye terk eden idare, demokratik bir idare şekli değildir." (Bin Nebi, 1983, s. 125).

Asrı saadet inkılabının olağanüstü mucizelerden değil, Hz. Peygamber'in evrende cari olan ilahi yasalara (sünnetlere) uygun tutum ve davranışlarından kaynaklandığını belirten Said, ilga edilmiş bulunan hilafet kurumu ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Şimdilerde hâlâ bazıları İslâm hilâfeti diye çığlıklar atıyor. Sanki İslâm hilâfeti, her derde deva olan bir büyüymüş gibi. Geçmişte bu kurum, hasta adam olarak niteleninceye ve tamamen yıkılıncaya dek çok uzun süre varlığını sürdürmüştü. Yeni kavramlara göre düzenlenmiş yeni bir yasama düzenine geçen dünya, bu hasta adamın ölüm sonrası mirasını paylaşma (kavgasına FO) düştükleri için çöküşü bir hayli gecikmişti." (Said, 2006, s. 263).

Burada yeri gelmişken istitraden arz edelim ki Cevdet Said İslâm birliğinin gerçekleşmesi için bugünkü Avrupa Birliği benzeri bir model önermektedir. Ona göre İslâm birliği askerî bir gücün kendi hegemonyasını bütün Müslümanlara zorla kabul ettirmesi şeklinde değil, Müslüman bireylerin ve toplumların uzlaşarak teşkil edecekleri bir barış paktı olarak tecelli edecektir.

Cevdet Said, Malik Bin Nebi okulunun imamlarından biriydi.

KAYNAKLAR

Kur'ân-ı Kerim: Ayet mealleri Hayreddin Karaman önderliğindeki heyet tarafından hazırlanan *Kur'an Yolu Meal ve Tefsir*'den alınmıştır.

Bin Nebi, M. (1983). *Çağdaş Temel Konular,* çev. V. Uysal, İstanbul: Bir Yayıncılık.

Said, C. (2006). *Makaleler,* çev. A. Keskinsoy, İstanbul: Pınar Yayınları.

Bu yazıda yazarın şu makalesinden geniş ölçüde alıntılar yapılmıştır: Okumuş, F. (2019). "İslâmî Hareketin Evrimci ve Devrimci Mezhepleri: Bin Nebi versus Mevdudi-Kutub." *Tezkire,* sayı: 70, s. 9-26, 2019.

CEVDET SAİD DÜŞÜNCESİ ÜZERİNE NOTLAR

BİŞR SAİD

Cevdet Said, onu dinleyen, kendisiyle bir iki kez karşılaşan hatta yarım asır boyunca bir arada yaşadığı insanlarda şok etkisi doğurabilecek bir kişiliğe sahipti. Kur'ân'ın kendisini yerli ve küresel atalarından özgürleştirdiğini sıkça tekrar ederdi. Kanaatimce, Allah'a ve ahirete derin imanı ile geniş çaplı okumaları onun farklı bir atmosfere girmesine yardımcı oldu. Kanaat ve fikirleri hususunda herhangi bir siyasi veya sosyal otoriteye boyun eğmeyi kararlılıkla reddetti. Böylece hemen her gün ve her durumda insanları şaşırtabilen istisnai bir aydın, düşünür ve etkili bir insan oldu.

İSTİSNAİ BİR AYDIN VE MÜTEFEKKİR

Cevdet Said, açıklamaya cesaret edemeyeceğimiz şeyleri gizli olarak da söylememeyi, örtbas etmeyi gerektirecek şeyleri hiç yapmamayı şiar edinen bir düşünce dünyası inşa etti. Eylemlerimizin aynen ameliyathane gibi temiz ve arınık olması gerektiğini tekrar tekrar hatırlattı. Davranışlarımızın, ilkelere bağlılığımızın ve dürüstlüğümüzün muhalif görüşte olanları bile derinden etkileyecek kıvamda olmasının lazım geldiğini belirtti. Böylece bize kendi çocuklarından daha fazla güvenmeleri gerektiğini, onlara ihanet ya da zalimlik edemeyeceğimize kani olmaları gerektiğini, kanuna, ahlaka ve ilkelere tek taraflı bile olsa mutlaka uymamız icap ettiğini, başkalarının bize kendi özel korumalarından daha çok güvenmesi gerektiğini sıkça vurguladı.

Bu tavsiyeler fazlaca idealize edilmiş gibi görünebilir. Ama aslında bunlar tüm inananların izinden gittiğini söylediği nebilerin bizzat uygulamış olduğu modellere dayanmaktadır. Bütün nebiler ve Son Nebi, kendilerine nübüvvet ya da elçilik görevi tevdi edilmeden önce de toplumlarında dürüstlük ve güvenilirlikleriyle tanınırlardı.

Nebiler dışında adaletli davranmayı benimseyen düşünür ve yenilikçiler de kendilerini örnek alıp istifade edebileceğimiz model şahsiyetlerdir. Bıraktıkları tüm miras, bütün insanlığa aittir. Miras bırakılan bu bilgiye varis olmak, onu uygulamak ve üstüne ekleyerek geliştirmek, böylece daha iyi ve daha kalıcı bir model hâline getirmek her insanın hakkı ve ödevidir.

Ancak bilgiye dayanmaksızın başkalarını takip etmek tehlikeli bir iştir. Sonra kalkıp başkalarını suçlamak ne bu dünyada işe yarayacaktır (*"De ki: "Bu sizin yaptıklarınızdan dolayıdır."* Âl-i İmran 3/165) ne de ahirette (*"O gün kişi kardeşinden, anasından, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacak! Zira o gün herkes kendi derdine düşmüş olacak."* Abese 80/34-37).

Cevdet Said kâinatı, tarihi ve hayatı yaratılışın devamlı artması kanunu çerçevesinde anlamaktadır: "*Yaratmada dilediğini artırır.*" (Fâtır 35/1), *"(Allah) henüz bilemediğiniz (daha nice şeyler) yaratmaktadır."* (Nahl 16/8). O, bu artışın köpük kanununa tabi olduğu kanaatindedir:

"Köpük yok olup gider ve insanlara yararlı olan ise yeryüzünde kalır." (Ra'd 13/17). Ona göre bu ayetlerden hareketle, zamanın, Kur'ân'ın, evrenin ve insanın anlaşılması konusunda kadim tevil ve tefsirlerle yetinmek makul değildir.

DİNİ VE KUR'ÂN'I ANLAMA YÖNTEMİ

Cevdet Said dini, bizi geriye çeken bir ağırlık şeklinde değil daha iyi bir gelecek için kaldıraç olarak görmektedir. Mesela Müslümanların "mürtedin katli" adıyla bildiği hususu reddettiğini uzun zaman önce açıklamış, bunun nebilerin getirdiği ilkelerle ve Kur'ân'ın en yüce kaideleriyle çeliştiğini ortaya koymuştur:

"Dinde baskının/zorbalığın hiçbir çeşidi yoktur." (Bakara 2/256). Cevdet Said'e göre Allah'ın şeriatı el ve kafa kesmek değil, bilakis yönetim/hüküm alanında insanlar arasında adaleti sağlamak ve onlara karşı ihsan/güzellik ile davranmaktır.

Dinin özü tevhittir, o da adaletin yoldaşıdır. Zikredeceğimiz Kur'ân ayetinde birbirini takip eden şu üç ifade, tevhidin ne kadar büyük bir manası olduğunu ortaya koymaktadır:

"De ki: "Ey kitap ehli, gelin sizinle bizim aramızda ortak bir kelimede anlaşalım:

1. *Allah'tan başkasına kulluk etmeyeceğimize,*
2. *Ona hiçbir şeyi ortak koşmayacağımıza ve*
3. *Birbirimizi Allah ile aramıza koyup Rabler edinmeyeceğimize dair (söz verelim)."* (Âl-i İmran 3/64).

Bu üç madde, tek bir yaratıcı olduğu esasına dayanan tevhit inancının üç boyutunu açıklamaktadır: Allah'ın tek olduğuna iman etmemiz bizi beşerî ilahlar edinmekten alıkoymalıdır. Dolayısıyla birbirimize tanrı muamelesi yapmamalıyız. İşte bu anlam boyutuyla tevhit, insanlar arasında adaletin yoldaşıdır.

Kimilerine göre Cevdet Said nasslar/metinler ile oynamakta, önceki atalarımızdan duymadığımız yeni fikirler ortaya koymakta, Tefsir ilminin kaidelerine riayet etmemektedir. Ancak başka birilerine göre de sanki o, kelimeleri yeniden hayata döndürmektedir. Öyle ki ne vakit

Cevdet Said, açıklamaya cesaret edemeyeceğimiz şeyleri gizli olarak da söylememeyi, örtbas etmeyi gerektirecek şeyleri hiç yapmamayı şiar edinen bir düşünce dünyası inşa etti.

Kur'ân'dan bir ayet aktarsa, adeta o ayeti ilk kez duyuyormuş gibi hissettiklerini belirtiyorlar.

Cevdet Said'in Kur'ân'ı anlama yöntemine göre iman, bilimsel çalışmaya konu olabilecek bir olgudur. Kur'ân, yaygınlık kazanmış ve benimsenmiş kabule göre bilimin değerini küçümsemeyi reddeder. Nitekim İslâm kültüründe İslâm'ın bir ilim ve akıl dini olduğunu sıkça duyarız. Ancak Müslümanlardan ilmin/bilimin değişip başkalaşabilen bir şey olduğunu, bu yüzden güvenilir olmadığını da duymaktayız. Cevdet Said bu çelişkinin kabul edilemez olduğu kanaatindedir. Zira ona göre bu çelişki ilmin doğasının, anlamının, rolünün ve öneminin yanlış/kötü anlaşılmasından kaynaklanmaktadır.

Cevdet Said Kur'ân'ın ilme verdiği değer üzerinde yoğun biçimde durmuş, şu ayetlere sıkça atıf yapmıştır:

"Ve hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyin peşine düşme!" (İsrâ 17/36).

"Oysa ne onların ne de atalarının bu konuda bir bilgileri var!" (Kehf 18/5).

"Kendilerine bilgi verilenler, Rabbinden sana indirilenin (Kur'ân'ın) gerçek olduğunu ve onun güçlü, övgüye layık olan (Allah'ın) yoluna ulaştırdığını görürler (bilirler)." (Sebe' 34/6).

Bunlar ve daha birçok ayet ilmi adil bir tanık konumuna yerleştirmektedir.

DİNÎ DÜŞÜNCEYİ YENİLEMEK

Dinî düşünceyi yenilemek sürekli ve zorunlu bir görevdir. Vakıanın da tekit ettiği üzere ne vakit İslâm dünyasından ya da dünyanın genelinden bir haber dinlesek hiç de hayırlı olmayan haberler duymaktayız. Dünyamız; hukuki, siyasi, fikrî, kültürel, ahlaki, ekonomik veya

çevreye ilişkin ürkütücü meydan okumalarla karşı karşıya bulunmaktadır. Bütün bunları göğüslemek için fazla zamanımız da yoktur. Şayet Müslümanlar din anlayışı hususunda geleneksel biçimi sürdürmekte ısrar ederse, bütün bu sorunların çözümüne katkı yapmak şöyle dursun daha da çoğalmasına ve ağırlaşmasına sebebiyet vermiş olacağız.

Geleneksel din algısı hem sağ hem de sol görüşte olanlarda ortaktır. Gerek inananlar gerekse reddedenler dine aynı bakış açısıyla yaklaşmakta, her iki kesim de dinin el ve kafa kesmek, kadınları susturmak, din değiştireni, muhalif görüş benimseyeni ya da kâfiri öldürmek olduğunu zannetmektedir! Dolayısıyla sağ kesim bu bakış açısını uygulamaya koymakta ya da en azından bunu savunmakta ısrar etmekte, sol kesim de aynı bakış açısı sebebiyle dini büsbütün reddetmektedir.

Abbas Mahmud el-Akkad, dünyanın güneş etrafındaki dönüşü konusunda benzer şekilde insanların bölünmesine değinmiş, hepsinin de dünyanın döndüğü kabul edildiği takdirde Allah'a ihtiyacın azalacağına inandığını ifade etmiştir. Akkad'ın da açıkladığı gibi dünya dönmeye devam etmiş ama Allah'a duyulan ihtiyaç da baki kalmıştır.

Avrupa'da din ve mezhep savaşları yüzünden büyük bedeller ödeyen insanlar, Fransız Devrimi sırasında son kralı son rahibin bağırsaklarıyla asacaklarını haykırıyorlardı. Dinden bu şekilde kurtulmaya kalkmak, kendini temizlemeyi bilmediği için bebekten kurtulmaya benzemektedir. Cevdet Said bu teşbihi İngiliz tarihçi H. G. Wells'den iktibas ederek sıkça aktarırdı.

Bilim, çağa ve geleceğe hitap eden bir din anlayışına giden yolun ta kendisidir. Karşıt her iki kesim arasında müşterek olan geleneksel görüşün ötesine geçen, bebeği fırlatıp atmayı reddeden, dinin değerini, önemini ve mevcut vaziyetini aşma yeteneği bulunduğunu kavrayan yeni bir anlayışa ihtiyacımız bulunmaktadır.

Kâinatı yaratan Allah'tır. Kur'ân'ı indiren de odur. Allah'a ve Kur'ân'a inanan müminlere düşen; fizik âleme vazedilen ve evreni yöneten kanunların kaynağı ile Kur'ân'ın satırlarında kayıtlı ilmin/bilgilerin kaynağı aynı olduğuna göre bunların asla çelişmeyeceğinden emin olmaktır. Çelişki gibi görünen bir husus varsa, bu ya bizim Sünnetullahı/kanunları ya da Kur'ân'ı noksan anlamamızdan kaynaklanmaktadır. Bu gibi çelişki veya ihtilaflar şu ayetler çerçevesinde mütalaa edilmelidir:

"Dinde baskının/zorbalığın hiçbir çeşidi yoktur." (Bakara 2/256).

"De ki: Elinizde, bize sunabileceğiniz bilgiye dayalı herhangi bir belgeniz var mıdır? Siz, sadece mesnetsiz iddialara uyuyorsunuz ve sadece uyduruyorsunuz." (En'âm 5/148).

"Ve hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyin peşine düşme!" (İsrâ 17/36).

Cevdet Said, ilim ile zannı, kuruntuyu veya hevayı ayırt edemeyen, keza zihni görüntü ile dış gerçeklik arasında ayrım yapmayan kişinin ilim çağına giremeyeceği belirtir. İslâm dünyasının da bu sebeple henüz ilim çağına giremediğini söyler.

İslâm'ı bilimle anlamalı, özgürlükten ve karşıt görüşlerden asla korkmamalıyız. Gelişmeler ve çeşitli felsefi akımlar karşısında direnebilen, dahası insanlığa öncülük edebilen yeni bir bakış açısı inşa etmemiz gerekmektedir. Çok geç olmadan insanlığı kurtaracak ve insanların bakışını düzeltecek cevaplar ve çözümler sunabilen yeni bir vizyon inşa etmeliyiz.

Harekete geçmek ve nebiler ile adaleti ikame eden salih insanların mirasını sahiplenmek zorundayız. Allah'ın Resûlü ile gönderdiği ilkeleri ayakta tutmak bizim görevimizdir. Allah'a, meleklerine, kitaplarına, elçilerine ve ahiret gününe inanmaya dayanan İslâm'ı, dini ve Kur'ân'ı ilim ve Sünnetullah/kanunlar muvacehesinde işleyen bir akılla sunmamız, İslâmî mirası ve fıkhı iman/inanç alanı dışında tutmalı, bu birikimden bilimsel araştırma yöntemlerine uygun şekilde yararlanmalıyız. Yeryüzünü dolaşmalı, tüm bilimlere açık olmalı, tabiatın ve toplumun kanunlarını keşfetmeliyiz. Böylece evrenin karşılıksız hizmet etme görevini tamamen ortaya çıkarmalı, Allah'ın insanlık için gösterdiği (bozgunculuk yapma ve kan dökmeyi terk etme yönündeki) hedefi gerçekleştirmeliyiz.

Çeviri: Fethi Güngör, İbn Rüşd Hacıbayram, Teymar Said

BİR ŞİDDET ELEŞTİRİSİ: CEVDET SAİD ÖRNEĞİ

MURAT KAYACAN

Suriye'deki çatışmalar sonrası 2012 yılında ailesiyle birlikte Türkiye'ye gelen ve İstanbul'da bu yılın başlarında hayata gözlerini yuman Çerkes asıllı yazar Cevdet Said'in (1931-2022) Cevdet Said verimli bir yazardı. Kendisini Türkçeye çevrilen *İslâmî Mücadelede Güç, İrade ve Eylem*, *Bireysel ve Toplumsal Değişmenin Yasaları*, *İslâmî Mücadelede Şiddet Sorunu*, *Âdem'in Oğlu Habil Gibi Ol* gibi eserlerinden tanıyoruz. Yazdığı kitapların ad ve konularını dikkate aldığımızda onun toplumsal hareketlilik konusuna ağırlık verdiğini görüyoruz. Yazar bu konuya ısrarla eğilmekte ve şiddet karşıtı bir söylemi sistemleştirmeye çalışmaktadır. Bu yazıda şu soruların cevapları aranacaktır: Said'e göre "Âdem'in iki oğlu kıssası"nı nasıl anlaşılmalıdır? Güç kullanımının meşruiyeti var mıdır?"

ÂDEM'İN İKİ OĞLU

Âdem'in iki oğlu kıssası ile yüce Allah, iyilik düşüncesiyle Müslümanların irtibatını kurarken şerden de uzaklaştırmak istemektedir (Fadlullah, 1405: VIII, 82): *"Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat: Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birisinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden), 'Ant olsun seni öldüreceğim.' dedi. Diğeri de "Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder." dedi (ve ekledi:) 'Ant olsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan (bile) ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım. Ben İstiyorum ki sen hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın; zalimlerin cezası işte budur.' Nihayet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü. Bu yüzden de kaybedenlerden oldu. Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. (Katil kardeş:) 'Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki kardeşimin cesedini gömeyim.' dedi ve ettiğine yananlardan oldu."* (Mâide 5/27-31) Âdem'in iki oğlunun Hz. Âdem'in mi yoksa İsrailoğulları arasında yaşayan iki kişinin mi olduğu konusu da bazı müfessirlerce tartışılmıştır. Zira kıssa İsrailoğulları ile ilgili bir bağlamda geçmektedir. Bu iki kardeşin İsrailoğulları zamanında yaşamış olmalarını mümkün görmeyenler, gerekçe olarak Kabil'in kardeşini öldürdükten sonra nasıl gömeceğini bilememesini göstermişlerdir. Diğer bir deyişle onun bu konudaki bilgisizliği onun ilk insanlardan olduğunun kanıtıdır. Konuya böyle bakılabileceği gibi bu kıssayla İsrailoğullarına dolayısıyla da tüm Kur'ân okuyucularına, "Kabil gibi olmayın!" mesajı verildiği de düşünülebilir. Aslında bu kıssa İsrailoğullarından söz eden bir bağlamda ara cümle gibidir.[1]

Yukarıdaki ayet grubunda anlatılan Habil'in tavrı tüm zamanlar ve toplumlar için örneklik teşkil eder mi? Bu tavır İslâmî toplumsal bir hareket için bir yöntem ve ilke kaynağı mıdır? Yoksa kıssada anlatılan Habil'in tavrı, öğüt alma düzeyinde mi bir değere sahiptir? Bu sorulara şöyle cevap verilebilir: Habil'in tavrı ilke kaynağı olsaydı Firavun'un sarayında imanını gizleyen mümin kişinin tavrını da genelleştirmek gerekir. Hâlbuki imanı gizlemek, müminin karşı karşıya kaldığı bir zorunluluk nedeniyledir.

1 Harut ve Marut kıssası da Hz. Süleyman'dan söz eden bir bağlamda ara cümle gibidir bk. https://www.muratkayacan.com/2014/10/melekler-sihir-ogretir-mi.html Erişim tarihi: 25.2.2022.

Habil'in tavrını kendisini savunmadığı değil öldürme niyetiyle kardeşine saldırıya geçmediği şeklinde anlamak gerekir (Râzî, 1998: IV, 339). İnsan kendisine yönelik yakınları tarafından yapılan bir saldırı konusunda daha temkinli davranır. Ya da Âdemoğlu öz evladının başına gelen bir olaydan dolayı üzüldüğü kadar başka birinin çocuğunun başına gelene üzülmez. Habil Kabil diyaloguna dikkatlice bakıldığında Habil'in pek de yumuşak bir üslup benimsemediği görülür. Kardeşine yapacağı eylemin sonucunda hem kendisinin hem de onun günahını yüklenip cehenneme gitmesini istemesi bunu göstermektedir. İkisi arasındaki bu olayın ailevi ilişkiler açısından bir değer ifade ettiğini düşünmek daha doğru olur. Kıssa üzerine bu kısa yorumların ardından bu kıssa aracılığıyla Cevdet Said'in şiddet sorununa nasıl yaklaştığına değinebiliriz.

CEVDET SAİD'İN HABİL KISSASINI DEĞERLENDİRMESİ

Cevdet Suriye'de yegâne otorite olan Arap milliyetçisi, Baas Partisi yönetiminde bulunan bir ülkede yaşarken rejim ile muhalifler arasında yaşanan çatışmalar sonrasında ülkesinden ayrıldı ve Türkiye'ye geldi. Rejimin baskıcı yapısını ve yazarın İslâm dünyasındaki -özellikle Arap âlemindeki- hareketlere ilgisini dikkate aldığımızda Habil'i niçin bize örnek şahıs olarak sunduğu konusunda üç ihtimal akla gelmektedir. Ya yazar baskılardan yılmış, fiilî mücadeleden vazgeçmiştir ve yazılarıyla bu tavrını meşrulaştırmaktadır. Ya da hayat tecrübesi onu yükselen değerlere yönlendirmiş, Batı'ya karşı apolojetik (özür dileyici) bir söyleme itmiştir. Üçüncü bir ihtimal de samimi duygularla silahlı mücadele veren İslâmcı örgütlere hüsnü zanla hareket edecek olursak "içeriden" bir eleştirel söylemi geliştirmek istemiştir.[2]

Cevdet Said, *Âdem'in Oğlu Habil Gibi Ol* kitabından daha önceleri yayımladığı bir kitapta tavsiyelerinin daha çok İslâmî mücadelede şiddet kullanan çevrelere yönelik olduğunu belirtmektedir (Said, 1995b: 98). Ona göre cihat kıyamete kadar gerekli bir şeydir. Ancak ilahi emirlerin ne zaman uygulamaya geçirileceğinin iyi tespit edilmesi gerekir (Said, 1995b: 35).

Cevdet Said, bir yandan Resûlüllah'ın (s.) risaletinin yarısından fazlasında kimseyi öldürmediğini ifade etmekte (Said, 2000: 409) öbür yarısında güç kullandığını zımnen kabul etmektedir. Bu anlamda ilk inen surelerden Müzzemmil Suresi'nde, ileride Müslümanlara yönelik şiddet uygulanacağına ve Müslümanların kendilerini şiddet kullanma da dâhil savunarak övgüye mazhar olacaklarına dair geleceğe ilişkin ifade hakkında (Müzzemmil 73/20) bir yorum yapmaz. Hâlbuki ayet, tebliğin özgürce yapılmasının engellendiği bir ortamda tedriç anlayışını gündeme getirmektedir ama yazar ısrarla güç kullanmamanın şartlarla ilgili olduğu vurgusundan kaçınmakta ve böyle bir anlayışı varsa bile oldukça sönük kalmaktadır. "Habil gibi ol!" tavsiyesinde bulunan sahih bir hadisten yola çıkarak şiddet karşıtı bir söylemin faydalarına işaret eden yazar, bunu yaparken Kabil'in tavrını da gündeme getirir; ancak Habil'in tavrını yoğun bir şekilde ele aldığı eserde Kabil'in güncel karşılığından bahsedilmediği gibi, dört yüz küsur sayfada Kabil'in karakterine pek az yer verilmiştir. Kötülükleri yapanlara karşı ne yapılacağı vurgulanırken kötülük yapanların da nitelikleri, çıkardıkları ifsat dile getirilmezse bu eksik ve edilgen bir tavır olur. Oysa Nasreddin Hoca misali hırsızın da suçlu olduğu belirtilmeli, Kabil'in faaliyeti, etkinlik tarzı ve baskıcılığı vurgulanmalıydı.

Habil kıssası Kur'ân-ı Kerim'de aile içi bir mesele şeklinde veriliyor, diyebiliriz. Bu yönüyle toplumsal hareketlere birebir örnek olmaktan uzaktır. Ancak Said, Müslümanlarla zorba yönetimler arasındaki ilişkiyi bu kıssa eksenine oturtup çatışmadan uzak durmak gerektiğini savunuyor, Hâlbuki kıssalar, İslâmî mücadele ile ilgili özet bilgiler verir. Örneğin Hz. Nuh'un 950 yıl süren tebliği ve mücadelesi sınırlı sayıda ayet ile ifade edilir. Bu anlamda yani olayların tam manasıyla nasıl gerçekleştiği açısından kıssalar müteşabihtir. Bu nedenle Kur'ân kıssaları genelde hüküm değil, ibret kaynağıdır.

Kıssaların ibret yönünün ön plana çıkmasını dikkate aldığımızda, "Habil gibi olmamız"ın gereği zayıf bir temel üzere kurulmuş oluyor. İslâm toplumlarını, yönetimleriyle beraber

2 "Hüsnü zanla hareket edecek olursak" vurgusu, onun muhaliflerin de Baas rejimini devirip iktidar olduktan sonra Firavun'a dönüşeceklerini iddia etmiş olmasından dolayıdır bk. https://www.dunyabulteni.net/ortadogu/cevdet-saidden-muhaliflere-elestiri-h240506.html Erişim tarihi: 25.2.2022.

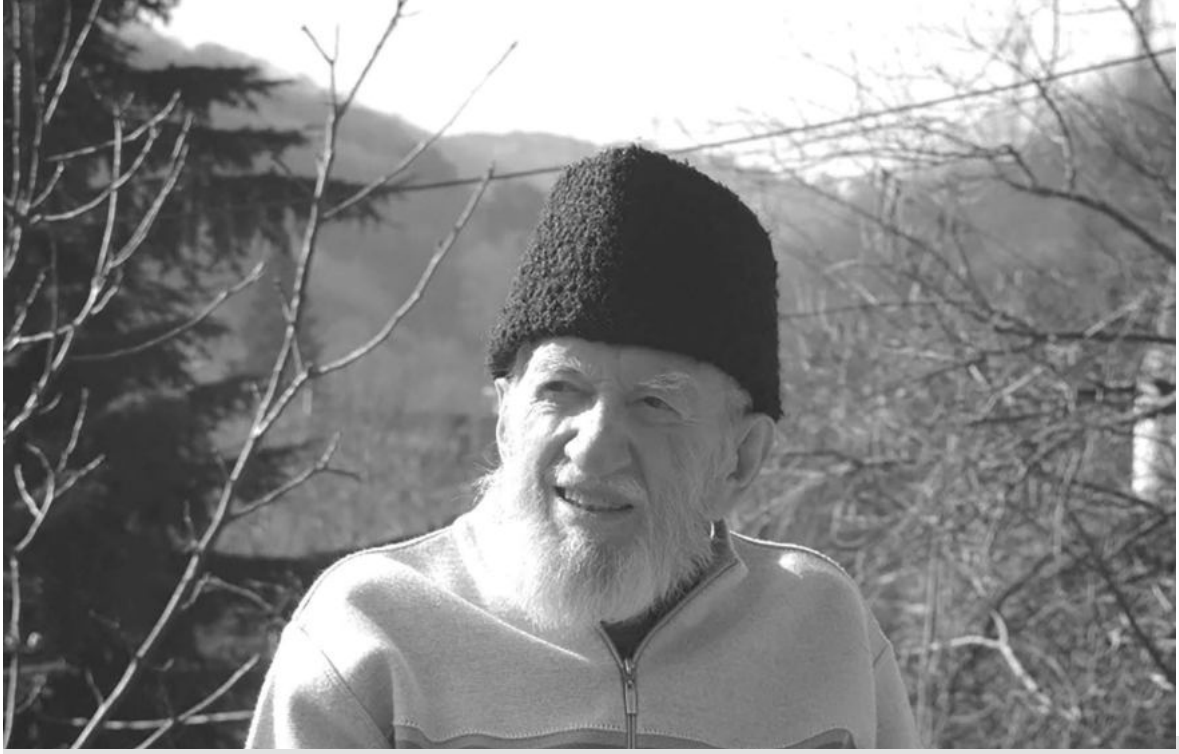

Cevdet Said'e göre çatışan iki kesim varsa çözüm hicrettir. Ulus devletlerin oluşmadığı bir ortamda hicret nispeten kolayken günümüzde ülke sınırlarını aşıp başka bir ülkeye yerleşmek pek kolay değildir.

düşündüğümüzde Habil ile Kabil ikilisi gibi bir bütün olarak görebiliriz. Bu yorumu kabul ettiğimizde Cevdet Said bize Bilal, Ebu Zer ve sahabeden daha sonraki neslin üyesi olan Ahmet bin Hanbel'i zulme karşı tavır konusunda örnek olarak sunuyor (Said, 2000:380-381).

İnsanların yukarıdaki ikisi sahabe üç kişi gibi davranmalarını nasıl bekleyeceğiz? Acaba peygamber olmayanları insanlara mükemmel örnek gibi sunmak mümkün müdür? Bu mantık örgüsü içinde Bedir savaşı nereye oturtulabilir? Şartlar oluştuğunda zalim otoriteye karşı başkaldırıyı makul gören Ebu Hanife'yi niçin örnek alamazlar? Zira insanlar aynı tür haksızlığa farklı tepkiler koyabilmekte ve hepsi de meşru olabilmektedir. Başka bir ifadeyle içinde bulunulan konum, tavrın tarzını da belirleyebilmektedir. İnsanların kendilerini ifade etme haklarının olduğu bir yerde mevzu bahis üç kişiyi örnek almak mümkünken, baskı ve sindirmenin adet olduğu bir yönetim altında aynı mütevazılığı sergilemek dilek-şart düzeyinde görülmelidir. Said'in belirttiği isimlerin tutumları da örnek verdiğimiz Ebu Hanife'nin tutumu da dönemseldir.

Risalet, zulüm ve azgınlık esaslı yönetimler için bir tehdittir. Zorba rejimlerin engellemeleri karşısında peygamberlik misyonu aracılığıyla temsil edilen ilahi mesaj ne yapsın? Hareket etmesin mi? Kabuğuna çekilsin de düşmanlarına yem mi olsun? Bu nasıl mesajdır ki ilk andan itibaren bir meydan okumayla/bir itirazla veya şiddetle karşılaşır karşılaşmaz mücadeleyi bırakıp kaçıyor? Bu şekilde bir hayat için hayrı temsil eden ilkelerin devamlılığı işlevi nasıl yürütülecektir? Karşısına dirençli bir engel çıktı diye varlığını sürdürmesi tehlikeye giren bir mesajın, hayır nitelikli ilkelerin devamlılığını sağlamadaki olumlu payı ne olabilir? Cevdet Said'e göre sorunları halletmek için başvurulan yöntemlerden birisi olan güç kullanmaktan yani kan dökücülükten, kan sevicilikten vazgeçtiğimiz an Musa (a.) gibi "beyaz el" mucizesine (Kasas 28/32) sahip olabiliriz (Said, 2000: 401). Allah, Musa'ya "kendisine katından bir rahmet verdiği ve tarafından bir ilim öğrettiği bir kulu (el-Kehf 18/65) ile karşılaşma imkânı sağlamış; o, bu salih kuldan Said'in anladığı anlama hiç de uygun olmayan uygulamalar görmüştür ve bu şahsın (peygamberin ya da büyük ihtimalle meleğin) yaptıkları Allah tarafından kesinlikle kınanmamıştır. Peki, Said'in bu şekilde anladığı "beyaz el" mucizesi sonrası Hz. Musa'nın tavrı nedir? Bu mucize sonrası onun kardeşini tartakladığını (A'râf 7/150), toplumun şirke yönelmesi karşısında elindeki ayetlerin yazılı olduğu levhaları fırlattığını (A'râf 7/150), onları savaşa davet ettiğini fakat onların *"Sen ve Rabbin*

gidin, savaşın." (Mâide 524) dediklerini biliyoruz. Diğer bir deyişle "beyaz el" mucizesi sonrası dönem tamamen uysal ilişkilerin hâkim olduğu "sivil" bir dönem değildir. Kur'ân-ı Kerim dışındaki diğer bütün mucizelerin de dönemleri ile sınırlı olduklarını bilerek onlara sahip olmanın değil, o mucizelerin gösterildikleri dönemin olayları içindeki rollerini örnek almanın çabası içinde olmak gerekir.

Çatışmacı bir yaklaşımın aksine Cevdet Said, AB (Avrupa Birliği) tarzı bir yönetimin örnek alınabileceğini söylemektedir. Ona göre Avrupalılar, tüm insanlara bir aile, bir kabile, bir ulus olarak bakmaktadır (Said, 2000: 432). Bu yaklaşım vakıa ile ne kadar uyum içindedir ve ne kadar gerçekçidir? Batı, tüm dünyayı kendisinin tebaası görmekten, küreselleşmeyi, kapitalizmi evrensel değer sunma anlayışından ne kadar ayrışmıştır/ayrıştırılabilir? Mesela tarımsal açıdan kendine yeterli ülkeleri dahi kendine bağımlı hâle getiren Batı'nın küreselleşme adı altında kolonileştirme çabalarının dışında kalabilmek ne kadar mümkün olacaktır? Bu çelişki bağlamında Said, Avrupa Birliği ile küreselleşme olgusu arasında bir bağlantı olup olmadığına dair bir kanaat sahibi değil gibidir ve bu tavrı AB konusunda zihinlerde oluşan soru işaretlerine cevap vermekten uzak görünmektedir.

Avrupa ve Amerika, kendi içlerinde ırkçılığı bitirebilmiş değiller. En azından bitirme iddiasında olduklarını söyleyebiliriz; ancak tüm insanları tek toplum olarak gördükleri iddiası hakikatten bir değer/pay taşımaz. Zira Batı'nın hâkimiyeti kendi içinde güçlü ve nispeten insancıl, kendi dışında zorba ve kendilerine itaat eden zalim iktidarları destekleme üzerine kuruludur. Cevdet Said'e göre Avrupa ülkeleri ayakta kalmıştır; çünkü AB, çöken Sovyetler Birliği'nden daha fazla rüşt (doğruluk) yolundadır. Çöküşün sünneti Sovyetleri daha erken yakalamıştır; çünkü onlar rüşt yolunu tümden reddetmiştir. Avrupa ülkelerinin insan temel hak ve özgürlüklerine -en azından kendi vatandaşlarına- diğer ülkelere göre daha fazla önem verdikleri doğrudur; ancak Sultan Galiyef'in tezlerini de hatırlamak gerekmektedir. Avrupalı bir işçi, bir Rus işçisinden daha iyi şartlarda yaşıyorsa, bu Avrupalı işçinin üçüncü dünya ülkelerinin sömürülmesinden pay aldığı içindir.

Cevdet Said, kendisini Cemalettin Afgani (1838-1897), Reşit Rıza (1865-1935) ve Seyyid Kutub (1906-1966) çizgisinde gören birisidir. Bu kişilerin emperyalizme karşı mücadele veren İslâmî kimlikten uzak ya da inhiraf etmiş hareketleri bir imkân olarak gördükleri söylenebilir; zira onlara göre asıl olan emperyalizmin geriletilmesidir ve bunun için bulanık zihniyetlerin gayret göstermesi de iyi bir şeydir. Başka bir ifadeyle İslâm birliğinin sağlanmasında bu kolaylaştırıcı bir aşama olarak görülebilir; ancak buradan ulus devletlerin meşruiyetine delil çıkarmak doğru olmasa gerektir.

Yazarın *Âdem'in Oğlu Habil Gibi Ol* adlı çalışmasının, Malik Bin Nebi'nin (1905-1973) tezlerinin bir versiyonu olan *Bireysel ve Top-*

lumsal Değişimin Yasaları[3] kitabı kadar başarılı olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Habil gibi olmamız gerektiğini tavsiye ettiği eserinde sünnetullah ile ilgili kitabı kadar derinlik söz konusu değil. Oluşturduğu konu başlıklarının altını gereği gibi doldurmadan başka bir konuya geçiyor.

Filistin'de Müslümanlar Habil'e yakın bir tavır sergilemektedir; ancak İsrail'e misillemede bulunma hakları yok mudur? Said'in zaviyesinden buna imkân gözükmüyor. Daha önce yayımladığı kitabında güç biriktirmeksizin salt sağlam imanla yola çıkmanın yeterli olmadığını vurgularken (Said, 1995a: 203) Türkçeye kazandırılan *Âdem'in Oğlu Habil Gibi Ol* kitabında bu tezinden vazgeçtiğinin işaretlerini veriyor. Said'e göre çatışan iki kesim varsa çözüm hicrettir. Ulus devletlerin oluşmadığı bir ortamda hicret nispeten kolayken günümüzde ülke sınırlarını aşıp başka bir ülkeye yerleşmek pek kolay değildir. Hicret günümüzde hayli küçük topluluklar için mümkün görülebilir ancak yazar, yüzbinlerce insan için bu tavsiyenin somut zeminini gösterseydi hayırlı bir iş yapmış olacaktı. Said hicretin güncelleştirilmesi konusunda imkânlar açısından bihaber gözükmektedir.

Cevdet Said, birtakım olumsuzlukları zikretse de umutsuz değildir. Gelecek iyi olacaktır. Vurgu olarak olumlu, vakıa olarak ütopik bir tutum sahibi olduğunu söyleyebiliriz. Tarihin insanın şerefli bir varlık, zelil bir varlık oluşu bağlamında inişli çıkışlı ilerlediğini söylemek daha doğru olur. Kişi başına beş ton patlayıcıya sahip bir dünyada yaşayıp insanlığın hayra doğru ilerlediğini İleri sürmek sağlıklı bir değerlendirme olarak gözükmemektedir. Said, umutlu olmak bağlamında Yunus'un (a.) kavminin düşünüp taşınıp kendilerini ıslah etmelerini (Yunus 10/98) önemser. Bu ihtimalin her zaman bulunduğunu ve bunun istisna görülmemesi gerektiğini, toplumların azabı dikkate alarak iman etmelerinin mümkün olduğunu ve bu tavırlarıyla azabın kalkacağını ifade eder (Said, 2000: 393).

GÜÇ KULLANIMININ MEŞRUİYETİ SORUNU

Güç kullanmak Cevdet Said'in yaklaşımında olduğu gibi şeytandan kaçar gibi kaçmak gereken bir şey midir? Kur'ân-ı Kerim, bu konuda içinde bulunduğumuz konuma göre nasıl bir tavır takınacağımıza dair ipuçları vermektedir: *"Ey peygamber, kâfirlerle ve münafıklarla cihat et, onlara sert davran."* (Tevbe 9/73). Marufu emreder ve münkerden nehyedersek, kötülerin başımıza musallat olmalarını engellemiş oluruz. Münkere direniş ve sapıklığa cephe alış, sırf dille geçiştirilecek bir yükümlülük değildir. Tam tersine bu yükümlülüğün, bir de müminlerden iki topluluğun çekişmesi ve birinin azgınlaşarak barışa yanaşmaması durumunda İslâm toplumunun nasıl bir tavır takınması gerektiğinden söz eden ayetten anlayabiliyoruz: *"İnananlardan iki grup vuruşurlarsa, onların arasını düzeltin. Birisi ötekine saldırırsa Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla vuruşun. (Allah'ın buyruğuna) dönene kadar, dönerse artık adaletle onların arasını düzeltin ve daima adil olun. Çünkü Allah, adalet yapanları sever."* (Hucurât 49/9). Ayrıca Allah, Resûlüllah'ı (s.) inananları savaşa teşvik etmeye davet etmiştir (Enfâl 8/65). Allah bu sayede kâfirlerin gücünü kırar (Nisâ 4/84). Kendi uğrunda kaynatılmış binalar gibi saf tutup çarpışanları sever (Saff 61/4).

Güç sahibi olmanın faydalarına gelince gücün hareketi daha hızlı bir hâle getirdiği söylenebilir. Böylece imandan kaynaklanan güçle pratiğin oluşturduğu güç arasında bir kaynaşma olur. İnsanın İslâm davasına bağlanışı daha derin bir nitelik kazanır (Fadlullah, 1997: 184). Düşmanların iman özgürlüğünü boğmalarına, inancın diğer insanların hayatlarına nüfuz etmesini engellemeye dönük girişimlerde bulunmalarına ve inanç sistemine bağlananları dinden döndürme amaçlı baskılara, işkencelere, sürgünlere uğratmalarına ve özel ve genel çıkarlarını sabote edici etkinliklerine engel olur. İnsanlar arasında sömürünün, haksız kazancın ve haksızlığın egemen olmasına yol açan zalim güçlere karşı, mağlup mazlum ve ezilenlere yardım imkânı sağlar. Sahip olunan güç sayesinde küfür, Müslümanı Allah yolundan alıkoyamaz, müşriklerin güçlerini kırar ve baskılarını zayıflatır. İnsanlara, ülkelere ve kutsal değerlere saldırılar engellenir.

Eğer Allah'ın insanların bir kısmıyla diğerini savması olmasaydı, dünyayı fesat bürürdü (Bakara 2/251). Saldırganlara, tağutlara, zorbalara ve sapıklara meydanın boş bırakılmaması, haya-

3 Cevdet Said, *Bireysel ve Toplumsal Değişimin Yasaları*, çev. İlhan Kutluer, İnsan Yayınları, İstanbul,1994.

tın saldırganlığa ve sapıklığa boyun eğmemesi adil bir güç ile olur. Zorbaların hâkim olduğu bir ortamda hayat anlamsızlaşır, masum insanları öldürmeye varan çeşitli baskı yöntemleriyle sindirilmeleri gündeme gelir.

Azgınlaşan iktidarlar, sevgi, şefkat ve yumuşaklık esaslı yöntemleri zayıflığın bir belirtisi olarak algılarlar. Bu da onları, azgınlıklarını sürdürme konusunda cesaretlendirir. Hiçbir şey zayıfların zayıflığından, ezilmişlerin ezikliğinden ısrarla ve güçlü bir şekilde haykıracak bir dilin yokluğundan veya güce güçle karşılık verecek pratik bir hareketin yokluğundan daha çok tağutlar için azgınlıklarını sürdürme hususunda teşvik edici, tahrik edici olamaz. Bu açıdan bakıldığında ya risalet mesajının öngördüğü tavırdan, ilkelerden ve yapıcı, ıslah edici sembollerden soyutlanıp bu mutlu azınlık, hayatta diledikleri gibi davranmak üzere kendi hâllerine bırakılacak, yeryüzünde her türlü fesat ve bozgunculuğu yapmalarına göz yumulacak, ya da gerekirse mal ve can hususunda fedakârlıkta bulunmak da dâhil olmak üzere, çeşitli direniş yöntemleriyle bunların karşısında dimdik durulacaktır.

Cevdet Said, "Habil gibi ol!" hadisini bir Müslüman için çıkış noktası ve ilke olarak alırken acaba haksızlıklar karşısında takınılacak yegâne tavır Habilce davranmak mıdır, buna değinmez. Örneğin "İnsanlar 'La ilahe illallah' diyene kadar cihat etmekle emrolundum" hadisini hayatımızın hangi aşamasında değerlendirmeye alacağız? Veya kötülük karşısında önce elle, sonra dille, en son olarak da buğzederek tavır alma tavsiyesinde bulunan hadis gibi benzer rivayetleri de. Bu çerçevede Said'in belirttiği "Habil" hadisinden sağlıklı bir sonuç çıkarmak için konuyla ilgili ayetleri ve hadisleri de dikkate almalıydı. Habil gibi olmamızı tavsiye eden hadis, genel geçer bir kural şeklinde değil de söylendiği ortamla ya da kişiyle ilgili güzel bir tavsiye olarak anlaşılmaya daha müsait gözükmektedir.

SONUÇ

İslâmî hareket vahyi sınırlar içinde bir esnekliğe sahip olmalıdır. İslâmî hareketin, içinde bulunduğu ortam ve zamana göre takınacağı tavır, şiddet merkezli veya şiddet karşıtı olarak belirlenemez. Risalet misyonu, kavramlarını, genel ve özel nitelikli hükümlerini özgürce yayabilmelidir. Yöntemlerini ve hedeflerini serbest bir ortamda uygulama imkânına kavuşmalıdır. Hem de yeryüzünün her tarafında, her bölgesinde bu özgürlüğü sonuna kadar kullanabilmelidir; çünkü risaletin zamanı ve mekânı aşan evrenselliğine yakışan budur. Tüm insanları bu bağlamda bilgi sahibi kılma, sorumluluğunun bir gereğidir. Bu yüzden risalet misyonunun, fiilî engellemelere başkaldıracak ve meydan okumalara karşı koyacak caydırıcı bir kuvvet oluşturması en doğal hakkıdır. Güç kullanmamak temel bir ilke olamaz. Her hâlükârda güç kullanmak da sağlam bir temele sahip olmaktan uzaktır. Asıl olan tebliğin özgürce yapılabildiği bir ortama sahip olmaktır. Bunu elde etmek için hikmetle öğüt vermekten güç kullanmaya uzanan aşamalı bir yönteme başvurulabilir. Ya da içinde bulunulan şartlara göre ikisinden biri tercih edilebilir. Çünkü ilahi mesajı, düşman saldırılarından korumak şartlar gerektirdiğinde ancak kuvvetle mümkündür. Davet hareketinin özgünlüğünü boğmak, insanların onu dinlemesine engel olmak için var güçleriyle çalışan düşmanlara ancak kuvvetle karşı durulabilir. Bütün bunların yanında ancak güçlü bir hareket mensuplarını baskılardan, sürgünlerden, işkencelerden dinden döndürme amaçlı eziyetlerden koruyabilir. Bu da gösteriyor ki cihat, realiteye uygundur. Fitne kalkıncaya kadar her türlü çaba gösterilmelidir ve bu cehdin sınırlarını salt tebliğ ile sınırlamanın İslâmî temellerden yoksun olduğunu göz ardı etmemek gerekir.

KAYNAKÇA

Cevdet Said, *Bireysel ve Toplumsal Değişimin Yasaları*, çev. İlhan Kutluer. İstanbul: İnsan Yayınları, 3. Basım, 1994.

Muhammed Hüseyin Fadlullah, *İslâm ve Kuvvetin Mantığı*, çev. Vahdettin İnce. İstanbul: Yöneliş Yayınları,

1997.

Muhammed Hüseyin Fadlullah, *Min Vahyi'l-Kur'ân*. 11 cilt, Beyrut: Dâru'z-Zehra, 1405 (h).

Fahruddin Râzî, *et-Tefsiru'l-Kebir*. 2. Basım, Beyrut: Daru İhyai Turasi'l-Arabi, 1998.

Cevdet Said, *Âdem'in Oğlu Habil Gibi Ol*, çev. Abid Keskinsoy, İstanbul: Pınar Yayınları, 2000.

Cevdet Said, *İslâmî Mücadelede Güç İrade ve Eylem*, çev. İbrahim Kaçar, İstanbul: Pınar Yayınları, 1995a.

Cevdet Said, *İslâmî Mücadelede Şiddet Sorunu*, çev. H. İbrahim Kaçar, İstanbul: Pınar Yayınları, 1995b.

TÜRK İSLÂM EDEBİYATI MI? İSLÂMÎ TÜRK EDEBİYATI MI?

Bir Ders İsimlendirmesi Üzerinden Zihniyet Tarihi Okuması

CENGİZ TATAR

Bu yazımızda Türk İslâm Edebiyatı dersinin ortaya çıkış serencamını ele almaya çalışacağız. Bunun için öncelikle Cumhuriyet'in dinle kurduğu ilişkiye kısaca bir göz atacağız. Cumhuriyet'in ilk on yılında Türk İslâm'ı/Türkleşmiş İslâm şeklinde bir dinî algı/düşünce meydana getirilmeye çalışılmış ve İslâm'ın Türk milliyetçiliğine payanda olması fikri ön plana çıkarılmıştır. Dini, kendi hedefleri doğrultusunda kullanmak isteyen rejim Diyanet İşleri Başkanlığı kurumunu ihdas etmiştir. Bu bağlamda dinin rejime, Türklüğe ve çağa uyumlu hâle getirilmesi hedeflenir. Fakat 1933-34'lü yıllara gelindiğinde artık İslâm'ın milliyetçiliğe payanda olması düşüncesi yerine milliyetçiliğin bir din olarak ikame edilmesi kararlaştırılır ve böylece din kamusal alandan çıkarılır.[1]

BİR DERSİN SİYASETİ VE DÖNÜŞÜMLER

Cumhuriyet'in dine karşı gösterdiği reaksiyon din eğitiminde de bariz bir şekilde hissedilir. Bu bağlamda Cumhuriyet döneminde ilahiyat fakültelerinin yaşadığı değişimler bize resmi ideolojinin dinle ilişkisinin ipuçlarını verir. İlahiyat fakülteleri kurulurken yukarıda bahsettiğimiz yerli/Türk İslâm'ı fikri ön plana çıkar. Fakültelerin ders programlarına ve ders programlarında yapılan değişikliklere bakıldığında bu durum hemen fark edilecektir. Bahsettiğimiz değişim ve dönüşümleri en iyi Türk İslâm Edebiyatı dersinde görebiliriz.

Bu ders ilmî olmaktan ziyade ideolojik bir gaye için ihdas edilmiş ve günümüzde dahi tam kıvamını bulamamış suni bir nitelik taşımaktadır. Dersin kurucu ismi Necla Pekolcay'dır. Bu alanda emek veren diğer kurucu isimler ise; Reşit Rahmeti Arat, Fevziye Abdullah Tansel, Nihat Sami Banarlı, Ali Nihat Tarlan ve Kaya Bilgegil'dir. Saydığımız isimlerin akademik uzmanlık alanları Türk Dili, Klasik Edebiyat ve edebiyat tarihidir. Dersin kurucu ismi Necla Pekolcay'ın doktorası "Türkçe Mevlid Metinleri"dir ve bu doktora Türkoloji Bölümünde yapılmıştır. Kurucu isimlerinin tamamı Türk Edebiyatı'nın çeşitli alanlarında uzman olduğuna ve dersin içeriği de zaten Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde okutulduğuna göre böyle bir ders/anabilim dalının kuruluşu hangi gayeye mebnidir? Sorunun cevabı olarak aklımıza ideolojik saikler dışında bir şey gelmemektedir. Bunu dersin isminin geçirdiği değişimleri takip ederek görmek de mümkündür.

Cumhuriyet'in ilanının hemen ertesinde 1924 yılında İstanbul Dârulfünûnu'nda İlahiyat Fakültesi açılmasına rağmen henüz Türk İslâm Edebiyatı isimli bir derse tesadüf edemeyiz. Ders programında edebiyat dersi olarak sadece Arap Edebiyatı yer almaktadır. Diğer yandan daha sonraki süreçte Türk İslâm Sanatları

1 Onur Atalay, *Türk'e Tapmak*, İletişim Yayınları, İstanbul 2019, s. 75-77.

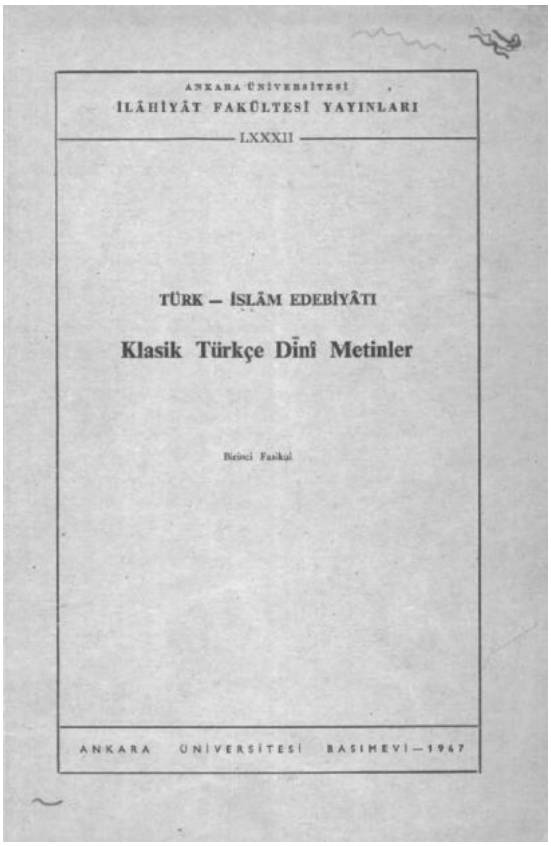

şeklinde değiştirilecek olan İslâm Bediiyyatı dersinin varlığı da dikkat çekicidir. Demek oluyorki Cumhuriyet'in ilk yıllarında sanat ve edebiyat derslerinde İslâmî gelekten bir kopma söz konusu değildir. Bu dönemde İslâm'ın yeni rejim için kullanışlı olup olmadığı denendiğinden herhangi bir müdahale yapılmamış gibidir. 1925-33 yılları arasında devam eden eğitim-öğretim boyunca bu dersler aynı isimle sürdürülmüştür. 1933 yılına gelindiğinde İstanbul Dârulfünûnu kapatılıp yerine İstanbul Üniversitesi açılmıştır. Dârulfünûn'la birlikte İlahiyat Fakültesi de lağvedilmiş ve onun yerine öğrencisi olmayan İslâm Tetkikleri Enstitüsü açılmıştır. 1933'lü yıllardan itibaren din ve din eğitimine gerek kalmadığı kanaatiyle bunlar devredışı bırakılmıştır.

1949 yılına gelindiğinde din adamı ihtiyacı had safhaya ulaşmış bu nedenle de konu Meclis'e taşınmıştır. Meclis'te alınan kararla Ankara Üniverstesi'ne bağlı İlahiyat Fakültesi kurulmuştur. Burada Klasik Dini Türkçe Metinler kürsüsü kurulmuş ve aynı adla bir ders, programa eklenmiştir. Kürsünün hocalarıysa Rıfkı Melül Meriç, Fevziye Abdullah Tansel, Necati Lugal ve Esat Coşan'dır.[2] Bu isimlerin yeni rejimle herhangi bir problemlerinin olmadığını belirmekte fayda vardır. Kürsünün hocalarından Fevziye Abdullah Tansel 1967 yılında Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınları arasından iki ciltlik *Klasik Türkçe Dini Metinler* adlı ders kitabını neşretmiştir. Kitap aslen bir antoloji niteliğindedir. İlahiyat Fakültesi öğrencilerine uygun olduğu düşünülen Halk Edebiyatı ve Klasik Edebiyat'tan seçilen dinî metinler ve kitabe, vakfiye ve berat örneklerine yer verilmiştir. Metinler Osmanlıca olduğundan öğrencilerin Osmanlı Türkçesi'ni öğrenmeleri de hedeflenmiştir. Türk İslâm Edebiyatı dersinin ilk nüvesini oluşturacak olan bu ders bir anlamda metin seçkisi olduğundan daha çok metin şerhi niteliği taşımaktadır. Öğrencilere edebi bir zevk verme, tadımlık örnekler sunma açısından dikkate alınması ve hatta bugün bile benzer bir seçki yapılarak İlahiyat öğrencilerine okutulması gerekmektedir.

EZHER TARTIŞMALARI, TEKLİFLER VE GÜNÜMÜZ

Ankara'da İlahiyat Fakültesi'nin açılmasının ardından din eğitimiyle alakalı birçok tartışma başlamıştır. Bunda Ezherli öğrencilerin büyük payı vardır. 1950'li yıllarda Türkiye'den Mısır'a Ezher'e dinî eğitim almak için çok sayıda öğrenci gider. İmam hatip okullarının ve Ankara İlahiyat Fakültesi'nin açılmasına rağmen Ezher'e gidenlerin sayısının artarak devam etmesi halkın hâlen daha devlet tarafından açılan dini okullara tam anlamıyla itibar etmemesinin bir göstergesidir. Hükûmet yetkilileri bu rağbetin ve belki de yabancı tesir altında kalan bir dinî eğitimin önüne geçmek için Ezher'den alınan diplomaları kabul etmemeye karar verir. Bu da ciddi bir tartışma başlatır ve tartışmalar Meclis'e taşınır.

Ezher'de okuyan öğrenciler diplomalarının geçerli sayılması için büyük çaba harcarlar. Abdullah Aytemiz, Meclis'te Ezherli öğrencilerin Türkiye'deki din adamı eksikliğini giderebileceklerini, buna karşılık Ankara İlahiyat Fakültesi'nin verdiği eğitimle din adamı yetişmesinin imkânsız olduğunu söyler. Ezher'de okuyan talebelerin ülkelerine döndükten sonra

2 Bilal Kemikli, "İlahiyat Aratırmaları: Dil ve Edebiyat", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 2009, s. 50.

aldıkları din tedrisinin iyiliği hasebiyle öğretmen olarak istihdam edilmeleri gerektiğini ifade eder. Aytemiz'in ifadelerine karşılık Tevfik İleri Türk milletinin kendi bünyesi içerisinde yetiştirdiği din adamlarının yeterli olduğunu, dışarının yardımına ihtiyaç duymadıklarını belirtir.[3] Aynı dönemde Ankara İlahiyat Fakültesi'ne Suriye'den tefsir, hadis, fıkıh ve İslâm Tarihi hocalarının getirileceği haberleri yayılır. Bu tartışmaya müdahil olan İbrahim Arvas ise Ankara İlahiyat Fakültesi'ne Suriye'den hoca getirtilmesi fikrine şiddetle karşı çıkar. Buna ilaveten Ankara İlahiyat Fakültesi'nin isminin "Türk İslâm İlahiyat Fakültesi" olması teklifinde bulunur.[4] Sadece Arvas değil Raif Ogan da *Büyük Doğu* sütunlarında Türk İslâm İlahiyat Fakültesi isminde ısrar eder.[5]

Ezher'le alakalı tartışmalar 1953 yılında da devam eder. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Ezher'e gönderilen müfettiş raporunda Ezher'in hâlen daha Orta Çağ medreselerini andırdığına dair ifadeler kullanması dikkat çekicidir. 1954'te Millî Eğitim Bakanı Salim Burçak ise "Bizim Arap memleketlerinden öğreneceğimiz bir şey yok, Türkiye'de İlahiyat Fakültesi var..." sözleriyle[6] dinî konularda dışarıya kapıları kapatır. Bu tartışmalar açıkça gösteriyor ki Türkiye'deki resmi makamlar din konusunda dışarıdan gelebilecek herhangi bir tesire karşı teyakkuzda olup kendi dini anlayışının dışına çıkmayan bir Türk İslâm'ı fikrini benimsemeyi sürdürürler. Arapları ve onların din düşüncesini küçümseyen, kendi coğrafyasına has bir İslâm algısı oluşturmaya çalışan rejim bu algının tezahürü olarak ilahiyat fakültelerinde bir kısım derslerin başına "Türk" kelimesini ekleyecektir. 1953-54 yılı Ankara İlahiyat Fakültesi'nin ders programına İslâm Sanatları dersinin yanında başka bir Tezyini Sanatlar dersi varken Türk İslâm Tezyini Sanatları dersinin konmasını bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.

Ankara İlahiyat Fakültesi'nde Klasik Dini Türkçe Metinler dersi devam ederken (1968'e kadar) 1959-60'ta açılan Yüksek İslâm Enstitüsü'nde bu dersin yerine "İslâmî Türk Edebiyatı" karşımıza çıkacaktır. Yüksek İslâm Enstitülerindeki "İslâmî Türk Edebiyatı" dersi 1968 yılında Ankara İlahiyat Fakültesi'nde "Türk İslâm Edebiyatı" ismiyle programa dahil edilir. 1971 yılında kurulan İslâmî İlimler Fakültesinde de Yüksek İslâm Enstitüsü'ndeki gibi "İslâmî Türk Edebiyatı" dersi mevcuttur. 1975-76 eğitim döneminde bu isim İslâmî İlimler Fakültesinde "Türk İslâm Edebiyatı" şekline evrilirken Yüksek İslâm Enstitüsü'nde "İslâmî Türk Edebiyatı" ismiyle devam ettirilir.

Türk İslâm Edebiyatı dersi ilmî olmaktan ziyade ideolojik bir gaye için ihdas edilmiş ve günümüzde dahi tam kıvamını bulamamış suni bir nitelik taşımaktadır. Dersin kurucu ismi Necla Pekolcay'dır. Bu alanda emek veren diğer kurucu isimler ise; Reşit Rahmeti Arat, Fevziye Abdullah Tansel, Nihat Sami Banarlı, Ali Nihat Tarlan ve Kaya Bilgegil'dir.

1970'li yıllardan itibaren resmî ideoloji tarafından benimsenen Türk-İslâm Sentezi fikri "Türk ve İslâm" kelimlerinin birlikteliğine özellikle vurgu yaptığından bu dersin ismi "Türk İslâm Edebiyatı" şeklini almıştır. Yakın döneme kadar bu isimle devam ederken İslâmî İlimler Fakültelerinin yeniden açılmasıyla birlikte dersin ismi tekrardan İslâmî Türk Edebiyatı şeklinde de karşımıza çıkmaya başladı. Özellikle yeni kurulan bu fakültelerde İslâmî Türk Edebiyatı ismi tercih edilirken eski İlahiyat Fakülteleri Türk İslâm Edebiyatı ismini kullanmaya devam etmiştir.

Derslerin içeriklerinin aynı olmasına rağmen isimlendirmedeki farklılıklar kelime oyunundan başka bir anlam ifade etmemektedir. "İslâmî" kelimesinin başa getirilmesiyle dersin içeriği daha fazla İslâmî olmamaktadır. Kelimelerin yerlerini değiştirme oyunu Tanzimat'tan beri yapılan kendini kandırmadan başka bir şey değildir. Eğer bu derse müdahale edilmek isteniyorsa önce dersin varlığı ardından da dersin içeriği sorgulanmalıdır.

3 Ekmeleddin İhsanoğlu, *Yozgatlı İhsan Efendi*, Doğan Kitap, İstanbul 2018, s. 225-240.
4 *Büyük Doğu*, Yedinci Devre, sayı 73, s. 2.
5 *Büyük Doğu*, Yedinci Devre, sayı 94, s. 2.
6 Ekmeleddin İhsanoğlu, *Yozgatlı İhsan Efendi*, Doğan Kitap, İstanbul 2018, s. 225-240.

YENİDEN İSLÂMLAŞMA SÜRECİNDE BATILI FİKİRLER

ALİ AKGÜN

İslâm toplumunun yaşadığı yer, başka toplumların yaşadığı yerlerden bütünüyle farklıdır. Sömürgecilere[1] ait yerlerde günlük yaşam olabildiğince maddi rahatlık veren eşyalarla süslenmiştir. Beton ve çelikten yapılar yükselir. Gösterişli araçlar, şatafatlı nesneler; çılgınca bir tüketimdir insanları sarıp sarmalayan. İslâm toplumuna ait yer ise "takva temeli üstüne kurulmuş olan bir mescit" gibi biriciktir. Müslümanlar Yesrib'te toplanınca şehir, gramer bakımından "din" kökünden gelen Medine ismini alır. Orada arınmayı seven müminler kerpiçten evler inşa ederler. Veya siyah bir kıl çadırda hurma ve deve sütüyle yaşarlar.[2]

Batı tarzında yaşayan, Batılı fikirlerin biçimlendirdiği toplumlarda hayat tarzını İslâm dışında başka bir "din" belirler: Bu görünürde Hristiyanlık, Yahudilik veya "Müslümanlık" olabilir; gerçekte ise arzuların ve şeytanın kölesi kılan bir sistemdir var olan; bu durumu gizlemek için insanlığın önüne "din ya da özgürlük" şeklinde sahte bir seçenek sunulur.

DİNÎ DENETİMLERDEN KURTULMA SÜRECİ

Avrupa kilise ve feodalizme karşı yapılan devrimlerle burjuvazinin katliamlarla örtülü özgürlük ve çoğulculuğunun tadına vardı. Ama vahyin ışığı olmadığı için kalplere huzur ve hakikate kavuşma duygusu yerleşmedi. Var olan durum Batı'daki tarihi sürecin bir neticesidir. Batı, Yunan-Roma ve Yahudilik-Hristiyanlık fikri yapılarının buluşması deneyiminden hâsıl olan bilincin bir ürünüdür. Hristiyanlık, "kanuni hüküm" yönü olmadığı için, Roma hukukundan yasalar ithal etmiştir. Eski Yunan ve özellikle Aristo felsefesi Batı Hristiyanlığı için bir temel oluşturmuştur. "Laikleşme insanın, düşünce ve dil üzerinde dinî ve metafizik denetimlerden kurtulması" diye tanımlanmaktadır.[3] Avrupa'da uzun asırlar boyunca devam eden kilisenin akıl ve vicdanlar üzerindeki hâkimiyeti bu şekilde ortadan kalktı. "Bunun alternatifi olarak aklı, özgürlüğü ve halkın iradesini kutsayan laik ulus devlet doğdu."[4]

"Laik" kelimesi, Latince "laicus" aslından alınmış Fransızca bir kelimedir. Sözlük anlamıyla "dinî olmayan şey, fikir, müessese; din işlerini devlet işlerine karıştırmayan, devlet işlerini dinden ayrı tutan kişi veya kurum" demektir. Laiklik düşüncesi, dinî değerlerin yerine beşeri değerlerin konulmasıdır.

"Laik kelimesi hukuk ıstılahları arasına Fransız İhtilali ile girmiştir. İhtilalde Fransız devleti ve hukuku kiliseden ayrılıp dinîlikten çıkınca yeni doğan bu çocuğa bir ad vermek lazım gelmiş ve laik devlet, laik hukuk denilmiştir."[5]

Orta Çağ Avrupa'sında din ve devlet birlikte yürüdü. Elbette krallar ve ruhbanlar arasında bir

1 Frantz Fanon *Yeryüzünün Lanetlileri* kitabında sömürge şehrinin coğrafyasını çok güzel tasvir eder.

2 Emir Faysal, 1973'te Amerika ve diğer Batılı ülkelere karşı ilan edilen "petrol ambargosu" ile ilgili ülkesinde "eğer ambargoyu kaldırmazsanız biz de petrol kuyularını vururuz" diye tehdit eden Henry Kissenger'e şu tarihî cevabı vermiştir: "Biz ve atalarımız hurma ve deve sütüyle yaşadık, yine öyle yaşarız."

3 M. Nakip el Attas, *İslâm ve Laisizm*, çev. Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul, 2017, s. 23.

4 Raşid Gannuşi, *Laiklik ve Sivil Toplum,* çev. Gülşen Topçu, Mana Yayınları, İstanbul, 2018, s. 28.

5 Ali Fuad Başgil, *Din ve Laiklik*, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2020, s. 160.

güç mücadelesi; din adına insanlar ve zenginlik kaynakları üzerindeki tahakkümün meşruluğunu desteklemek için "kutsala" kimin sahip olacağı konusunda bir rekabet de söz konusuydu. Bu dönemde felsefe, ilim ve hayatla ilgili her şey kilisenin öğretisine göre ifade ediliyordu.

Rönesans'la birlikte din (Hristiyanlık) ve bilim ilişkisi birbirinden uzaklaşmaya yönelmiştir. Orta Çağ Avrupa'sı, kilisenin dünya ve gerçeklik hakkındaki görüşlerinden uzaklaştıkları oranda bilimsel araştırmaya yönelmişlerdir. Batı Avrupalı medeniyet tarihçileri Batı'nın bilimsel yöntemi Eski Yunan'dan aldığını söylerler. Oysa Eski Yunan düşüncesinde deney ve gözleme dayanan bir araştırma metodu yoktur. Batı deneysel yöntemi Müslüman bilginlerden öğrenmiştir. "Batı'nın bilimsel düşünce ve felsefe geleneğini Eski Yunanlardan aldığı iddiası doğru ise Avrupalılar Eski Yunanlıların eserlerini bin yıldan fazla bir süre ellerinde tuttukları halde Rönesans'ı neden çok daha önce başlatamadılar? Neden Batı uygarlığı bilimsel gelişme için 1200 yıl daha beklemek zorunda kaldı?"[6]

İslâm tarihinin klasik dönemi kabul edilen 7-11. yüzyıllarda Müslümanlar klasik bilimlerin her alanında (matematik, fizik, astronomi, kimya, biyoloji ve tıp) ve felsefede geniş çapta ve çok yönlü bir araştırma, keşfetme ve geliştirme çabası içinde olmuşlardır. Batı'daki durumun aksine, İslâm'dan önce bilimle hiç ilgisi olmayan toplumlar bilim ve felsefe alanındaki bu çalışmaları İslâm'ı kabul ettikten sonra gerçekleştirmişlerdir. Diğer bir deyişle İslâm medeniyetinin kaynağı sadece Kur'ân ve bu kaynağın hayata yansımış biçiminden ibaret olan Hz. Peygamber (s.)'in fiilî ve kavli sünnetidir.

Avrupa İslâm'ın birikimini ve Müslüman bilginlerin eserlerini Endülüs ve Sicilya üzerinden öğrendi. Hristiyanlık İslâm gibi "gerçekliğin dini" değildi. Eldeki İnciller ve Tevrat ilmi verilerle çelişen sayısız ifadeler içeriyorlardı; (teslis ifadesinde olduğu gibi) inanç yapıları tutarsızdı. Kilisenin ve ruhban sınıfının baskısı dayanılmazdı. Bu durumda çatışma kaçınılmazdı. Bu yüzden Batı bilimdeki başarılı çalışmalarını din (Hristiyanlık) dışı, laik bir anlayış içinde gerçekleştirmiştir.

Hristiyan ve Batılı dünya 15. yüzyıldan 19. yüzyıla uzanan süreçte -Rönesans ve Aydınlanma çağı- fikrî bir değişim yaşadı. Auguste Comte, bu zaman zarfında bilimsel hayatın ve anlayışın benimsendiğini, dini düşüncenin yok olduğunu ifade ediyor ve Batı felsefesindeki laik ve bilimsel gelişme paralelinde toplumsal "evrimciliğe ve ilericiliğe" olan inancını dile getiriyordu.[7] Bu laik anlayış, "Tanrısız, dinsiz, özgür bir dünya" kurabilirdi. Hristiyanlık zaten vahyi bir öğretiye göre toplumu düzenlemeyi öngören bir şeriattan yoksundu. Bu şekilde batılı teolog ve düşünürler laisizmin İncil ile çelişmediğini hatta daha da ileriye gidip laikliğin kaynağının İncil olduğu düşüncesini savundular. Tabii böylece "laik yüzlü bir Hristiyanlık" söylemiyle geleneksel Hristiyanlığa zıt bir din icat ettiler.

Laisizm, dinî düşünüş ile salt rasyonalist görüş arasındaki çatışmanın Batılı dünya görüşüne yansımasının bir neticesidir. Din ile devletin, ilahi yasa ile beşerî hükmün birbirinden ayrılması, Batılı aklın kiliseye karşı takındığı tavrın ürünüdür. Laiklik Batı'da Hristiyanlık ile ilgili değerleri iyisiyle kötüsüyle yok etti ve ardında korkunç bir boşluk bıraktı.

18. yüzyılın Voltaire ve Diderot gibi düşünürleri şöyle diyorlardı: "Din, ruhbanlar sınıfının halkı istismar için icat ettiği bir efsanedir. Her devirde rahip ve kâhin diye bir takım tembel ve işsiz kimseler türemiştir. Bir nevi esrarengizliğe bürünerek dinî ayin ve ibadetler icat edip kurnazca tertipleyen bunlardır. Manastırlarda çalışmadan yiyip, yaşayan ve bir parazit sınıf teşkil eden bu kimselerdir..."[8]

Voltaire ve fikir arkadaşları, ilmî bir tez dile getirmekten ziyade; Batı'da din adına işlenen cinayetlerden ve birtakım (Hristiyan) din adamlarından duydukları nefreti ifade ediyorlardı.

1789'da Fransız İhtilali ile kitleler laik bir dünyaya yönelir. Devrime krallık ve Katolik kilisesi karşıtı bir anlayış hâkimdir. Böylece dinsiz ve sınıfsız bir medeniyetin tesis edilmesini amaç edinmiş bir toplum ortaya çıkmıştır.

"Materyalist ve laik zihniyetin hâkim olduğu, insan hayatının iyice maddi ve laik (din tesirinden uzak) bir temele oturduğu[9] bu çağın başlıca fikrî arayışı ideal insan/ideal toplum ikilemi ekseninde yoğunlaşır."

6 Şakir Kocabaş, "İslâm ve Bilim", *Divan* 1996/1, s. 67-83.

7 M. Nakib el-Attas, *age.*, s. 10

8 Ali Fuad Başgil, *age.*, s. 37

9 M. Nakib el-Attas, *age.*, s. 47

"19. yüzyılda Avrupa erişilmez bir üstünlük kazandı, hem de birdenbire... Ve cihan üzerinde hemen hemen mutlak bir hâkimiyet kurdu. Cihanın en uzak bölgelerine ait de olsa her mühim mesele, Avrupa hariciyeleri arasındaki tartışmalarla karara bağlanıyordu."[10]

MODERNLEŞME VE İNGİLİZ-YAHUDİ MEDENİYETİ

Avrupa'nın bilimsel ve teknolojik düzeyi, askeri gücü ve zenginliği tüm dünyayı etkiliyordu. Batı kendi hayat tarzını dayatıyordu. Türkiye İslâm âlemi içinde Batı ile teması en uzun ve ona en yakın ülkeydi.

Türk toplumu bir modernleşme ve değişme süreci içindeydi. 1839'da Gülhane Hattı Hümâyunu ilan edildi. 1841'den itibaren Tanzimat uygulanmaya başlandı. Mevzuatı laikleştirme eğilimi görülüyordu. "Ordunun yeni baştan teşkilatlanması, mekteplerin, mahkemelerin kurulması, idarede koyu bir merkeziyetçilik ve az sonra yeni bir adlî teşkilat ile Fransa'nın tıpkısı bir usûl-ü muhâkemat..."[11]

Dünyada İngiliz-Yahudi ittifakı yeni kararlar alıyordu. Ortadoğu'da bir Yahudi devletinin kurulması ve bölgenin zenginliklerinin emperyalizme akması için Osmanlı hilafetinin devreden çıkarılması gerekiyordu. Çünkü sistem bütün girişimlerine rağmen Sultan Abdülhamit'e ve Osmanlı'ya gerçek anlamda tesir edememişti.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte, yeni dünya sistemi amacına ulaştı. 1922'de saltanat ve hilafet ayrılarak saltanat iptal edildi. Hilafet hükümsüz hale getirildi. 1924'te de halifelik makamı tümden kaldırıldı. "Şeriat mahkemelerinin kaldırılmasının ardından, 17 Şubat 1926'da kabul edilen Türk Medeni Kanunu, laiklik ilkesinin tümüyle uygulamaya konulduğunun açık bir göstergesidir. Medeni kanunun, kanunları son dinsel temellerinden de koparıp laikleştirdiği söylenebilir."[12] 1928'de Anayasa'da yer alan 'Türkiye Devleti'nin dini İslâm'dır' ifadesi kaldırılır.

İngiliz-Yahudi ittifakı, dünyanın büyük bir kısmında yeni bir insanlık bilincinin oluştuğunu gördü. 19. yüzyılın ikinci yarısında Hindistan'da İngilizlere karşı ortaya çıkan ilk isyan hareketlerinden itibaren tüm yeryüzünde zulme ve sömürüye uğrayan topluluklara bir destek gerekiyordu. Sömürgecilerin karşısında ve ezilenlerin yanında yer alan, sistemdeki adaletsizliğe tepki gösteren bu gücün önemli ölçüde Müslümanlardan geldiği fark edildi. İslâm medeniyeti emperyalist Batı medeniyetine karşı direnenlerin tek çıkış yoluydu. İslâm medeniyetini de Osmanlı temsil ediyordu. Bu nedenle İngiliz-Yahudi medeniyeti[13] nüfuz edemediği, etkisi altına alamadığı Osmanlı'yı ortadan kaldırdı.

Emperyalizmin sömürüsü altında zulme uğrayan toplumlar için adaleti tesis edecek ve yeni bir yaşam biçimi getirecek sadece İslâm nizamıdır. Hem fizik gerçekliği hem de fizik ötesi gerçekliği ihata eden İslâm medeniyeti karşısında tutunamayacaklarını gören Batılı güçler başka çözüm yollarına yönelmişlerdir.

Batı medeniyeti, İslâm toplumlarına laik bir milliyetçilik düşüncesi ekleyerek, kitleleri bir bilgi eksikliği ve bilinçsizlik ortamında İslâm'dan uzaklaştırmıştır. Avrupa zaten laisizmle eski Hristiyanlığa karşı yeni bir 'din' icat etmişti. Şimdi aynı şekilde, Türkiye'de ilk örneğini gördüğümüz, İslâm ülkelerinde de İslâm karşıtı bir "din" (hayat tarzı) düşüncesini tatbik ediyordu. İslâm toplumu, içinde İslâmî hayat tarzının hâkim olduğu bir toplumdur. Akide, ibadet ve şeriat olarak İslâm'ın uygulanmadığı bir toplum cahiliye toplumudur.

İslâm'dan uzaklaşma tarihte Müslümanlar arasında hep olmuştur. İslâm toplumuna yabancı kavramlar girmiş, sızmış, Müslümanlar Kur'ân'ın kavram sisteminden uzaklaşmışlardır. Dilde bozulma başlamış ve bu şekilde gerçeklikle ilişkileri kopmuştur.

Allah Teâlâ müminlere şöyle hitap etmektedir: *"Gevşeklik göstermeyin, üzüntüye kapılmayın, eğer inanmışsanız üstün gelecek olan sizsiniz."* (3/139) Müslümanlar ruhun maddeye, akidenin bütün dünyevi acılara ve imanın fitneye karşı kazandığı zaferin en muhteşem zafer olduğunu unutmuşlardı.

10 Cemil Meriç, *Kırk Ambar,* cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s.119.
11 Cemil Meriç, *age.*, s.137.
12 Alev Erkilet, *Ortadoğu'da Modernleşme ve İslâmî Hareketler*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2017, s. 148.
13 "İngiliz-Yahudi Medeniyeti" tabirini ilk dile getiren Teoman Duralı şöyle ifade etmektedir: "İngiliz-Yahudi medeniyetine gelince; o, Yeniçağ Dindışı Batı Avrupa medeniyetinin tabii uzvi devamı olarak da görülebilir." Teoman Duralı, *Çağdaş Küresel Medeniyet*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000, s.21.

Batı medeniyeti Müslümanların aklını çelecek birtakım ideolojiler sunmuştur. Bu 'İzm'ler idrakimize giydirilen deli gömlekleri. İtibarları menşelerinden geliyor. Hepsi de Avrupalı.'[14] Kapitalist İngiliz-Yahudi medeniyeti, sömürülen kitlelere sahte bir seçenek olarak sunduğu sosyalizm ve Müslüman bir toplumda İslâmiyet'i öldürmek emeli taşıyan laisizm ile İslâm âlemini şuursuz ve iradesiz bir yığın hâline getirdi.

Allah'ın iradesine teslim olmak demek aynı zamanda onun şeriatına (hukukuna, kanunlarına) itaat demektir. Esasen *"Allah indinde din ancak İslâm'dır."* (3/19) Ve *"İslâm'dan başka bir din icat eden olursa, o din asla kabul edilmeyecektir."* (3/85)

İslâm diğer dinî yapılardan farklıdır: Onda Allah iradesine içten ve tam bir teslimiyet söz konusudur ve teslimiyet Allah'ın bildirdiği yaşayış ve inanış kurallarına tam ve gönüllü bir itaat şeklinde belirginleşir.

"İslâmî sosyal düzen Allah'ın yeryüzündeki melikliğidir, yeryüzünün onun devleti, onun krallığı haline gelmesidir, insanın 'Allah'ın halifesi' sıfatının da kâmil tezahürüdür ki o tezahürde insanın elindeki gemler gerçekte Allah'a aittir, insanlara hükmeden devlet ya da hükümdar bizzat Allah'tır, cari olan onun iradesidir, onun kanunları, onun emir ve nehiyleridir."[15]

İslâm ortaya çıktığında, Hristiyanlığın üniversalizm iddiaları önemli ölçüde tesirini kaybetmiştir. 15. yüzyılda da Yeniçağ din dışı Batı Avrupa medeniyeti, Hristiyanlığa bir tepki şeklinde vücut bulmuştur.[16] Zaman içinde Batı'da "laikleştiren gelişmeler" kaçınılmaz bir şekilde ve hızla başını alıp gitmiş, felsefeyi, teolojiyi ve bilim hayatını zapt etmiş ve neticede bugün açıkça görüldüğü gibi geleneksel Hristiyanlıktan eser kalmamıştır.

Yahudilikte din ve ırk iç içe geçmiştir. Yehova bir kavmin Tanrı'sı derecesine inmiştir. Ulusal bir din şeklinde anlaşılan Yahudiliğin tüm insanlığa hitap etmesi mümkün değildir. Hristiyanlık, Fransız ihtilaliyle birlikte son şeklini almış "laik yüzlü bir din" hüviyetiyle Allah, ahiret ve ruh hakikatinden uzaklaşmış, dünyevileşmiştir.

Batılı toplumlar dâhil tüm insanlık, hak dinin manevi kuvvetine muhtaçtır. Bu ihtiyaç son yüzyılda iki dünya savaşından sonra bir zaruret hâlini almıştır. Entelektüel düzlemde İslâm'ın üstünlüğü belirginlik kazanmış, bir ihtida hareketi (İslâmlaşma) ortaya çıkmıştır. Tüm dünyada İslâm'a yönelik sempati artmış ve fikri bir dönüşüm yaşanmıştır.

Yahudi sermayesinin Amerika'ya taşınmasıyla İngiliz-Yahudi medeniyetinin merkez gücü olan Amerika bu durumu görmüş ve 1970'lerde yeni stratejisini "İslâm'a karşı İslâm" olarak belirlemiştir. İslâm'ın kaynaklarına nüfuz edemeyen Batı bu sefer Müslümanların manipülasyonunu hedeflemiştir.

Soğuk Savaş döneminde özellikle Ortadoğu'da İslâm'ın karşısına sosyalizmi ve laik milliyetçilik düşüncesini çıkaran sistem bu bakımdan yeterince başarılı olamayınca; Sünni-Şii kamplar oluşturmuş, birbirlerini tekfir eden "İslâmî" görünümlü örgütler kurmuş, terör olayları düzenlemiş ve Ortadoğu bölgesine fiilî müdahale etme yöntemine başvurmuştur. Son olarak "Büyük Ortadoğu Projesi" ve "Arap Baharı" sürecinde İslâm ülkelerine "demokrasi, insan hakları ve özgürlük" getirme vaadiyle bölgeyi kanlı bir [17]planla yeniden yapılandırmıştır.

İngiliz-Yahudi medeniyetinin bize verebileceği bir şey yoktur. Modernist, reformist kim olursa olsun bunların Batı'dan kopya ettikleri görüşlerin İslâm'a bir katkısı söz konusu değildir. Laisist Müslümanların da bizim bilgi dağarcığımıza katacağı yeni bir şey yok, bizim dünyaya karşı gerçek biçimde konumlanmamızı (tavır almamızı) besleyecek, tenvir edecek, yönlendirecek hâlleri yok onların. Kur'an ve Sünnet geleneğimiz bize yeter. Bizim yapacağımız onları toplumdan uzak tutmaktır.

Batı kaynaklı bütün düzenler devrini tamamlamış ve başarısızlığa uğramışlardır. İşte tam da şimdi İslâmî hareket, Allah'ın iradesini gerçekleştirmek üzere, emperyalizmin sömürüsü altında zulme uğrayan Müslümanlar için bir umut ve yeni bir hayat tarzı sunacak İslâm toplumunu ve İslâm devletini meydana getirmekle yükümlüdür.

14 Cemil Meriç, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 90.
15 M. Nakip el-Attas, *age.*, s. 75.
16 Teoman Duralı, *age.*, s. 21.
17 M. Nakip el-Attas, *age.*, s. 108.

İsmail Cem ve Türkiye'nin Geri Kalmışlığında Batılılaşma Sorunu

GÜNGÖR GÖÇER

Osmanlı Devleti'nin dünya siyasetinde askerî, siyasi ve ekonomik olarak zayıflamaya başlaması devlet içerisinde en üst kademeden en alt kademeye kadar bir sorgulama ve arayışa yol açmıştır. Bunun sonucunda Osmanlı aydın, bürokrat ve askerî kesimlerinde Batı'ya ve Batılı değerlere karşı bir ilgi ortaya çıkmıştır. Devletin içinde bulunduğu gerileme sendromundan kurtuluşun çaresi olarak sunulmaya çalışılan Batılılaşma düşüncesi zaman içerisinde bu düşünceye muhalif bir tavrın da ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Böylece Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tevarüs eden bir fikrî tartışma olarak Batılılaşma kavramı birçok aydın ve bürokratın en önemli düşünsel meşgalesi hâline gelmiştir. Bu çerçevede Said Halim Paşa, Kemal Tahir, İdris Küçükömer, Şerif Mardin, Sezai Karakoç, Erol Güngör ve Cemil Meriç gibi isimler Batılılaşma kavramı üzerine düşünceler üretmişlerdir. Bu entelektüel portrelerin yanında anılması gereken isimlerden biri olan İsmail Cem ise bu konuda pek akla gelmemektedir. Ancak onun kaleme aldığı *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi* adlı eser dikkatli bir şekilde ele alındığında onun da Batılılaşma kavramı üzerinde durduğu rahatlıkla görülecektir.

İsmail Cem Robert Kolej'de lise eğitimini aldıktan sonra lisans öğrenimini Lozan Üniversitesi Hukuk Fakültesini tamamlamıştır. *Milliyet, Cumhuriyet* ve kuruluşunda yer aldığı *Politika* gazetelerinde çalışmalarıyla basın dünyasına girmiştir. Türkiye Gazeteciler Sendikası ve TRT Genel Müdürlüğü görevlerinde de bulunarak yöneticilik tecrübesi edinmiştir. İsmail Cem'in siyasal yaşamı ise yelpazenin solunda geçmiştir. Halkçı Parti, Sosyal Demokrat Parti, CHP ve DSP onun içerisinde aktif siyaset yaptığı partilerdir. Bu partilerin dışında kendisi "Anadolu solu" diye adlandırılan siyasal düşüncenin de önemli isimlerinden biridir. DSP döneminde dışişleri bakanlığı görevini yürütmüştür. İlerleyen dönemde de DSP'den istifa ederek Yeni Türkiye Partisi'nin (YTP) kuruluşunda yer almış ancak bu partinin istenilen başarıyı gösterememesi ve Deniz Baykal'ın da daveti üzerine CHP'ye katılarak YTP dönemine son vermiştir.

Gazetecilik ve siyasetin yanında kaleme aldığı birçok eserle düşünce hayatımıza da katkıda bulunan İsmail Cem'in yazdığı eserler içerisinde en dikkate değerlerinden birisi Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar devam eden "geri kalmışlık" sorunsalına tarihsel bir süreklilik içerisinde eğildiği *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi* adlı kitabıdır. Eserin ilk baskısı 1970 yılında yapılmıştır. Bu İdris Küçükömer'in *Batılılaşma Düzenin Yabancılaşması* adlı eserinin yayımlanmasından bir yıl sonrasıdır. Küçükömer bu eserinde, Said Halim Paşa'nın Batılılaşmaya yönelttiği eleştirilerden hareketle "Türkiye Batılılaşamaz" gibi iddialı bir cümle kurarak Batılılaşma düşüncesine karşı sorgulayıcı bir tavır geliştirmiştir. İşte İsmail Cem de bir yıl sonra yayımladığı eserinde yer alan Batılılaşma düşüncesine yönelttiği eleştirilerle bu iki düşünürün belli ölçüde bir devamı olma özelliğini göstermektedir. İsmail Cem, Français Leger'den yaptığı şu alıntı ile: "Doğulu bir topluma dinamik Batı medeniyetinden unsurların girmesi, garip bir şekilde, o toplumdaki geriliklerin güçlenmesiyle sonuçlanmaktadır..."[1] Batılılaşmanın arzulanan sonucu doğurmadığı gibi tam aksine sonuçlar ortaya çıkaracağına dikkat çekerek bir anlamda yüzyıllardır süren çabanın beyhudeliğini vurgulamıştır.

İsmail Cem geri kalmışlıktan kurtulmak için III. Selim'den itibaren II. Mahmut, Tanzimat dönemi ve devamında Jön Türkler ve ittihatçılara uzanan tarihsel çizgide amacın "Avrupai bir manzara vermek" olduğunu iddia etmektedir. Ona göre bu düşünce Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir: "Atatürk döneminde dava, Batı medeniyetine yaklaşmak ve ona benzemektir. Atatürk'ün ıslahattan (anladığı) sonraki icraatından anlaşıldığına göre, Türk toplumunu Batı'ya yöneltmek için sosyal hayatımızda ve kültür vasıtalarımızda değişiklikler yapmaktır."[2] Açıkça görüldüğü üzere Batılılaşmanın Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devam eden bir sürekliliği vardır ve hatta İsmail Cem'in ifadesiyle "bütün iktidarların Kâbe"si konumundadır.

1 İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi,* Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 317.
2 İsmail Cem, *age.,* s. 320.

BATI'YI OLUŞTURAN KAYNAKLAR VE BİZDEN AYIRAN TEMEL NİTELİKLER

İsmail Cem, Batı'yı anlayabilmek için önce Batı'yı oluşturan kaynaklara eğilmiş ve bu kaynakların Eski Yunan, Roma ve Hristiyanlık olduğunu belirterek şunlara dikkat çekmiştir: "Batı'nın günümüze dek gelen ekonomi ve hukuk anlayışı Yunan-Roma medeniyetlerinde ilk biçimlerini almış; ahlak, kişisel sorumluluk, kişinin önemi gibi kavramlarda Hristiyanlıktan etkilenmiştir." Bu kaynakların ortaya çıkardığı en önemli kültürel ve ekonomik özelliğin ise "özel mülkiyet"e dayandığını düşünen İsmail Cem bu anlayışın kendini sınırlandıran bütün uygulamalara kafa tutarak rahat gelişebileceği bir siyasi ve hukuki zeminin oluşması için mücadele ettiğini belirtir. Böylece elde ettiği güçle merkezi otoritelere kafa tutan sermaye sahipleri yönetimde söz sahibi olabilmek için "meşrutiyet"i isteyeceklerdir.[3]

İsmail Cem Batı'yı oluşturan kaynakların ortaya çıkardığı sonuçların o toplumlarda siyasi değişimleri de beraberinde getirdiğini ve meşrutiyet ve parlamentarizmin bu değişimin bir sonucu olduğunu düşünmektedir. Ona göre yaşanan değişimin temelinde de özel sermaye sahipleri vardır. Bu yeni yönetim sistemiyle birlikte sermaye sahipleri kralın keyfi uygulamalarından kurtulmuş ve meclislerdeki kendi temsilcileri vasıtası ile istekleri çerçevesinde kanun ve kurallar belirleyerek belirleyici bir konuma ulaşmışlardır. Bu değişimi tamamlayan son ögede Roma hukukunun ortay koyduğu mülkiyetin dokunulmazlığı ilkesi olmuştur.[4]

İsmail Cem'e göre Batı'yı oluşturan kaynakların ortaya çıkardığı temel nitelikler ise maddiyatçılık ve ferdiyetçiliktir. Bu temel niteliklerin bir sonucu olarak hızla güçlenen sermaye sahipleri yani burjuvazi "Batı kalkınmasının temel unsurudur."[5] Ortaya koyduğu yaklaşım tarzıyla İsmail Cem Batı medeniyetinin ortaya çıkmasını sağlayan kaynaklar ve niteliklerin sonucunda ekonomik bir temel üzerinde Batı'nın inşa edildiğini düşünmektedir. Ona göre ortaya çıkan bu sonuçta ortaya çıktığı topluma özgüdür.

"İMKÂNSIZ"IN PEŞİNDEKİ İKTİDARLAR

Batı'ya sahip olduğu özellikler bağlamında bakıldığında benzer nitelik ve kaynaklara dayanmayan bir toplumun sadece ortaya çıkan sonuçları "taklit" ederek ilerleyebileceğini düşünmesi sorunlu bir yaklaşımdır. Bu konuda İdris Küçükömer de benzer bir düşünceye sahiptir. O, bu düşüncenin imkânsızlığını "Batı'nın çok uzun süren tarihi bir gelişim ile ancak vardığı kapitalist düzen gibi bir düzenin yaratılmasının iç ve dış olanağının kalmadığı bir ülkede..." Osmanlı'dan Cumhuriyet'e burjuvalar yaratılamayacağı şeklinde açıklamıştır.[6] İdris Küçükömer ve İsmail Cem'in ortaya koyduğu bu iki yaklaşım Batı'yı Batı yapan değerlerin nevi şahsına münhasır özellikler taşıdığı üzerine olup bunun taklidinin istenen sonucu vermeyeceğine odaklanmaktadır ki Said Halim Paşa da bu iki isimden yıllarca önce "Taklitçiliğimiz" adlı risalesinde Batılılaşmanın imkânsızlığını benzer şekilde açıklamıştır.

İsmail Cem'e göre Tanzimat dönemiyle başlayıp Tek Parti döneminde devam eden ve DP-AP çizgisinde de sürdürülen Batılılaşma anlayışındaki temel problem "Avrupa'nın ekonomik, hukuki, siyasi kurumlarını ve kültürünü bize aktarmak suretiyle Avrupa'nın refah düzeyine erişileceği sanısıdır."[7] Ancak iki toplumu oluşturan şartlar birbirinden değişik olduğundan ortaya çıkacak olan sonuç da "temelsiz kurumlar", "yozlaşmış bir kültür" ve "niteliği belirsiz bir toplum" meydana getirmiştir.

Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla birlikte özellikle müsadere usulüne karşı özel mülkiyetin korunmasına önem verilmeye başlanırken bir taraftan da ticarette serbestliğin getirilmesi ardından da millî iktisat ve millî burjuva yaratma düşünceleri tarihsel bir süreklilik olarak Osmanlı Devleti'ni ve devamında da Türkiye'yi Batı kapitalizminin evrensel çıkarına uygun bir hâle getirmiştir. Bu nedenle de Batılılaşma adı altında uzun yıllardır yapılan yeniliklerin başarıya ulaşma imkânı bulunmamaktadır. Bu noktada İsmail Cem, Batılılaşma hareketinin sadece ekonomik bir mesele olmadığının da altını çiziyor. Ona göre bu "imkânsızı gerçekleştirmek sevdası bütün bir toplum düzeninde yanlışlara, yabancılaşmalara, benimsenmeyen üst yapı değişimlerine, temelsiz zıtlaşmalara; en önemlisi, toplumun gelişmesinde zaman kaybına, gecikmeye yol açmıştır."[8]

İsmail Cem'e göre Tanzimat ve Meşrutiyetle devam eden Batılılaşma faaliyeti Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde bu politikanın yürütücüsü "eski militarist öz" ile sivil bir görünüm altında devam eden asker veya sivil kökenli bürokratlardan oluşmaktadır ki Cem'e göre "CHP asker görünümü hafifleyip sivil görünümü artan aynı bürokrasinin sözcüsüdür; İttihat ve Terakkinin bir çeşit çağdaş

3 İsmail Cem, *age.,* s. 321-322.
4 İsmail Cem, *age.,* s. 323.
5 İsmail Cem, *age.,* s. 331.
6 İdris Küçükömer, *Batılılaşma Düzenin Yabancılaşması,* Bağlam Yayınları, İstanbul 1994, s. 14.
7 İsmail Cem, *age.,* s. 336.
8 İsmail Cem, *age.,* s. 348.

tekrarıdır." İşte Cem bu noktada CHP'nin siyasal rakibi olarak ortaya çıkan Serbest Cumhuriyet Fırkası ve DP'yi de "burjuvazinin özlemlerini dile getiren siyasal kuruluşlar olarak" kabul etmektedir.[9] Nihayetinde iki farklı kaynağa dayansa da yukarıda ismi zikredilen partilerin ortak özellikleri Batılılaşmayı bir hedef olarak benimsemeleridir.

HALKIN BATILILAŞMAYA KARŞI GÖSTERDİĞİ TEPKİ

İsmail Cem "Tanzimat'tan hatta Patrona isyanından yakın geçmişimize dek hemen bütün kitle hareketleri ister oyla ister gösteri yahut şiddet yoluyla kendini belli etsin Batılılaşmaya karşı bir nitelik taşıdığını" iddia etmektedir. Ona göre 1950'ye kadar Batılılaşmanın yapılan yenilik hareketleriyle daha da arttığını ve yapılan yeniliklerin iktidarlar tarafından savunulmasıyla halkın ekonomik olarak yoksulluğa düşmesine neden olmuştur. Bu nedenle de halkta "Batı yeniliğini getirenlere karşı tepkinin oluşması" kaçınılmaz bir şekilde gerçekleşmiştir. Cem bu tepkinin de büyük oranda İslâmcı bir nitelik taşıdığını düşünmektedir ve ona göre tepkinin temelinde de "yoksullaşma" vardır. Çünkü halk nazarında şeriattan uzaklaşılıp Batılılaşıldığı oranda yoksulluk artmaktadır. İsmail Cem bu tepkinin önemli isimleri olarak zikrettiği Mehmet Âkif ve Said Halim Paşa'nın halkın duygularına tercüman olduğunu ve haklı olarak Said Halim Paşa'nın şu soruyu sorduğunu belirtir: "Çinlilerin ahlakiyatını, Hindlilerin içtimaiyatını, Meksikalıların siyasetini kabul eden bir Fransız acaba ne olabilir..."

İsmail Cem, Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan İslâmcı tepkinin temelinde ekonomik sebepler olduğunu ve bu tepkinin uzun yıllar devam ettiğini düşünmektedir. Bu nedenle de onun deyişiyle "İslâmcı halk cephesi" her zaman muhalefetten yana olmuştur. CHP karşısında sırasıyla Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın ve DP'nin desteklenmesi bu düşüncenin açık bir göstergesidir. İsmail Cem'in Cumhuriyet döneminin Tek Partili yıllarında halkın iktidara yani CHP'ye karşı hep muhalefeti desteklemesini yani sürekliliği olan bir tutumun takip edilmesini tek bir nedenle (ekonomik) açıklamaya çalışması konunun bütünsellikten koparılması anlamına gelmektedir. Çünkü bu dönemde halkın gösterdiği muhalif tavrın nedenlerinden birisi ekonomiktir ancak bu tek neden değildir. Bu dönemde Batılılaşmanın toplumun inanç alanına doğrudan müdahaleler anlamına gelecek yenilikler yaparak halkın tepkisine neden olması ve bu tepkilerin uygun bir ortam bulur bulmaz iktidarın karşısındaki muhalif yapıyı içeriği ne olursa olsun desteklemesine ortam hazırlamıştır.

İsmail Cem de Tek Parti döneminde ortaya çıkan halk muhalefetinin nedenini açıklamak için sadece ekonomik nedenleri ortaya koymanın eksik olduğunu düşünmüş olmalı ki ilerleyen satırlarda bu tepkiye yol açan bir başka sebebi şöyle belirtmektedir: "Kitlelerin gözünde iktidar, giyimi kuşamı, yaşamı ve her şeyiyle "yabancı" olanların temsilcisidir. Bürokrat kadronun çeşitli davranışlarıyla beslediği bu tepki baskı altında tutulduğu dönemlerde bile kaybolmayacak, hele kendini belli etmek imkânına kavuşunca, ona dayanan muhalefet çığ gibi büyüyecektir."[10]

İsmail Cem halkın tanımamasına rağmen İzmir mitinginde Fethi Okyar'ı desteklemek için akın akın meydanlara koşmasını ve hatta ölen çocuğunu Fethi Okyar'ın ayaklarının dibine koyan babanın "bu ilk kurbanımız, ama daha kurbanlar lazımsa vereceğiz fakat bizi kurtar" diye inlemesini hatırlatır. Onun "Kurtar bizi, kurtar" nidalarını anlamlı bularak şu soruları sorar: "Kim kimi kimden kurtaracaktır? Bu İzmir daha sekiz yıl evvel düşman işgalinden kurtarılmadı mı? Ve bu şehri kurtaranlar şimdi bu halkın: Bizi onlardan kurtar, dedikleri değil mi? O halde sekiz sene içinde ne oldu? Bu gözyaşları bu kurbanlar niçin?"[11]

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet dönemine Batılılaşma geri kalmışlık sendromunun çaresi olarak sunulmaya çalışılmıştır. Aslında bu reçetenin tutmayacağı her toplumu var eden değerlerin kendi sosyo-kültürel dünyasının bir sonucu olduğunun görmezlikten gelinmesinden bellidir. Yapılmak istenen Batı kaynaklı yenilikler toplumla devlet arasındaki ilişkilerinde gerilmesine ve hatta bir mücadeleye dönüşerek ülke içerisinde huzursuzluk temelli bir memnuniyetsizliğe dönüşmüştür. İsmail Cem'in sol çizgiden bir gazeteci, aydın ve siyasetçi olarak ülkede yıllardır yürütülen Batılılaşma politikalarını eleştirmesi bu nedenle önemli ve dikkate değerdir. Ancak bu noktada kendisinin Batılılaşmaya karşı halkın gösterdiği muhalefetin ya da onun deyişiyle İslâmcı tepkinin ekonomi dışındaki diğer nedenlerinin farkında olmasına rağmen onun yine de ısrarla bu tepkinin temelinde "dün de bugün de ekonomik gerekçelerden bağımsız olmadığını" düşünmesi ise tartışmaya açık bir tespittir.

9 İsmail Cem, *age.*, s. 357.

10 İsmail Cem, *age.*, s. 369.

11 İsmail Cem, *age.*, s. 369-370.